

Plan
Strategiczny dla
Wzrostu
Polskiej
Rolnictwa
na lata 2023-2027

Mazowsze.
serce Polski

Dofinansowane przez
Unię Europejską

LOKALNA STRATEGIA ROZWOJU STOWARZYSZENIA SPOŁECZNEJ SAMOPOMOCY - LOKALNA GRUPA DZIAŁANIA NA LATA 2023-2027

Ciechanów, maj 2023 rok

Spis treści

Rozdział I. Charakterystyka partnerstwa lokalnego	3
Rozdział II. Charakterystyka obszaru i ludności objętej wdrażaniem LSR	8
Rozdział III. Partycypacyjny charakter LSR.....	9
Rozdział IV. Analiza potrzeb i potencjału LSR	17
Rozdział V. Spójność, komplementarność i synergia.....	41
Rozdział VI. Cele i wskaźniki.....	49
Rozdział VII. Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru	52
Rozdział X. Plan działania.....	58
Rozdział IX. Plan finansowy LSR	58
Rozdział X. Monitoring i ewaluacja.....	60
Wykaz wykorzystanej literatury	62
Formularz 1: Cele i przedsięwzięcia.....	64
Formularz 2: Plan działania.....	66
Formularz 3: Budżet LSR	69
Formularz 4: Plan wykorzystania budżetu LSR	70

Rozdział I. Charakterystyka partnerstwa lokalnego

Nazwa LGD i forma prawna

Stowarzyszenie Społecznej Samopomocy - Lokalna Grupa Działania (dalej LGD lub stowarzyszenie) jest stowarzyszeniem posiadającym osobowość prawną. LGD zarejestrowane zostało w Krajowym Rejestrze Sądowym (KRS) pod numerem KRS 0000321762, posiada nadany nr NIP 5661384218 i REGON 130187029. LGD nie prowadzi działalności gospodarczej, jest dobrowolnym, samorządnym i trwałym zrzeszeniem osób fizycznych oraz osób prawnych, o celach niezarobkowych; działa na podstawie przepisów ustawy Prawo o stowarzyszeniach oraz ustawy o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności. LGD nie figuruje w ewidencji podatników podatku VAT, ani nie jest podatnikiem VAT na mocy art. 15 i 113 ust. 1 ustawy o podatku od towarów i usług z uwagi na powyższe nie ma możliwości odzyskania podatku VAT. LGD zapewnia również uwzględnienie, zarówno na etapie tworzenia jak i realizacji LSR, zasad horyzontalnych określonych w art. 9 rozporządzenia 2021/1060¹.

Opis procesu tworzenia partnerstwa

W 1994 roku grupa partnerów społecznych byłego województwa ciechanowskiego utworzyła Stowarzyszenie Społecznej Samopomocy, którego główne cele dotyczyły rozwiązywania problemów społecznych środowisk lokalnych. Założycielami byli m.in. przedstawiciele urzędów pracy, otoczenia biznesu, samorządów lokalnych, organizacji pozarządowych, przedsiębiorców oraz innych instytucji publicznych i społecznych. Stowarzyszenie realizowało działania na rzecz rozwiązywania problemów bezrobocia, społecznej samoorganizacji oraz prowadziło różnorodne akcje na rzecz osób bezrobotnych i potrzebujących pomocy. W 2008 r. na Walnym Zebraniu Członków (WZC) podjęto inicjatywę utworzenia LGD w subregionie ciechanowskim. Inicjatywa ta znalazła swoje poparcie w gminach na terenie powiatów żuromińskiego, mławskiego i ciechanowskiego oraz działdowskiego. Celem powstania LGD była realizacja działań na rzecz społeczności lokalnej przy wykorzystaniu środków Leader dostępnych dla wiejskich organizacji pozarządowych. W okresie 2007-2013 oraz 2014-2020 LGD wdrażało Lokalną Strategię Rozwoju na obszarze LSR obejmującym 13 gmin członkowskich, natomiast w obecnym okresie obszar obejmuje 12 gmin wyłącznie z terenu woj. mazowieckiego.

LGD posiada doświadczenie realizacji projektów partnerskich (projektów współpracy). W latach 2016-2022 LGD realizowało 2 projekty współpracy; projekt współpracy pt. „Wymiana doświadczeń, integracja, edukacja, środowisko naturalne” o akronimie „WIEŚ” Partnerami projektu była LGD Przyjazne Mazowsze oraz Lokalen Aktionsgruppe „Rund um den Drömling” z siedzibą w Oebisfelde. Realizowany był również projekt współpracy pt. „Co wieś to inna pieśń” o akronimie CoWiP. Partnerami projektu byli: LGD Przyjazne Mazowsze oraz Mancomunidad de Desarrollo Condado de Huelva con sede en Bonares –partner z Hiszpanii.

Członkowie LGD posiadają również doświadczenie w realizacji projektów współfinansowanych ze środków spoza PROW 2014-2020, m.in. ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS). Celem projektów było przede wszystkim wsparcie samozatrudnienia i rozwoju przedsiębiorczości poprzez udzielenie odbiorcom kompleksowej pomocy finansowej i doradczej. Realizacja LSR i projektów w poprzedniej perspektywie pozwoliła LGD i jej członkom nabyć doświadczenie, które gwarantuje wysoką jakość przedsięwzięć i unikanie zagrożeń przy realizacji LSR na lata 2023-2027. Łącznie wartość projektów, przedsięwzięć zrealizowanych przez LGD, a finansowanych z PROW 2014-2020 wyniosła ponad 1 mln zł. LGD pozyskało środki spoza PROW 2014-2020 na realizację projektów „Ścieżki współpracy – wsparcie dla podmiotów wdrażających współpracę międzynarodową” w ramach Programu Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020 (PO WER 2014-2020); projekt realizowany był w partnerstwie ze Starostwem Powiatowym, DAUGAVPILS Łotwa oraz Potrzeby Specjalne – Pomoc Spółka Non Profit RHON-GRABFELD GmbH. Kolejny projekt dotacyjny LGD finansowany ze środków spoza PROW 2014-2020 to projekt pn. „Razem nie damy się wykluczyć”. Operacja ta finansowana była ze środków RPO WM 2014-2020 w ramach działania 9.1.

¹ Zgodnie z Wytocznymi dotyczącymi realizacji zasad równościowych w ramach funduszy unijnych na lata 2021-2027, mając na uwadze dostosowane dla osób z niepełnosprawnością wzroku tekst LSR nie został wyjustowany.

Aktywizacja społeczno – zawodowa osób wykluczonych i przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu; projekt realizowany było w partnerstwie z Powiatem Mławskim/PUP w Mławie, Gminą Żuromin, MOPS w Żurominie oraz Powiatem Żuromińskim i PUP w Żurominie. Członkowie zaliczani do sektora publicznego LGD tj. WUP Filia Ciechanów oraz PUP w Żurominie i Mławie z sukcesem realizowali projekty bezpośrednio związane z aktywizacją zawodową, podnoszeniem kwalifikacji zawodowych na rzecz mieszkańców obszaru LSR. Realizowano również projekt pn.: „Letnia promocja produktów lokalnych przez podmioty ekonomii społecznej” we współpracy z Mazowieckim Ośrodkiem Wsparcia Ekonomii Społecznej.

Ogólny opis struktury lokalnej grupy działania

LGD jako Stowarzyszenie tworzy partnerstwo dialogu, zaangażowania różnych środowisk i grup interesu. Wśród 90 członków znajdują się przedstawiciele 3 sektorów, w tym osoby prawne i fizyczne. Sektor publiczny reprezentowany jest przez 12 gmin członkowskich, 2 samorządy szczebla powiatowego, Filie WUP w Ciechanowie oraz dwa Powiatowe Urzędy Pracy (Mława i Żuromin). Członkowie mają kwalifikacje i doświadczenie w zakresie prawa cywilnego i administracyjnego, ekonomii, przedsiębiorczości, ochrony środowiska, zarządzania zasobami ludzkimi, kulturoznawstwa, animacji kultury, rolnictwa. Wśród członków LGD są kobiety i mężczyźni, seniorzy (os. powyżej 60r.ż.), osoby młode (do 25r.ż.), przedsiębiorcy, rolnicy, przedstawiciele organizacji pozarządowych, w tym KGW, OSP oraz mieszkańcy. Stosowne zapisy dot. włączenia ludzi młodych i seniorów zostały uwzględnione w dokumentach wewnętrznych LGD. Dostęp do udziału w partnerstwie zawsze był i pozostaje otwarty. Właściwa struktura LGD ze względu na sektory pozwala m.in. na inicjowanie działań na rzecz poprawy zatrudnienia i tworzenia miejsc pracy. Znaczna liczba podmiotów z sektora publicznego i społecznego umożliwia przeciwdziałanie ubóstwu i wykluczeniu społecznemu, jak i pozwala na podejmowanie działań z zakresu ekonomii społecznej i usług społecznych. Obecna struktura LGD daje również szansę na rewitalizację fizyczną, gospodarczą i społeczną ubogich społeczności na 12 obszarach miejskich i wiejskich. Partnerstwo trzech sektorów zmierzy się z powyższymi wyzwaniami poprzez stworzenie mieszkańcom, w tym również tzw. grupom defaworyzowanym, szansy na podejmowanie oddolnych inicjatyw umożliwiających realizację celów, w tym szczególnie odzwierciedlenia istniejących na obszarze LGD grup defaworyzowanych. W okresie 2023-2027 obszar LSR zmniejszył się z 13 do 12 gmin członkowskich, wraz z odejściem ze stowarzyszenia gminy Lidzbark z terenu województwa warmińsko – mazurskiego.

Ogólna informacja o składzie organu decyzyjnego

Organem decyzyjnym LGD jest Rada. Do wyłącznej kompetencji Rady należy wybór operacji i ustalenie kwoty wsparcia, które mają być realizowane w ramach LSR zgodnie z właściwymi przepisami regulującymi funkcjonowanie organu decyzyjnego lokalnej grupy działania w okresie programowania 2023-2027. W Radzie, której składa wybierany jest przez WZC żadna pojedyncza grupa interesu nie kontroluje procesu podejmowania decyzji oraz w skład której z każdej gminy wchodzi przedstawiciele lokalnych grup interesów społeczno-gospodarczych reprezentujących interesy sektorów: publicznego, społecznego i gospodarczego. Zgodnie z przyjętym w LSR podziałem na sektory w ramach zachowania zasady partnerstwa trójsektorowego obejmuje członków reprezentujących sektor publiczny, gospodarczy i społeczny. W skład Rady wchodzi przedstawiciele władz publicznych, lokalnych partnerów społecznych i gospodarczych oraz mieszkańców, os. powyżej 60 r.ż., os. młode poniżej 25 r.ż. przy czym na poziomie podejmowania decyzji ani władze publiczne – określone zgodnie z przepisami krajowymi – ani żadna z grup interesu nie posiada więcej niż 49% prawa głosu. Zapewnienie braku dominacji pojedynczej grupy interesu analizowane jest w kontekście celów LSR, przedsięwzięć i grup docelowych oraz uwzględnia w szczególności powiązania branżowe. Członkowie Rady mają obowiązek podnoszenia kwalifikacji i umiejętności związanych z pełnioną funkcją poprzez odbycie szkoleń. Będą podnosić swoje kompetencje poprzez udział w zewnętrznych seminariach, szkoleniach, spotkaniach.

Zwięzła charakterystyka rozwiązań stosowanych w procesie decyzyjnym

W Regulaminie Rady przewidziano prowadzenie rejestru interesów członków organu decyzyjnego. Funkcje członków organu decyzyjnego pełnione będą osobiście. Mając na uwadze konieczność zapewnienia wysokiego poziomu merytorycznego działań LGD, opracowano program szkoleń dla członków organu decyzyjnego w zakresie oceny wniosków w celu podniesienia ich wiedzy i kompetencji. Procedury wyboru i oceny operacji stanowią oddzielny dokument od Regulaminu Rady. Przyjęte procedury wyboru operacji zakładają w szczególności: wybór operacji przez Radę, której skład odpowiada wymogom trójsektorowości, utrzymanie zasady paritetów przy wyborze operacji dotyczących sektora publicznego i pojedynczych grup interesu, w tym celu wprowadzono rejestr interesu członków organu decyzyjnego, zapewnienie, że wyniki oceny i wyboru operacji przez Radę będą podawane do publicznej wiadomości po zakończeniu pracy Rady, zastosowanie mechanizmu gwarantującego wyłączenie członków Rady z oceny operacji. W przypadku konfliktu interesu lub powiązań z wnioskodawcą wyłączenie następuje na wniosek członka Rady, a w uzasadnionym przypadku na wniosek Przewodniczącego Rady. Procedura uwzględnia umożliwienie wnioskodawcom składanie protestów od decyzji Rady zgodnie z właściwymi przepisami i Wytycznymi MRIRW, wprowadzenie przez Radę zasady kwotowego wsparcia poszczególnych operacji. W procedurze określono wzory dokumentów służących do oceny operacji tj. karta oceny zgodności z programem, w ramach którego wybierana jest operacja, karta oceny operacji pod względem spełniania kryteriów wyboru, wzór rejestru interesu, wzór protestu. Procedury wyboru operacji określają, poza tym sposób i zasady postępowania Rady na wszystkich etapach oceny zgodności operacji z LSR i PS WPR 2023-2027 oraz ustalania list operacji wybranych, w tym rozstrzygnięcia o miejscu na liście, gdy kilka operacji otrzymało jednakową liczbę punktów. Przyjęte kryteria wyboru operacji promują w szczególności komplementarność i innowacyjność operacji. Wszystkie kryteria zostały szczegółowo opisane, a na użytek niektórych z nich sformułowane zostały definicje kluczowych pojęć np. innowacyjności lub grupy defaworyzowanej. LGD posiada oddzielny dokument regulujący zasady zmiany lokalnych kryteriów wyboru operacji. Zmiany będą dokonywane na podstawie wniosków członków składanych do biura LGD, a także na podstawie wyników ewaluacji LSR dokonywanych zgodnie z przyjętym planem ewaluacji.

Wskazanie dokumentów regulujących funkcjonowanie LGD

Podstawowym dokumentem regulującym funkcjonowanie LGD jest Statut Stowarzyszenia. LGD działa na podstawie przepisów ustawy Prawo stowarzyszeń i ustawy o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności oraz przepisów unijnych na okres 2023-2027. Nadzór nad Stowarzyszeniem sprawuje Marszałek Województwa Mazowieckiego. Mając na uwadze realizowane zadania jako LGD z okresu programowania 2014-2020 aktualne przepisy regulujące funkcjonowanie LGD dla zobowiązań wynikających z tego okresu programowania to m.in. ustawa o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020, rozporządzenie (UE) 1303/2013, rozporządzenie (UE) 1305/2013, rozporządzenie (UE) 2020/2220 oraz rozporządzenie (UE) 2021/2115. Do dokumentów wewnętrznych regulujących funkcjonowanie LGD poza Statutem należy zaliczyć regulaminy Zarządu, Rady, Komisji Rewizyjnej oraz Regulamin Biura LGD. Poniżej zaprezentowano syntetyczną informację o sposobie uchwalania i aktualizacji wewnętrznych dokumentów LGD.

Tabela 1. Wskazanie dokumentów regulujących funkcjonowanie LGD z podaniem sposobu ich uchwalania i aktualizacji oraz opisem głównych kwestii, które są w nich zawarte

Lp.	Rodzaj dokumentu	Regulowane kwestie	Sposób uchwalania i aktualizacji
1.	Statut LGD	Statut LGD potwierdza inkluzyjny charakter działalności stowarzyszenia tj. przewiduje otwartość stowarzyszenia na nowych członków oraz kadencyjność organów stowarzyszenia. Zakres uregulowań zgodnie z ustawą Prawo o stowarzyszeniach wskazuje nazwę organizacji, siedzibę i teren działania, cele i sposoby ich realizacji, informacje o członkach stowarzyszenia (m.in. sposób nabycia, przyczyny utraty członkostwa, prawa i obowiązki członka), informacje o władzach (m.in. rodzaje, sposób ich wyboru, kompetencje, tryb pracy), informacje o wynagradzaniu członków zarządu za czynności wykonywane w związku z pełnioną funkcją, sposób podejmowania decyzji, czyli warunki ważności uchwał, źródła majątku, czyli informacje o tym, skąd stowarzyszenie ma pieniądze na działalność (sposób uzyskiwania środków i płacenia składek członkowskich), sposób reprezentowania stowarzyszenia, w szczególności zaciągania zobowiązań majątkowych, zasady wprowadzania zmian w Statucie, sposób rozwiązania się stowarzyszenia. Statut LGD potwierdza inkluzyjny charakter działalności stowarzyszenia tj. przewiduje otwartość stowarzyszenia na nowych członków (brak ograniczeń dla podmiotów chcących zostać nowymi członkami stowarzyszenia) oraz kadencyjność członków w organach stowarzyszenia. Statut zawiera również informacje, z których wynika, iż relacje między członkami LGD na etapie wdrażania LSR są oparte na pogłębionym partnerstwie i skutecznej komunikacji, co potwierdzają treści odnoszące się do sposobu funkcjonowania partnerstwa, co najmniej w odniesieniu do: częstego korzystania z możliwości kolegialnego podejmowania decyzji.	Dokument uchwalany i zmieniany przez Walne Zebranie Członków
2.	Procedury oceny i wyboru operacji	Dokument reguluje zasady prowadzenia oceny i wyboru operacji, które mają być realizowane w ramach Lokalnej Strategii Rozwoju zgodnie z właściwymi przepisami regulującymi funkcjonowanie organu decyzyjnego lokalnej grupy działania rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. oraz rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r. Dokument określa również zasady zwoływania i organizacji posiedzeń organu decyzyjnego (sposób informowania członków organu o posiedzeniach, zasady dostarczania dokumentów dotyczących spraw podejmowanych na posiedzeniach; zasady powoływania i odwoływania członków; zasady dotyczące zachowania bezstronności i unikania konfliktu interesu wraz z obowiązkiem zapisywania w protokołach z posiedzeń organu decyzyjnego zawierających informacje o wyłączeniach z procesu decyzyjnego, ze wskazaniem, których wniosków wyłączenie dotyczy; zasady w zakresie określania kworum i systemu głosowania; regulacje zapewniające zachowanie parytetu w poszczególnych głosowaniach organu decyzyjnego, gwarantującego, że zasady protokołowania posiedzeń organu decyzyjnego; zasady wynagradzania członków organu decyzyjnego; opis sposobu udostępniania procedur do wiadomości publicznej, podział zadań i zakres odpowiedzialności poszczególnych organów LGD w procesie oceny z uwzględnieniem przepisów prawa.	Dokumenty uchwalane i zmieniane przez Walne Zebranie Członków

3.	Regulamin Rady LGD	Opis organizacji naborów wniosków przy uwzględnieniu minimalnych wymogów określonych przepisami prawa (np. czas trwania naboru, tryb ogłaszania, termin rozpoczęcia naboru, miejsce składania wniosków); opis sposobu oceny zgodności operacji z LSR i wyboru operacji do finansowania, w tym postępowania w przypadku, gdy kilka operacji otrzymało jednakową liczbę punktów, a limit dostępnych środków nie pozwala na finansowanie wszystkich operacji; regulacje zapewniające stosowanie tych samych kryteriów w całym procesie wyboru w ramach danego naboru; zasady ustalania kwoty wsparcia dla danej operacji z uwzględnieniem przepisów prawa dla poszczególnych programów, z których planowane jest finansowanie LSR; opis sposobu informowania o wynikach oceny i możliwości wniesienia protestu (w tym warunki i sposób wniesienia protestu, termin na jego wniesienie zgodnie z art. 22 ustawy o rozwoju lokalnych kierowanym przez społeczność; zasady rozpatrywania protestu; wzory dokumentów np. karta oceny zgodności z Programem, karta oceny operacji pod względem spełniania kryteriów wyboru. Regulamin Rady określa również zasady bezpieczeństwa informacji i przetwarzania danych osobowych.	
4.	Regulamin Pracy Zarządu LGD	Dokument reguluje w szczególności: zasady funkcjonowania, zakres i podział zadań pomiędzy członków Zarządu.	Dokument uchwalany i zmieniany przez Walne Zebranie Członków.
5.	Regulamin Pracy Biura LGD	Dokument reguluje w szczególności, zasady zatrudniania i wynagradzania pracowników, podział zadań pracowników biura, zasady udostępniania informacji będących w dyspozycji LGD uwzględniające zasady bezpieczeństwa informacji i przetwarzania danych osobowych, opis metody oceny efektywności świadczonego przez pracowników LGD doradztwa oraz animacji. Wyznaczono zadania w zakresie animacji lokalnej i współpracy, a także przewidziano metody ich pomiaru, procedury wyboru pracowników, opis stanowisk z podziałem obowiązków, zasady wynagradzania pracowników. W Regulaminie Biura opisano metodę oceny efektywności świadczonego doradztwa i animacji. Wyznaczono zadania w zakresie animacji lokalnej i współpracy i przewidziano metody ich pomiaru.	Dokument uchwalany i zmieniany przez Zarząd.

Źródło: opracowanie własne

Podstawowym zasobem LGD są jego członkowie oraz pracownicy, których wiedza i doświadczenie gwarantując sprawne wdrażanie LSR. Struktura organizacyjna biura LGD zapewnia, że stowarzyszenie zatrudnia pracowników posiadających odpowiednie kwalifikacje i kompetencje do zarządzania powierzonymi funduszami pomocowymi. W strukturze biura funkcjonować będą co najmniej trzy stanowiska pracy. Zadaniem pracowników biura jest w perspektywie 2023-2027 wdrożenie LSR, zarządzanie powierzonymi środkami pomocowymi, prowadzenie doradztwa dla wnioskodawców i beneficjentów środków pomocowych, prowadzenie działań informacyjnych i promocyjnych oraz animacyjnych; prowadzenie bieżącego monitoringu i ewaluacji wewnętrznej rezultatów LSR. Prowadzenie spraw finansowo-księgowych, usług prawnych, usług informatycznych oraz innych usług specjalistycznych może być zlecana osobom lub specjalistycznym firmom posiadającym stosowne uprawnienia w tym zakresie. Każdy z pracowników biura LGD legitymuje się co najmniej wykształceniem średnim, doświadczeniem w realizacji PROW 2014-2020 i znajomością tematyki Leader w PS WPR 2023-2027 oraz znajomością aktualnych uwarunkowań społeczno-gospodarczych obszaru LSR. LGD stosuje przyjazne dla odbiorcy form komunikacji. Stosowane są również zachęty do zgłaszania nowych pomysłów lub inicjatyw dot. funkcjonowania LGD i wdrażania LSR. Na stronie internetowej LGD funkcjonować będzie formularz ankietowy,

który umożliwi społeczności lokalnej przekazanie opinii na temat funkcjonowania LGD oraz wielu aspektów szeroko rozumianej jakości życia na obszarze LSR. Strona internetowa LGD zawierać będzie informacje kontaktowe do osób odpowiedzialnych za przyjmowanie pomysłów i inicjatyw. Mając na uwadze konieczność zapewnienia wysokiego poziomu merytorycznego działań LGD przyjęty zostanie Plan szkoleń dla pracowników biura LGD i członków organu decyzyjnego. Celem szkoleń będzie stałe podnoszenie poziomu wiedzy i kwalifikacji członków organu decyzyjnego i pracowników biura LGD, które prowadzić będzie do poprawy i doskonaleniu umiejętności koniecznych do wykonywania powierzonych zadań.

Rozdział II. Charakterystyka obszaru i ludności objętej wdrażaniem LSR

Obszar LSR znajduje się w północnej części województwa mazowieckiego. Cały obszar jest spójny pod względem przestrzennym obejmując gminy z powiatu mławskiego, ciechanowskiego i żuromińskiego. Wszystkie gminy członkowskie SSS LGD stanowią jednolity, spójny terytorialnie obszar. Każda jednostka administracyjna graniczy bezpośrednio, z co najmniej jedną kolejną gminą członkowską. Spójność terytorialną LGD obrazuje poniższa mapka administracyjna obszaru LSR pokazująca teren 12 sąsiadujących ze sobą gmin, położonych na terenie powiatów ciechanowskiego, żuromińskiego oraz mławskiego.

Mapa 1. Obszar LSR z zaznaczeniem granic poszczególnych na gmin wykazująca spójność przestrzenną obszaru objętego LSR

Źródło: opracowanie własne

Zgodnie z danymi GUS na dzień 31 grudnia 2020 r. obszar LSR zamieszkiwało 68 144 osób. Analiza danych statystycznych pokazuje, że najpoważniejszym wyzwaniem demograficznym dla obszarów marginalizowanych jest depopulacja, połączona ze starzeniem się mieszkańców obszaru LSR, na które to wyzwania powinno się oddziaływać szczególnie dostępnymi działaniami w ramach LSR na lata 2023-2027. Liczba ludności w większości gmin obszaru LSR systematycznie spada. Dostrzegalne jest zróżnicowanie powierzchni gmin tworzących obszar LSR. Biorąc pod uwagę gminy wchodzące w skład LGD, najwięcej ludzi zamieszkiwało gminę Żuromin (ponad 13 tys. osób), natomiast najmniej gminę Radzanów i gminę Szreńsk (3 tys. osób). Powierzchnia obszaru LSR wynosi

1593 km². Największą obszarowo gminą LGD jest gmina Strzegowo (214 km²), najmniejszą natomiast gmina Radzanów oraz gmina Wiśniewo (99 km²). Szczegółowe dane demograficzne poszczególnych gmin członkowskich LGD zaprezentowano w poniższej tabeli.

Tabela 2. Obszar LSR prezentujący liczbę ludności i gęstość zaludnienia, wg. stanu na 31.12.2020 r.

Lp.	Gmina	Powiat	Rodzaj gminy	Mieszkańcy (osoby)	Powierzchnia gminy (w km ²)	Gęstość zaludnienia (osoba/km ²)
1.	Biezuń	żuromiński	miejsko-wiejska	4 725	121	39
2.	Głinojeck	ciechanowski	miejsko-wiejska	7 361	154	48
3.	Kuczbork-Osada	żuromiński	wiejska	4 418	122	36
4.	Lipowiec Kościelny	mławski	wiejska	4 600	114	40
5.	Lubowidz	żuromiński	miejsko-wiejska	6 508	192	34
6.	Lutocin	żuromiński	wiejska	4 100	126	32
7.	Radzanów	mławski	wiejska	3 088	99	31
8.	Siemiątkowo	żuromiński	wiejska	3 289	113	29
9.	Strzegowo	mławski	wiejska	7 268	214	34
10.	Szeńsk	mławski	wiejska	3 919	109	36
11.	Wiśniewo	mławski	wiejska	5 132	99	52
12.	Żuromin	żuromiński	miejsko-wiejska	13 736	133	103
	Razem / średnia			68 144	1593	42

Źródło: Opracowanie własne na podst. danych GUS BDL

Obszar LSR jest spójny pod względem przestrzennym oraz względem kulturowym i społeczno-gospodarczym. Znaczącą rolę jednoczącą obszar LSR odgrywa rzeka Wkra. Nie jest ona jednak jeszcze w pełni przygotowana na działania rekreacyjno – turystyczne. Prace nad zagospodarowaniem terenu wzdłuż rzeki Wkry zostały już zapoczątkowane m.in. w ramach lokalnej strategii rozwoju realizowanej w latach 2007-2013 i realizowane w ramach środków LGD w okresie programowania 2014-2020. Jednak ze względu na ograniczone fundusze nie są one prowadzone w wystarczającym i pożądanym stopniu. Tylko część pasma rzeki jest przystosowana np. do spływów kajakowych. Ponadto, jak wynika z przeprowadzonej z mieszkańcami diagnozy, wskazane jest aby dla przedsięwzięć o charakterze turystyczno – rekreacyjnych wzbogacić infrastrukturę wzdłuż pasma rzeki jak przystosować sam akwen wodny do tego celu. Spójność wyzwań mających charakter społeczno-gospodarczych została szczegółowo opisana w kolejnym rozdziale LSR dotyczącym analizy potrzeb i potencjału obszaru LSR.

Rozdział III. Partycypacyjny charakter LSR

W niniejszym rozdziale opisano przebieg przeprowadzenia konsultacji LSR ze społecznością lokalną, wskazano wykorzystanie adekwatnych do potrzeb partycypacyjnych metod konsultacji na każdym kluczowym etapie prac nad opracowaniem LSR. Zaprezentowano analizę przyjęcia bądź odrzucenia wniosków z konsultacji, finalnie wskazując wykorzystanie danych z konsultacji społecznych przeprowadzonych na obszarze objętym LSR do jej opracowania.

Zaangażowanie lokalnej społeczności na etapie przygotowania LSR

Partycypacyjny charakter LSR należy rozumieć jako szereg działań i metod partycypacyjnych, którymi posługuje się LGD zarówno na etapie tworzenia, jak i później wdrażania LSR. Tylko lokalna strategia dobrze skonsultowana z mieszkańcami może być sprawnie wdrażana, bo odpowiada na autentyczne i aktualne problemy oraz potrzeby. Informacje o kształcie nowej perspektywy finansowej i pracach nad nową LSR były przekazywane mieszkańcom na bieżąco od 2022 r. Był to stały punkt posiedzeń Zarządu, ostatnich warsztatów refleksyjnych i jeden z obszarów ewaluacji zewnętrznej, przeprowadzonej w 2022 r. W miarę pojawiania się założeń PS WPR pracownicy Biura i Zarząd LGD przekazywali nowe informacje kluczowym interesariuszom – członkom LGD, dotychczasowym wnioskodawcom i beneficjentom, ale także osobom, które dopiero nawiązywały kontakt z LGD. Konsultacje

projektu LSR prowadzone były zgodnie z Planem włączenia społeczności lokalnej w opracowanie LSR. Angażując społeczność lokalną na etapie przygotowania LSR korzystano również z dobrych praktyk innych krajów członkowskich². Na stronie internetowej LGD umieszczone zostały wszystkie kluczowe dokumenty i wytyczne związane z nową perspektywą finansową oraz informacje o prowadzonych konsultacjach społecznych. Dodatkowe informacje przekazywano też drogą mailową do gmin, przedsiębiorców, organizacji pozarządowych i mieszkańców. Wnioski i opinie mieszkańców były gromadzone przy okazji różnych spotkań i wydarzeń lokalnych przez ponad rok. Swoje pomysły można też było zgłaszać do Biura LGD.

Na początkowym etapie przygotowania konsultacji zidentyfikowano grupy docelowe społeczności lokalnej oraz organizacje, instytucje i podmioty, które będą zaangażowane w proces tworzenia i późniejszą realizację LSR. LGD poinformowało potencjalnych odbiorców o przeprowadzeniu planowanych konsultacji. Proces informacyjny uwzględnił m.in. umieszczenie plakatów w wersji papierowej na tablicach ogłoszeniowych w obiektach użyteczności publicznej, publikacje na stronie internetowej. Pomimo tego, że na obszarze LSR nie stwierdzono żadnych ograniczeń w przekazie za pośrednictwem internetu, w tym mediów społecznościowych, komunikaty odnoszące się do konsultacji społecznych formułowane były również w sposób papierowy w formie ogłoszeń drukowanych zamieszczanych na tablicach ogłoszeń w gminach członkowskich LGD. Materiały prezentowane mieszkańcom podczas konsultacji bazowały na przeprowadzonej analizie desk research danych GUS, analizie dokumentów strategicznych gmin członkowskich i wniosków z badań ewaluacyjnych (badanie ex-post LSR)³ oraz wniosków z warsztatu refleksyjnego LSR, który miał miejsce w lutym 2023 r. Do opracowania LSR wykorzystano dane zebrane za pomocą następujących metod partycypacyjnych:

- **Konsultacje za pośrednictwem strony internetowej LGD** <http://www.ssslgd.pl/> na potrzeby przygotowania LSR. Tutaj na bieżąco przez cały okres tworzenia strategii zamieszczano informacje dotyczące postępów w tworzeniu LSR oraz realizowanych metod partycypacyjnych z lokalną społecznością. Na stronie zaproszono mieszkańców do zgłaszania swoich pomysłów i inicjatyw oraz opiniowania dotychczasowych prac.
- **Punkt konsultacyjny w biurze LGD** – przez cały okres przygotowywania strategii mieszkańcy obszaru LGD mieli możliwość pozyskania informacji bądź zgłoszenia LSR. W trakcie licznych spotkań z mieszkańcami odwiedzającymi biuro LGD prezentowano główne kierunki interwencji PS WPR. Dzięki tej metodzie zebrano informacji o planowanych zakresach działań przedsiębiorców w najbliższych latach.
- **Działania Zespołu ds. opracowania LSR** - Na każdym z kluczowych etapów pracy nad LSR funkcjonował Zespół ds. opracowania LSR na lata 2021-2027. Zespół powołany został uchwałą zarządu stowarzyszenia w dniu 6 maja 2022 roku. W skład zespołu zostali powołani członkowie Zarządu stowarzyszenia (6 osób), Przewodniczący Rady oraz pracownicy Biura LGD (2 osoby), Dyrektor PUP Żuromin i Dyrektor PUP Mława, pracownicy Gmin członkowskich. Łącznie w pracach Zespołu uczestniczyło 12 osób. W sumie odbyto pięć posiedzeń Zespołu ds. opracowywania LSR: I posiedzenie 10.06.2022 r., II posiedzenie 10.08.2022 r., III posiedzenie 14.10.2022 r., IV posiedzenie 24.11.2022 r. oraz V posiedzenie 15.02.2023 r. Zespół roboczy opracowywał zagadnienia związane z określeniem w strategii: charakterystyki obszaru, partycypacyjności w LSR, diagnozy obszaru, celów i wskaźników, sposobu wyboru i oceny operacji oraz sposobu ustanawiania kryteriów wyboru, planu działania, planu komunikacji oraz monitoringu i ewaluacji. Dyskusja w ramach zespołu przedstawicieli różnych sektorów z obszaru LSR pozwoliła na wskazanie rekomendacji istotnych z punktu widzenia późniejszej realizacji LSR i wdrożenia, celem dotarcia z wsparciem do wszystkich grup docelowych oraz osób w niekorzystnej sytuacji zidentyfikowanych na obszarze LSR.

² Zob. Europejska Sieć na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich. Tworzenie strategii. Jak stworzyć partycypacyjną strategię rozwoju lokalnego? Opis procesu udziału osób w rozwoju strategii, do pobrania na stronie leader-tool-kit

³ Zob. Raport Końcowy z ewaluacji zewnętrznej wdrożenia Lokalnej Strategii Rozwoju LGD SSS, MM CONSULT, Ciechanów 2023.

- **Spotkania konsultacyjne** połączone z wywiadami zogniskowanymi (popularnie fokus, ang. focus group interview), które odbyły się w dniach 09-16.05.2022r. w gminach członkowskich LGD. Uczestniczyli w nich przedstawiciele wszystkich sektorów oraz mieszkańcy terenu LGD. Spotkania poświęcone były analizie potrzeb rozwojowych i potencjału danego obszaru, a także celów strategii, w tym wymiernych celów końcowych dotyczących rezultatów oraz planowanych działań. W trakcie spotkań uczestnicy wypełnili ankietę, w której określili co sądzą o swojej gminie i co chcieliby w niej zmienić. Przeprowadzili analizę SWOT mocnych i słabych stron oraz wskazywali szanse i zagrożenia dla każdej gminy członkowskiej. Łącznie na spotkaniach przekazano kilkadziesiąt uwag, spośród których większość została uwzględniona. Odrzucono jedynie propozycje, które były niezgodne z zakresem PS WPR tj. poprawa dofinansowania remontu dróg lokalnych i wsparcia świadczeń zdrowotnych. Wyniki analiz przeprowadzonych podczas spotkań zostały wykorzystane w diagnozie obszaru oraz celach i wskaźnikach.
- **Debata podsumowująca spotkania konsultacyjne z mieszkańcami** - otwarta dla mieszkańców debata odbyła się w dniu 7.10.2022 r. w Żurominie. Pierwszym punktem spotkania było przedstawienie przez Zarząd SSS-LGD analizy wniosków z konsultacji na podstawie danych z przeprowadzonych w gminach członkowskich spotkań, warsztatów, wywiadów i ankiet. Podczas debaty przeprowadzono identyfikację grup defaworyzowanych. Uczestnicy wymienili grupy tj.: seniorzy, bierni zawodowo, bezrobotni, rodzice małych dzieci, lokalni liderzy, młodzież do 25 roku życia, osoby z niepełnosprawnością + rodziny tych osób, osoby powracające na rynek pracy, rodzice samotni, bez wsparcia, rodziny ubogie (dzieci) bez mieszkań, mikro przedsiębiorcy oraz osoby korzystające z pomocy społecznej. Z pośród wyżej wymienionych grup uczestnicy wskazali te, które najbardziej potrzebują wsparcia tj.: osoby z niepełnosprawnością wraz z rodzinami, rodziny ubogie, osoby powracające na rynek pracy, rodzice samotni, przedsiębiorcy, lokalni liderzy oraz seniorzy. Podczas spotkań dla mieszkańców gmin członkowskich uczestnicy za najważniejsze uznali trzy obszary: rozwój przedsiębiorczości, w tym rozwój biogospodarki lub zielonej gospodarki w szczególności; rozwój pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych; poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej. Kolejnym punktem debaty było zaproponowanie celów i przedsięwzięć do nowej LSR, która powinna pozwolić oddziaływać na trzy obszary problemowe: społeczny, gospodarczy i przestrzenno-funkcjonalny wraz z uwarunkowaniami kulturowymi i środowiskowymi. Działania obejmujące powyższe cele to m.in.: otwieranie i rozwój działalności gospodarczej, szkolenia, infrastruktura turystyczna, rekreacyjna, strefy wypoczynku, ścieżki rowerowe, miasteczka rowerowe, infrastruktura publiczna, nowe technologie, cyfryzacja, kluby seniora, domy opieki, miejsca do spotkań, warsztaty rękodzieła, zajęcia pozalekcyjne dla młodzieży, siłownie wewnętrzne, skate park, gry miejskie, przewodniki, sieci współpracy, inicjatywy lokalne. Podczas debaty dyskutowano także nad zmianami w kryteriach wyboru operacji, budżetem LSR, zasadami monitoringu i ewaluacji. Wszystkie wnioski z debaty zostały uwzględnione w poszczególnych rozdziałach LSR.
- **Wywiady indywidualne i liczne spotkania z dedykowanymi grupami mieszkańców i instytucji samorządowych** - prowadzone przez pracowników biura i członków Zarządu. Tematem były oczekiwania mieszkańców odnośnie nowej LSR oraz jej obszarów, na których powinna się ona koncentrować. Tematy te były też wielokrotnie poruszane w indywidualnych rozmowach przedstawicieli LGD i mieszkańców.
- **Fiszki projektowe** – podczas spotkań z mieszkańcami zbierano fiszki pomysłów na przyszłe projekty LSR 2023-2027. Zebranie pomysłów projektów pozwoliło na lepsze zrozumienie potrzeb lokalnych oraz dostosowanie celów, budżetu i wskaźników LSR do prawdziwych oczekiwań i możliwości finansowych kluczowych interesariuszy.

W poniższej tabeli wskazano szczegółowe partycypacyjne metody konsultacji wraz z wnioskami, które zostały uwzględnione w LSR realizowane na każdym z etapów pracy nad LSR.

Tabela 3. Partycypacyjne metody konsultacji wraz z wnioskami wykorzystane na poszczególnych etapach pracy nad LSR

Etapy pracy nad LSR	Partycypacyjne metody konsultacji wraz z wnioskami
I. Etap definiowania potrzeb i problemów (tzw. partycypacyjna diagnoza)	<p>1. W pierwszym etapie prac nad LSR, w celu identyfikacji potrzeb i problemów społeczno-gospodarczych obszaru LGD w perspektywie 2023-2027, korzystano z wyników badań ankietowych CAWI z mieszkańcami oraz badań ankietowych CAWI z członkami Stowarzyszenia przeprowadzonych w latach 2014-2020, które dotyczyły wdrażania poprzedniej LSR. Podczas badań wykorzystano analizę danych zastanych – desk research, wywiady pogłębione z przedstawicielami Zarządu, Rady oraz Kierownikiem biura SSS-LGD, studia przypadków (case study) wnioskodawców, którzy aplikowali za pośrednictwem SSS-LGD w okresie programowania 2014-2020. Badanie potrzeb mieszkańców obszaru LGD, przeprowadzone na użytek aktualizacji LSR, wykazało, że respondenci wskazują przede wszystkim na cztery bariery rozwojowe: związane z rozwojem infrastruktury technicznej i społecznej, związane z rynkiem pracy, związane z poziomem rozwoju gospodarczego; oraz związane z dostępnością do Internetu. Dobrze ocenili współpracę z SSS - LGD wnioskodawcy, którzy korzystali z pomocy informacyjno-doradczej pracowników biura. Postulowali jednocześnie rozszerzenie zakresu instrumentów i kanałów promocji. Bardzo dobrym pomysłem działań promocyjnych są konkursy, wystawy i imprezy plenerowe, w tym działania skierowane do dzieci i młodzieży. Aby skutecznie dotrzeć z przekazem do tej ale też innych grup wiekowych postulowano wykorzystanie mediów społecznościowych. Wniosek uwzględniono opisując szczegółowo ten obszar w Planie komunikacji. Podczas kolejnego badania LSR wykonawca, jako podstawową zasadę przyjął partycypacyjny model. Podczas badania ewaluacyjnego użyto następujących metod: wywiady z beneficjentami realizującymi wnioski w ramach LSR, analizę danych zastanych udostępnionych przez LGD, wywiady i ankiety z członkami organów LGD i pracownikami biura odpowiedzialnymi za wdrażanie LSR. Zdaniem ewaluatora obszar LGD nie posiadał wyróżniającego go produktu turystycznego mogącego wpłynąć na wzrost liczby turystów w bliskiej perspektywie czasowej. Zalecił więc dokonanie analizy badanego obszaru w celu zidentyfikowania bądź wypracowania produktu mogącego przyjąć rangę lokalnego produktu turystycznego. Z całą pewnością stanowi to bardzo ważną kwestię ze względu na znaczną konkurencyjność sąsiedzkich regionów. Ostatnia ewaluacja dotyczyła badania opinii środowiska lokalnego na temat działalności, funkcjonowania oraz rozpoznawalności SSS-LGD wraz z oceną wdrażania LSR. Potrzeby w obszarze przedsiębiorczości mieszkańców są aktualne i wciąż wymagające wsparcia. Konieczne jest zapewnienie pomocy na podjęcie działalności gospodarczej i rozwój istniejących małych i średnich firm. Zawierała także analizę potencjału turystycznego, kulturalnego oraz gospodarczego obszaru objętego LSR. Zarekomendowano kontynuację działań LGD skierowanych na promocję dziedzictwa kulturowego obszaru LSR. Zwrócono także uwagę na istotną rolę jaką na obszarze LGD stanowią lokalne inicjatywy oraz aktywność społeczna. Postulat uwzględniono formułując cel ogólny oraz odpowiednie przedsięwzięcia.</p> <p>2. Podczas spotkania z przedstawicielami gmin członkowskich w dniu 20.04.2022 r. dokonano identyfikacji najważniejszych problemów, potrzeb, zasobów i potencjału obszaru LGD. Szczególną uwagę zwrócono m.in. na problem grup defaworyzowanych oraz odpływ osób młodych z gmin należących do LGD, wskazując jednocześnie, że ta grupa wiekowa powinna być traktowana priorytetowo w Strategii. Jako kolejne zagrożone wykluczeniem społecznym grupy defaworyzowane powinny być uznane w strategii osoby w wieku 60+, osoby poszukujące zatrudnienia (w tym również mieszkańcy byłych PGR) oraz niepełnosprawni.</p> <p>3. Diagnoza obszaru i analiza SWOT zostały poddane konsultacjom i ocenie mieszkańców obszaru LGD podczas spotkań zrealizowanych w dniach 09-16.05.2022r. w gminach członkowskich LGD. Konsultacje odbyły się z wykorzystaniem przekazania informacji o konsultacjach LSR z mieszkańcami zamieszczonymi na stronach internetowych, tablicach ogłoszeń. Przy konsultacjach wykorzystywano metody partycypacyjne polegające na wykorzystywaniu kreatywnej siły procesu grupowego i zapewniających aktywizację uczestników tj. burzy mózgów, meta planu. Wnioski ze spotkań zostały uwzględnione poprzez identyfikację w diagnozie i analizie SWOT.</p>

	<p>4. Podczas I posiedzenia Zespołu ds. LSR w dniu 10.06.2022r. poddano pod dyskusję propozycje zapisów dotyczących diagnozy i analizy SWOT. Za główne problemy społeczne uznano trudną sytuację na lokalnym rynku pracy i pauperyzację mieszkańców obszaru LGD. Zwrócono również uwagę na braki w infrastrukturze turystycznej. Wnioski z posiedzenia posłużyły do uzupełnienia analizy SWOT. Kształt diagnozy i analizy SWOT był poddany konsultacjom społecznym w 12 gminach członkowskich.</p> <p>5. Na etapie formułowania diagnozy odbyły się spotkania z przedstawicielami sektora publicznego, podczas których definiowano potrzeby i problemy występujące, w każdej z gmin członkowskich LGD. Podczas WZC i spotkania z reprezentantami wszystkich środowisk LGD w dniu 21.06.2022r. finalnie doprecyzowano elementy diagnozy obszaru objętego LSR. Zwrócono szczególną uwagę na konieczność zapewnienia spójności opisów diagnostycznych ze strategicznymi dokumentami na poziomie gmin członkowskich. Uwzględniono wniosek dokonując ponownej analizy zapisów diagnozy.</p>
<p>II. Etap określania celów i ustalania ich hierarchii</p>	<p>1. Wyniki badań ankietowych z mieszkańcami podczas ewaluacji dotyczącej wdrażania LSR 2014–2020 wskazywały na ograniczone korzystanie z oferty kulturalnej, edukacyjnej i artystycznej, szczególnie w gminach wiejskich, pomimo, że obszar LGD posiada duży potencjał zarówno dla rozwoju kultury jak i turystyki.</p> <p>2. Propozycje celów RLKS były przedmiotem dyskusji podczas II posiedzenia Zespołu ds. LSR w dniu 10.08.2022r. W wyniku dyskusji Zespół przedstawił propozycje trybu i zasad dla dalszych konsultacji ze społecznością lokalną, w tym diagnozowania potrzeb i oczekiwań oraz formułowania celów LSR.</p> <p>3. Nowej perspektywy programowej i LSR dotyczyły wyniki badań ankietowych podczas 12 spotkań gminnych. Spotkania we wszystkich gminach członkowskich z udziałem przedstawicieli 3 podstawowych sektorów (gospodarczy, społeczny i publiczny) oraz mieszkańców miały charakter otwarty. Uczestniczyły w nich ogółem 180 osób. Otrzymano 160 ankiet. Ankietowani wskazywali na problem niskiej świadomości ekologicznej mieszkańców co może stanowić zagrożenie dla środowiska naturalnego. Wnioski związane z tym problemem znalazły odzwierciedlenie w analizie SWOT oraz przy konstruowaniu celów i przedsięwzięć. Badani mieszkańcy wskazywali w ankiecie główne potrzeby obszaru LGD, które powinny być w pierwszej kolejności uwzględnione w ramach dofinansowania ze środków PROW 2022-2027 (analiza SWOT). Pośród zapytań o cele LSR wskazywano najczęściej rozwój regionu, promocję jego walorów, większą integrację oraz tworzenie nowych miejsc pracy (w tym poprzez samozatrudnienie), a także aktywizację społeczno-zawodową mieszkańców; podnoszenie wiedzy lokalnej społeczności w zakresie ekologii znajomości otoczenia, inwestowanie w edukację nie tylko młodzieży ale i seniorów. Podczas spotkań z mieszkańcami wypunktowano spis problemów i propozycje ich rozwiązań. Analizie poddane zostały słabe i mocne strony obszaru, zdefiniowano szanse i zagrożenia, a także wypracowano cele do zapisania w LSR.</p> <p>4. Na tym etapie pracy dokonano również konsultacji z przedstawicielami JST odnośnie kształtu LSR, wskazując na zapewnienie w LSR obowiązkowego wskaźnika utworzonych miejsc pracy. Wniosek został uwzględniony w LSR, tabela wskaźników. Na podstawie konsultacji wypracowano rozwiązanie w LSR (Rozdział X. Monitoring i ewaluacja) wskazujące, że wskaźniki rezultatu informować powinny o zmianach jakie nastąpiły w wyniku wdrożenia przedsięwzięcia. Uwzględniając powyższe zapewnić należy aby po rozliczeniu wniosku o płatność kwestia osiągnięcia 100% wartości zakładanych wskaźników podlegała ścisłemu monitorowaniu w okresie trwałości projektu.</p>
<p>III. Etap poszukiwania rozwiązań, stanowiących sposoby realizacji Strategii</p>	<p>1. Przedstawiciele LGD wzięli udział w 4 sesjach rad gminnych poświęconych rozwojowi lokalnemu i kwestiom społeczno-gospodarczym. W trakcie spotkań jako jedną z barier rozwojowych wskazywano problem braku prefinansowania projektów oraz ograniczone możliwości w zabezpieczeniu wkładu własnego.</p> <p>2. Podczas III posiedzenia Zespołu ds. LSR w dniu 14.10.2022r. (w sprawie celów LSR i kryteriów lokalnych) po dyskusji zaproponowano doprecyzowanie zakresu przedsięwzięć odnoszących się do infrastruktury turystycznej rozszerzając planowany zakres działań możliwych do finansowania.</p>

	<p>3. Ankiety dotyczące planów realizacji operacji w ramach LSR mieszkańcy wypełniali bezpośrednio w biurze LGD, gminach członkowskich oraz PUP. Propozycje przedsięwzięć do realizacji w ramach środków LSR zbierano również za pośrednictwem poczty e-mailowej LGD i ankiety internetowej – Analiza problemów, potrzeb i zasobów. W okresie V.2022r. – II.2023r. zebrano 80 ankiet. Propozycje zgłaszane do realizacji w ramach LSR w większości dotyczyły 3 obszarów tematycznych tj. rozwoju turystyki, przedsiębiorczości oraz aktywności społeczności lokalnych. Zakres rzeczowy planowanych projektów obejmować będzie dotyczyć będzie głównie zakupu sprzętu i wyposażenia. W całym etapie poszukiwania rozwiązań i sposobów realizacji Strategii funkcjonowało biuro LGD, gdzie potencjalni wnioskodawcy zgłaszali swoje propozycje i formułowali zapytania odnośnie operacji planowanych do realizacji w ramach LSR. W trakcie spotkań potencjalnych wnioskodawców z pracownikami biura LGD postulowano, aby w zakresie innowacji zapewnić wsparcie dla nowatorskich rozwiązań i propagować je na wszystkich etapach łańcucha dostaw lokalnych produktów, w tym przetwórstwa spożywczego. Wyniki konsultacji z mieszkańcami i ankiet zebranych podczas konsultacji społecznych zostały uwzględnione przy formułowaniu celów i przedsięwzięć LSR.</p> <p>4. Odkonano spotkanie przedstawicieli LGD z sąsiednimi LGD i spotkanie online z LGD zagranicznym, podczas którego wypracowano koncepcję projektu współpracy w ramach LSR 2022–2027. Określono założenia, cele i wskaźniki międzynarodowego projektu współpracy.</p>
<p>IV. Etap formułowania wskaźników realizacji LSR</p>	<p>1. W oparciu analizę badań ewaluacyjnych wdrażania LSR rekomendowano zwiększenie liczby dotychczasowych celów ogólnych i szczegółowych. Wyniki badania ankietowego mieszkańców dotyczące wdrażania LSR wskazały jednocześnie na potrzebę bliższego powiązania celów z wskaźnikami rezultatu i produktu. Postulat został uwzględniony w niniejszym dokumencie programowym poprzez takie sformułowanie wskaźników na każdym poziomie za pomocą tabeli wskaźników aby były one ze sobą logicznie wzajemnie powiązane.</p> <p>2. Analiza wniosków z ankiet internetowych CAWI z członkami LGD podczas badania ex-post wdrażania LSR pozwoliła na sformułowanie wniosków odnośnie wskaźników. Powinny one w większym zakresie pozwolić monitorować również postęp działań aktywizacyjnych i funkcjonowania LGD, a nie ograniczać się jedynie do wdrażania LSR.</p> <p>3. Podczas spotkań z mieszkańcami każdej z 12 gmin członkowskich LGD w maju 2022r. wskazano na potrzebę organizowania szkoleń w zakresie nabycia lub podniesienia kwalifikacji i umiejętności. Wnioski uwzględniono przy określeniu wskaźników LSR.</p> <p>4. W ankietach internetowych, wypełnianych w okresie maj 2022r.-luty 2023r. potencjalni wnioskodawcy wskazywali jakie są ich oczekiwania dotyczące wskaźników projektów. W ocenie badanych najbardziej pożądanymi wskaźnikami efektywności i skuteczności LSR w całym okresie finansowania będą te, które dotyczą tworzenia nowych miejsc pracy.</p> <p>5. Podczas IV posiedzenia Zespołu ds. LSR w dniu 24.11.2022r. opracowano matrycę logiczną wskaźników LSR oraz uszczegółowiono powiązania problemów z planowanymi działaniami w ramach Strategii. Na podstawie wniosków z posiedzenia wprowadzono zasadę premiowania w kryteriach wyboru operacji tych, które w największym stopniu przyczyniają się do osiągnięcia celów i wskaźników zapisanych w LSR. Dopracowano także pojęcie innowacyjności w nowym dokumencie programowym.</p>
<p>V. Etap identyfikacji grup docelowych Strategii</p>	<p>1. Podczas konsultacji społecznych, w tym z mieszkańcami zdefiniowano jako grupy defaworyzowane na obszarze LGD: osoby długotrwale bezrobotne, młodzież, osoby 60+, niepełnosprawnych. Określono je przy tym jako głównych potencjalnych odbiorców wsparcia w ramach LSR wskazując jednocześnie odpowiednie cele szczegółowe. W trakcie spotkań osoby z tych grup za największy problem wskazywały trudności z odnalezieniem się na rynku pracy. W LSR priorytetowo zatem uwzględniono aktywizację zawodową grup w niekorzystnej sytuacji. Jednocześnie zaproponowano metody rozwiązania problemu poprzez np. zaciśnięcie współpracy z lokalnymi przedsiębiorcami i otoczeniem biznesu („zielone światło dla nowych miejsc pracy”), promocję rozwoju</p>

przedsiębiorczości i samo zatrudnienia, współpraca ze szkołami i instytucjami rynku pracy w celu dostosowywania profili kształcenia zawodowego do sytuacji na rynku pracy, czy wreszcie wzrost umiejętności i kompetencji młodzieży i innych grup w trudnym położeniu w celu zwiększenia ich szans na lokalnym rynku. Tworzenie nowych oraz aktywna polityka utrzymania istniejących miejsc pracy znalazła swoje zapisy zarówno w celach jak i budżecie LSR. Tym samym za jedną z grup odbiorców uznano mikro i małe przedsiębiorstwa działające na terenie LGD, oraz podmioty działające jako spółdzielnie socjalne i zbliżone do modelu inkubatorów przedsiębiorczości. Wysoką rangę należy przypisać też liderom/moderatorom przyczyniającym się aktywizacji, młodzieży, seniorów, niepełnosprawnych (animatory świetlic, asystenci osób starszych itp.).

2. W dniu 25.01.2023r. zorganizowano spotkanie z przedstawicielami PUP z obszaru LSR w celu wypracowania wspólnych przedsięwzięć związanych z rynkiem pracy i bezrobociem. W ustaleniach uwzględniono, m.in. potrzeby grup o niekorzystnej sytuacji, co znalazło swoje odzwierciedlenie w LSR. Wypracowane rozwiązania skutecznej aktywizacji zawodowej społeczności lokalnej uwzględniono przy określaniu przedsięwzięć w ramach LSR.

3. Warsztaty wewnętrzne pośród członków LGD. Dotychczasowy wpływ LSR na rozwój kapitału społecznego dzięki środkom PROW 2014-2020 jest wysoki. Należy jednak zaznaczyć, że LGD nie korzystało w okresie 2014- 2020 ze wsparcia w formie grantów. Forma ta powinna być jednak zastosowana w nowej LSR. Zasadne będzie wdrożenie koncepcji smart villages.

4. Identyfikacji grup docelowych w ramach LSR posłużyły też dane z analizy wywiadów z mieszkańcami obszaru LSR podczas 12 spotkań w gminach. Główne grupy docelowe są tożsame z tymi, które opisano w pkt. 1. Ankietowani wskazywali przy tym na zasadność uwzględnienia w Strategii i innych przedsięwzięciach LGD przedsięwzięć skoncentrowanych w szczególności na osobach młodych grupie wiekowej po 60 roku życia.

5. W dniu 06.04.2023r. zorganizowano spotkanie Kierownika biura LGD z przedstawicielami gospodarstw agroturystycznych oraz sektora turystyki. Uzyskano deklaracje dotyczące podjęcia się realizacji operacji w przedmiocie rozwoju turystyki.

6. Spotkanie konsultacyjne, m.in. z przedstawicielami sektora publicznego poświęcone celom i przedsięwzięciom LSR, które miało miejsce w dniu 20.04.2023r. w Żurominie pozwoliło na sprecyzowanie podziału środków na poszczególne cele i przedsięwzięcia oraz wskaźniki.

7. V posiedzenie zespołu ds. LSR w dniu 15.05.2023r. poświęcone było wypracowaniu ostatecznej wersji wskaźników i identyfikacji grup docelowych LSR.

8. Badanie CAWI z członkami LGD dotyczące finalnej matrycy SWOT w LSR. W badaniu udział wzięło 15 osób, w tym członkowie zarządu, Rady i pracownicy LGD.

Źródło: Opracowanie własne

Podsumowując, na etapie programowania zastosowano adekwatne narzędzia dotarcia do mieszkańców obszaru LSR. Wszystkie wnioski z konsultacji społecznych zostały uwzględnione w tworzonej LSR. Analiza wniosków z konsultacji społecznych wskazała na istnienie na terenie LSR trzech głównych obszarów problemowych, które przełożyły się na cele LSR.

Zaangażowanie lokalnej społeczności na etapie wdrażania LSR

Wysoki poziom zaangażowania mieszkańców w tworzenie LSR pozwala oczekiwać, że również na etapie jej wdrażania aktywność społeczności lokalnej będzie duża. LGD zamierza podtrzymywać zainteresowanie mieszkańców systematycznie informując o każdym etapie wdrażania LSR, biorąc pod uwagę poszczególne grupy docelowe:

- **strona internetowa:** utrzymanie i aktualizowanie strony internetowej oraz profilu na portalu społecznościowym. Poza zamieszczaniem postów i artykułów z aktualnymi informacjami będziemy w

sposób innowacyjny informowali m.in. o organizowanych konkursach, głosowaniach, eventach organizowanych on-line (z nagrodami), które poprzez formę rozrywkową pomogą nam przekazać informacje dotyczące działania LGD i wdrażania LSR. Są to metody szczególnie preferowane przez ludzi młodych, jednakże wśród seniorów, członków OSP, KGW, sołtysów, czy członków rad sołectkich także są powszechnie stosowane.

- **baza danych teleadresowych:** członków LGD, przedsiębiorców, organizacji pozarządowych, sołtysów i rad sołectkich, przedstawicieli JST, instytucji kultury, instytucji działających na rzecz osób w trudnej sytuacji, zawierające adresy mailowe i numery telefonów, do których będą docierały aktualne informacje wysyłane przez pracowników biura LGD. Ten kanał komunikacji jest szczególnie preferowany przez pracowników JST, przedsiębiorców, członków organizacji pozarządowych, sołtysów i członków rad sołectkich, członków rad gmin.
- **spotkania informacyjne i konsultacyjne:** będą odbywały się szczególnie przed ogłoszeniem lub w trakcie trwania konkursów, mając na celu przybliżenie mieszkańcom zasad udzielania wsparcia. Na spotkanie każdorazowo zostaną zaproszeni przedstawiciele różnych sektorów i grup interesu. Taka forma komunikacji jest preferowana szczególnie przez seniorów, przedstawicieli JST, instytucji kultury, instytucji działających na rzecz osób w trudnej sytuacji społecznej, przedstawicieli organizacji pozarządowych. Spotkania będą mogły być transmitowane poprzez stronę na portalu społecznościowym lub poprzez np. internetowe nieodpłatne komunikatory (typu Zoom Meeting). Do seniorów (osób po 60 roku życia) planowane będzie dotarcie w UTD i Klubów Seniora i innych stowarzyszeń skupiających seniorów (np. w formie wykładu dotyczącego możliwości realizowania projektów dla seniorów w ramach wdrażania LSR). Do młodych mieszkańców obszaru LSR (do 25 roku życia) planuje się wykorzystanie dobrych kontaktów LGD z gminami członkowskimi i współpracy z lokalnymi szkołami np. uczestnicząc w lekcjach wychowawczych, czy szkolnych wydarzeniach.
- **badania ankietowe** mieszkańców obszaru: podczas spotkań informacyjnych, konsultacyjnych, wydarzeń lokalnych i wszelkich innych wydarzeniach organizowanych przez LGD, uczestnicy mogą zostać poproszeni o wypełnienie ankiety na potrzeby monitoringu i ewaluacji. Będzie to narzędzie, dzięki któremu uzyskamy informacje o prawidłowości działań LGD i ewentualnych obszarach, które wymagają poprawy. Planuje się udział mieszkańców
- **warsztaty i szkolenia praktyczne:** efektywna komunikacja nie może sprowadzać się tylko i wyłącznie do przekazywania informacji. Osoby zainteresowane działaniem w partnerstwie z LGD oraz chcące skorzystać ze wsparcia LGD będą mogły na warsztatach lub szkoleniach podzielić się swoją wiedzą, doświadczeniem, celami, zadaniami, zasobami, ale również będą miały możliwość uświadomienia sobie wspólnej odpowiedzialności za realizację Lokalnej Strategii Rozwoju. LGD natomiast będzie miało możliwość wykorzystać informacje od uczestników w celu bardziej efektywnego sposobu komunikowania założeń i wdrażania LSR.
- **komunikaty promocyjne:** stworzymy stałą bazę lokalnej prasy, rozgłośni radiowych, telewizji, telewizji internetowej, również gmin, powiatu, sołectw, instytucji zajmujących się pomocą osobom w trudnej sytuacji, instytucji zajmujących się rynkiem pracy, do których będą wysyłane krótkie informacje o bieżących działaniach zrealizowanych i planowanych do zrealizowania z prośbą o ich bezpłatną publikację.

Szczegółowy opis planowanych działań zawiera Plan komunikacji z lokalną społecznością. W przypadku braku skuteczności powyższych metod będą stosowane inne, które będą mogły pomóc w realizacji Planu komunikacji np. spotkania dedykowane grupom o niekorzystnej sytuacji we współpracy z PUP. Bardzo ważną rolę w realizacji LSR będą odgrywać partnerzy, którymi głównie będą organizacje pozarządowe oraz gminy. Z tego powodu, komunikaty o planowanych działaniach animacyjnych i konkursach będą zamieszczane również na witrynach internetowych gmin członkowskich.

LGD prognozuje możliwe problemy związane z rekrutacją uczestników projektów w zakresie przedsięwzięcia 1.1.

Włączenie społeczne mieszkańców obszaru LSR, na co wskazują badania efektów wsparcia w obszarze polityki społecznej w ramach RPO WM 2014-2020⁴; w badaniu opracowanym na zlecenie Samorządu Województwa Mazowieckiego wskazano na potrzebę zachęcenia beneficjentów do aktywnego korzystania z różnorodnych form wsparcia w realizacji projektów dotacyjnych. LGD planuje zatem realizację działań sugerujących beneficjentom zastosowanie rozwiązań, wpływających pozytywnie na proces rekrutacji uczestników, takich jak: przejrzyste oraz dokładne opisanie warunków realizacji projektów; realizacja działań informacyjno-promocyjnych, które zwiększają będą zainteresowanie potencjalnych uczestników, jak również działań, które mogłyby zmniejszyć liczbę osób rezygnujących z udziału w projekcie, np.: włączenia grupy docelowej w realizowane działania w taki sposób, aby w pełni odpowiadał on na ich potrzeby (diagnoza tych potrzeb prowadzona przez beneficjentów) oraz zachowania stałego przepływu informacji pomiędzy beneficjentami a uczestnikami projektów oraz uwzględniania przez beneficjentów uwag zgłaszanych przez uczestników i dostosowywanie działań do tych uwag i oczekiwań.

Formułując komunikaty kierowane do społeczności lokalnej LGD zwracać będzie się szczególną uwagę na stosowanie zasad horyzontalnych określonych w art. 9 rozporządzenia (WE) 2021/1060. Stosowana będzie prosta i zrozumiała forma językowa; unikanie skomplikowanych terminów, sformułowań. Tekst komunikatów będzie pisany w sposób przystępny, z użyciem prostych wyrażen i zrozumiałego słownictwa; zapewniona zostanie przejrzysta struktura dokumentów poddawanych konsultacjom - LGD podejmie starania, aby dokumenty były podzielone na sekcje, nagłówki i punkty, co ułatwi odbiorcy nawigację i zlokalizowanie potrzebnych informacji, numerowanie punktów i zastosowanie spisów treści również ułatwia odnalezienie konkretnych zagadnień; jeżeli dokument wykorzystywać będzie skróty tekst zawierać będzie objaśnienia na początku lub w stopce publikacji. Zapewni to jasność i zrozumienie dla odbiorcy; stosowana będzie odpowiednia wielkość czcionki i czcionki tzw. bez szeryfowe, zapewniony zostanie odpowiedni odstęp między liniami i odpowiednie marginesy, które ułatwią czytanie tekstu stosownie do Wytycznych dotyczących realizacji zasad równościowych w ramach funduszy unijnych na lata 2021-2027, Załącznik nr 2. Standardy dostępności dla polityki spójności 2021-2027. Narzędziem zastosowanym w celu utrzymania wysokiego poziomu uczestnictwa przez wszystkie możliwe zainteresowane strony, będzie efektywna komunikacja, odpowiadanie na zapytania, informowanie i angażowanie w proces za pomocą komunikacji elektronicznej i telefonicznej oraz funpage LGD w mediach społecznościowych (facebook). Z kolei – narzędziem skierowanym do seniorów i osób zaliczonych do grup o niekorzystnej sytuacji, które mogą mieć ograniczony dostęp do Internetu będą „tradycyjne” plakaty lub ogłoszenia zamieszczone na tablicach informacyjnych przy sołectwach. LGD planuje również organizowanie konsultacji i spotkań z seniorami, aby poznać ich potrzeby i oczekiwania w zakresie włączenia cyfrowego i społecznego. W ten sposób lokalna grupa działania będzie miała lepsze zrozumienie sytuacji seniorów i będzie mogła opracować odpowiednie programy i działania pomocowe również tej grupy społecznej.

Rozdział IV. Analiza potrzeb i potencjału LSR

Analiza potrzeb i potencjału obszaru LSR obejmuje charakterystykę obszaru i ludności objętej wdrażaniem LSR. Diagnoza bazuje na analizie i ocenie desk research pochodzących ze statystyki GUS oraz raportów zawierających dane społeczno – gospodarcze dotyczące obszaru LSR i województwa mazowieckiego i powiatu mławskiego, żuromińskiego i ciechanowskiego. Analiza dokonana została w zakresie uwarunkowań społecznych, gospodarczych, środowiskowo-kulturowych oraz przestrzenno-funkcjonalnych.

Uwarunkowania społeczne

Analiza danych statystycznych wskazuje, że charakterystyczny jest dynamiczny spadek liczby ludności obszaru LSR. W stosunku do danych z roku 2013, kiedy opracowywano LSR na okres programowania 2014-2020 (uwzględniając

⁴ Zob. więcej. Badanie ewaluacyjne Wpływ RPO WM 2014-2020 na poprawę dostępności i jakości usług społecznych w województwie mazowieckim, EU-CONSULT, Gdańsk 2022

wyłączenie z obszaru LSR gminy Lidzbark z woj. warmińsko-mazurskiego), odnotowano spadek ludności o blisko 9%. Negatywny trend demograficzny nie jest specyfiką obszaru LSR, lecz terenów wiejskich. Obszar LSR należy do słabo zurbanizowanych i cechuje się również niską gęstością zaludnienia (42 os./km²), czyli ponad trzy razy mniej niż wartość dla województwa mazowieckiego (155) i kraju (122). Niska gęstość zaludnienia ma negatywny wpływ na koszty jednostkowe utrzymania infrastruktury technicznej, w tym sieci wodociągowej i kanalizacyjnej, infrastruktury społecznej (między innymi szkół, przedszkoli, domów opieki społecznej), a w konsekwencji również kosztów świadczenia usług komunalnych (dostarczania wody, odbioru ścieków i odpadów).

Zgodnie z delimitacją zaproponowaną w Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju (SOR) zidentyfikowano w kraju obszary zagrożone trwałą marginalizacją. Teren ten obejmuje łącznie 728 gmin o powierzchni 104,8 tys. km², który zamieszkuje blisko 6,1 mln mieszkańców. W Załączniku nr 1. do SOR znajduje się lista gmin zagrożonych trwałą marginalizacją w okresie programowania 2021–2027. Spośród 12 gmin stanowiących obszar LSR, 9 gmin znalazł się na tej liście. Są to gminy: Glinojeck, Lipowiec Kościelny, Strzegowo, Szreńsk, Biezuń, Kuczbork Osada, Lubowidz, Lutocin oraz Siemiątkowo. Uzasadnieniem takiego stanu rzeczy jest w dużej mierze słaba dostępność komunikacyjna. Czynniki te odpowiedzialne są za procesy m.in. depopulacji, drenażu migracyjnego itp. co stanowi aktualny problem obszaru LSR. Ujęcie większości gmin członkowskich w wykazie oznacza, że obszar LSR zagrożony jest marginalizacją. Niekorzystne wskaźniki liczby ludności w tych gminach dodatkowo obciążone są rosnącą dynamiką pogłębiania się niekorzystnych zmian demograficznych. Przewidywane utrzymanie się trendu demograficznego pogłębiającego starzenie się społeczeństwa, a w konsekwencji regularne uszczuplanie zasobów rynku pracy, czynią koniecznymi działania zmierzające do maksymalizacji wykorzystania zasobów kapitału ludzkiego. Zmniejszająca się liczba mieszkańców może dodatkowo pogłębiać te trudności, jeśli nowe inwestycje mieszkaniowe nie będą koncentrowane w ramach istniejących jednostek osadniczych (zagęszczanie zabudowy). Natomiast niższa gęstość zaludnienia negatywnie wpływa również na uwarunkowania gospodarcze, co nie sprzyja do podejmowania decyzji przez przedsiębiorców do inwestowaniu (wysokie koszty dostarczenia mediów, problemy komunikacyjne, problemy z pozyskaniem kwalifikowanych pracowników, itp.).

Badanie danych statystycznych z lat 2013-2020 pokazuje, że obszar LSR charakteryzuje się niekorzystną strukturą wiekową mieszkańców obszaru LSR uwzględniając podział ze względu na ekonomiczne grupy wieku. Obserwowany bowiem wzrost wynika z zasilania grupy osób w wieku powyżej 65 lat przez coraz liczniejsze roczniki osób urodzonych w latach 50. ubiegłego wieku w okresie wyżu kompensacyjnego. Udział liczby osób w wieku nieprodukcyjnym na obszarze LSR w liczbie mieszkańców obszaru objętego LSR według stanu na koniec 2020 r. wynosi 40,41%⁵. Nie odnotowano znacznego różnicowania pod tym względem w gminach członkowskich. Najgorsza sytuacja pod względem demograficznym odnotowana jest w gminie Siemiątkowo (42,11%), a najkorzystniejsza w gminie Wiśniewo (38,45%). Odptyw migracyjny ogranicza potencjał rozwoju regionu, choćby dlatego, że migracje dotyczą w znacznej mierze ludzi młodych, a także lepiej wykształconych. Przyczyny spadku liczby ludności w gminach należy upatrywać w wewnętrznych migracjach, polegających na przenoszeniu się ludności z małych ośrodków wiejskich do większych miasteczek lub miast, choć bez wskazania konkretnego bliskiego ośrodka metropolitarne.

Tabela 4. Ludność według ekonomicznych grup wieku na obszarze LSR, wg. stanu na 31.12.2020 r.

Lp.	Gmina	Liczba ludności	Liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym	Liczba ludności w wieku poprodukcyjnym	Ludność w wieku produkcyjnym	Ludność w wieku nieprodukcyjnym	Udział liczby osób w wieku nieprodukcyjnym w liczbie mieszkańców
1.	Biezuń	4 725	858	2 841	1 026	1 884	39,87%
2.	Glinojeck	7 361	1430	4 389	1 542	2 972	40,37%
3.	Kuczbork-Osada	4 418	852	2 576	990	1 842	41,69%

⁵ Jako nieprodukcyjny przyjmuje się wiek 0-17 lat (wiek przedprodukcyjny) oraz 60 lat i więcej dla kobiet i 65 lat i więcej dla mężczyzn (wiek poprodukcyjny); wiek produkcyjny to 18-59/64 lata (18-59 lat - dla kobiet i 18-64 lata - dla mężczyzn).

4.	Lipowiec Kościelny	4 600	863	2 779	958	1 821	39,59%
5.	Lubowidz	6 508	1 231	3 848	1 429	2 660	40,87%
6.	Lutocin	4 100	786	2 429	885	1 671	40,76%
7.	Radzanów	3 088	603	1 860	625	1 228	39,77%
8.	Siemiatkowo	3 289	675	1 904	710	1 385	42,11%
9.	Strzegowo	7 268	1386	4 232	1 650	3 036	41,77%
10.	Szreńsk	3 919	759	2 361	799	1 558	39,76%
11.	Wiśniewo	5 132	1 037	3 159	936	1 973	38,45%
12.	Żuromin	13 736	2514	8 229	2 993	5 507	40,09%
	Średnia/suma	68 144	12 994	40 607	14 543	27 537	40,41%

Źródło: Opracowanie własne na podst. danych GUS

Wpływ na stabilność demograficzną obszaru mają również migracje, które kreują nie tylko wielkość populacji na danym obszarze, ale również wpływają na jej strukturę wiekową i mają kluczowe znaczenie dla kształtowania wspomnianej już tzw. prostej zastępowalności pokoleń⁶. Obszar LSR cechuje się wysokim stopniem migracji. W 2020 r. saldo migracji na obszarze LSR (ogółem zameldowania - wymeldowania) wynosiło -22. Najwyższa, gdyż ponad trzy razy wyższa wartość wskaźnika odnotowana została w gminie Gliniojeck (-64). Strategia rozwoju gminy Gliniojeck do roku 2030⁷ identyfikowała problem migracji w tej gminie już w 2015 roku wskazując, że od kilku lat występował na terenie gminy zerowy lub niewielki dodatni przyrost naturalny. Z kolei – najkorzystniejsza sytuacja pod względem stopnia migracji notowana jest w gminie Lipowiec Kościelny (+34) i gminie Wiśniewo (+4), choć pozytywna wartość wskaźnika notowana jest dopiero od 2020 roku. Z uwagi na fakt, iż jednym z czynników determinujących zmianę miejsca zamieszkania jest czynnik ekonomiczny, niski wskaźnik migracji świadczy o niskiej atrakcyjności obszaru LGD dla pozostania w nim młodych osób. Trend negatywny jest nadal bardzo wysoki w porównaniu bezwzględny w stosunku do kraju i regionu.

Tabela 5. Migracje na obszarze LSR, wg. stanu na 31.12.2020 r.

Lp.	Gmina	Liczba ludności	Zameldowana ogółem	Wymeldowania ogółem	saldo migracji; ogółem (zameldowania - wymeldowania)
1.	Biezuń	4 725	30	64	-34
2.	Gliniojeck	7 361	54	118	-64
3.	Kuczbork-Osada	4 418	35	57	-22
4.	Lipowiec Kościelny	4 600	83	49	+34
5.	Lubowidz	6 508	50	82	-32
6.	Lutocin	4 100	31	47	-16
7.	Radzanów	3 088	19	48	-29
8.	Siemiatkowo	3 289	33	42	-9
9.	Strzegowo	7 268	41	64	-23
10.	Szreńsk	3 919	18	47	-29
11.	Wiśniewo	5 132	75	71	+4
12.	Żuromin	13 736	130	179	-49
	Razem / średnia	68 144	599	868	-22

Źródło: Opracowanie własne na podst. danych GUS

Udział liczby bezrobotnych zarejestrowanych na obszarze LSR w liczbie ludności w wieku produkcyjnym na obszarze objętym LSR według stanu na koniec 2020 r. wynosi 7,73% i jest zróżnicowany w skali gmin członkowskich LGD. Niekorzystna sytuacja w tym obszarze występuje szczególnie w gminie Kuczbork-Osada (12,7%), na tym tle wskazać można jednak gminy ze zgoła odmienną sytuacją, przykładowo blisko trzykrotnie niższym odsetkiem bezrobotnych niż w Strzegowo (4%). Na uwagę zasługuje wyższy odsetek kobiet w wieku produkcyjnym w ogólnej liczbie bezrobotnych, średnio 9,51%, z czego najgorsza sytuacja notowana jest w gminie

⁶ Różnica między napływem (imigracja) a odpływem (emigracja) ludności z danego obszaru w określonym czasie.

⁷ Zał. nr 1 do Uchwały Nr VIII/69/2015 Rady Miejskiej w Gliniojecku z dnia 10 listopada 2015 r.

Lubowidz i gminie Lutocin (12,9%), gdzie poziom tego wskaźnika jest wyższy niż średnia dla obszaru LSR o blisko 40%.

Tabela 6. Udział liczby bezrobotnych zarejestrowanych na obszarze LSR w liczbie ludności w wieku produkcyjnym na obszarze objętym LSR, wg. stanu na 31.12.2020 r.

Lp.	Gmina	Bezrobotni zarejestrowani [osoba]	Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym	Bezrobotni zarejestrowani - kobiety [osoba]	Udział bezrobotnych zarejestrowanych kobiet w liczbie kobiet w wieku produkcyjnym
1.	Biezuń	299	10,50%	151	11,90%
2.	Głinojeck	272	6,20%	142	7,40%
3.	Kuczbork-Osada	328	12,70%	178	15,80%
4.	Lipowiec Kościelny	118	4,20%	66	5,20%
5.	Lubowidz	442	11,20%	225	12,90%
6.	Lutocin	239	9,80%	138	12,90%
7.	Radzanów	76	4,10%	47	5,70%
8.	Siemiątkowo	201	10,60%	98	11,70%
9.	Strzegowo	170	4,00%	97	5,20%
10.	Szreńsk	111	4,70%	72	6,70%
11.	Wiśniewo	136	4,30%	82	6,00%
12.	Żuromin	861	10,50%	488	12,70%
	Łącznie / średnio	3 253	7,73%	1784	9,51%

Źródło: Opracowanie własne na podst. danych GUS

Wśród osób bezrobotnych grupą najbardziej zagrożoną na rynku pracy są osoby długotrwale bezrobotne, czyli osoby pozostające bez pracy ponad rok. Rozmiary i natężenie długotrwałego bezrobocia można wyrazić przez udział liczby długotrwale bezrobotnych w liczbie wszystkich bezrobotnych. Analiza trendów demograficznych w powiązaniu z sytuacją na rynku pracy obszaru LSR wskazuje na konieczność podjęcia działań na rzecz bardziej efektywnego wykorzystania dostępnych zasobów kadrowych (w tym podtrzymywanie aktywności zawodowej osób dojrzałych, aktywizacja zawodowa osób pozostających bez pracy oraz biernych zawodowo); kolejnym działaniem powinno być zachęcanie ludzi młodych do pozostania na obszarze LSR. Częściowym antidotum na prognozowane problemy rynku pracy mogą być postępujące w przedsiębiorstwach procesy cyfryzacji i automatyzacji, ograniczające popyt na pracowników. Wsparciem może być oferowanie premii na podjęcie działalności gospodarczej i różnicowanie działalności w kierunku działalności nierolniczej. LGD zamierza realizować działania w tym kierunku które będą komplementarne do działań PUP budując partnerstwo lokalne pomiędzy różnymi instytucjami, podmiotami, organizacjami i osobami prywatnymi działającymi w obszarze rynku pracy oraz mającymi wpływ na aktywność zawodową mieszkańców.

Analiza danych PUP wskazuje, że liczba bezrobotnych z niepełnosprawnością spadała, lecz cały czas odgrywa duże znaczenie pośród ogólnej liczby bezrobotnych. Jak pokazuje analiza przemian społeczno-gospodarczych ostatnich lat osoby o niskich kwalifikacjach, w tym osoby nie posiadające kwalifikacji zawodowych są rzadziej zatrudniane i w największym stopniu zagrożenie bezrobociem. Potrzeby osób zaliczonych do grupy defaworyzowanej wynikają z prowadzonych badań własnych jak również konsultacji z mieszkańcami obszaru LSR. Na obszarze LGD występują duże dysproporcje między popytą na pracę a kwalifikacjami bezrobotnych. Wśród osób zarejestrowanych duży odsetek bezrobotnych stanowią osoby bez kwalifikacji, z niskim wykształceniem, z małą mobilnością. Niskie wykształcenie jest jedną z głównych przeszkód w skutecznej aktywizacji i rozwoju lokalnego rynku pracy. Wraz z rozwojem nowoczesnych dziedzin produkcyjnych i usługowych, wdrażania nowych technologii informacyjnych, wzrasta zapotrzebowanie na osoby o wysokich kwalifikacjach, specjalistów. Dlatego niska jakość i struktura wykształcenia, która nie odpowiada wymaganiom nowoczesnego rynku pracy, staje się główną przyczyną bezrobocia wśród określonej grupy osób. Przyczyną bezrobocia wśród młodych osób jest też niedostosowanie kierunków kształcenia do potrzeb rynku. Brak określonych kwalifikacji przy względnie wysokich kosztach szkoleń

może zniechęcać pracodawców do zatrudnienia młodych osób. Nasilenie negatywnych zjawisk społecznych zauważa się wśród mieszkańców dawnych PGR. Na terenie LSR działały trzy PGR: PGR w Kondrajcu Pańskim, PGR w Zielonej oraz PGR w Łomi działające na terenie Gminy Głinojeck, Gminy Lipowiec Kościelny, Gminy Radzanów, Gminy Szreńsk, Gminy Wiśniewo, Gminy Biezuń, Gminy Kuczbork-Osada, Gminy Lubowidz, Gminy Lutocin, Siemiątkowo oraz Gminy Żuromin. Gminy pozyskiwały liczne środki pomocowe mające na celu wsparcie mieszkańców terenów po PGR-owskich⁸, choć potrzeby związane z aktywizacją społeczną mieszkańców obszarów post PGR jest wciąż aktualna.

Obszar charakteryzuje się relatywnie dobrze rozwiniętym systemem instytucji publicznych działających w sferze instytucjonalnych usług społecznych oraz edukacji. Na infrastrukturę oświatową obszaru LGD składa się 21 placówek wychowania przedszkolnego, 43 szkół podstawowych oraz 12 szkół ponadpodstawowych. Dość dobrze rozbudowana infrastruktura sportowa na obszarze LGD stwarza mieszkańcom możliwość aktywnego spędzania czasu. Przy większości szkół wybudowane są boiska sportowe oraz sale gimnastyczne. Stanowią one główną bazę sportową obszaru. Stan techniczny i wyposażenie tych obiektów w części wymagają remontów lub uzupełnienia. Kolejnymi elementami infrastruktury sportowej o dużym znaczeniu dla sportu są nieliczne stadiony i boiska, przy których swą działalność skupiają kluby sportowe. Wskaźniki korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej obszaru LSR wykazują duże wartości. Analiza danych statystycznych wskazuje, że stale zmniejsza się liczba osób korzystających z pomocy społecznej⁹. Udział liczby osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej na obszarze LSR w liczbie mieszkańców obszaru według stanu na koniec 2020 r. wynosił średnio 7,16%. Liczba ta spadła, jednak wciąż pokazuje to zapotrzebowanie na kolejne działania w obszarze polityki społecznej na obszarze LSR. Najgorsza sytuacja pod tym względem odnotowana została w gminie Siemiątkowo (10,7%), najkorzystniejsza w gminie Lutocin – jedynie 1,66%.

Tabela 7. Udział liczby osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej na obszarze LSR w liczbie mieszkańców obszaru objętego LSR, wg. stanu na 31.12.2020 r.

Lp.	Gmina	Liczba ludności	Osoby korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej	Udział liczby osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej na obszarze LSR w liczbie mieszkańców obszaru objętego LSR
1.	Biezuń	4 725	385	8,15%
2.	Głinojeck	7 361	500	6,79%
3.	Kuczbork-Osada	4 418	392	8,87%
4.	Lipowiec Kościelny	4 600	347	7,54%
5.	Lubowidz	6 508	625	9,60%
6.	Lutocin	4 100	68	1,66%

⁸ Gmina Biezuń - w ramach Edycja 3 PGR-Rządowy Fundusz Polski Ład - Program Inwestycji Strategicznych otrzymano dofinansowanie na projekt „Budowa placu targowego wraz z niezbędną infrastrukturą w Biezuń - kwota dofinansowania 1,9 mln zł, co stanowi 98% kosztów całkowitej inwestycji. Wkład własny Gminy Biezuń wynosi 38 tys. zł. Całkowity koszt inwestycji po podpisaniu umowy z wykonawcą wynosi: 1,9 mln zł. Kolejny projekt dotacyjny to „Dostawa sprzętu komputerowego na potrzeby programu Granty PGR”; projekt dofinansowany z Unii Europejskiej z PO PC na lata 2014-2020, Oś Priorytetowa V Rozwój cyfrowy JST oraz wzmocnienie cyfrowej odporności na zagrożenia REACT-EU, działanie 5.1 Rozwój cyfrowy JST oraz wzmocnienie cyfrowej odporności na zagrożenia - projekt grantowy pn. "Wsparcie dzieci z rodzin pegeerowskich w rozwoju cyfrowym - Granty PGR" w ramach zadania zakupiono 37 szt. sprzętu komputerowego wraz z podstawowym oprogramowaniem systemowym dla dzieci z rodzin P-PGR-owskich. Kwota dofinansowania 92 tys. zł, Gmina Lutocin – pozyskano fundusze na zakup laptopów dla wnuków pracowników tych że PGR-ów, Gmina Radzanów

Gmina otrzymała grant na zakup komputerów dla dzieci z rodzin po PGR-owskich. Zakupiono 17 szt. laptopów, Gmina Lipowiec Kościelny w 2022 r. podpisano umowę na grant w ramach Konkursu Grantowego Cyfrowa Gmina-Wsparcie dzieci z rodzin pegeerowskich w rozwoju cyfrowym – „Granty PGR” Oś V. Rozwój cyfrowy JST oraz wzmocnienie cyfrowej odporności na zagrożenia – REACT EU Działanie 5.1Rozwój cyfrowy JST oraz wzmocnienie cyfrowej odporności na zagrożenia, Program Operacyjny Polska Cyfrowa na lata 2014 – 2020. W ramach tej umowy zakupiono 77 komputerów (wraz z ubezpieczeniem), 77 myszek i przekazano je osobom z rodzin popegeerowskich. Grant opiewał na kwotę 203 tys. zł

⁹ Por. Strategia Rozwoju Powiatu Mławskiego na lata 2021-2027, Załącznik nr 1 do Uchwały Nr XXXIII/234/2022 Rady Powiatu Mławskiego z dnia 10 lutego 2022 roku, str. 9 i nast.

7.	Radzanów	3 088	302	9,78%
8.	Siemiątkowo	3 289	355	10,79%
9.	Strzegowo	7 268	474	6,52%
10.	Szreńsk	3 919	266	6,79%
11.	Wiśniewo	5 132	293	5,71%
12.	Żuromin	13 736	502	3,65%
	Razem / średnia	68 144	4509	7,16%

Źródło: Opracowanie własne na podst. danych GUS

Analiza skali funkcjonowania i przestrzennego rozmieszczenia usług społecznych w województwie mazowieckim, w zakresie obszaru LSR wskazuje na znaczące zróżnicowanie dostępu do poszczególnych placówek oraz ich silną koncentrację na terenie m.st. Warszawy.

Na obszarze LSR dostrzec można realne braki w dostępie do usług społecznych, negatywna sytuacja została diagnozowana pod tym względem szczególnie w powiecie żuromińskim. Na podstawie danych Samorządu Województwa Mazowieckiego z 2022 r., w 10 powiatach woj. mazowieckiego nie funkcjonuje ani jedna placówka opiekuńczo wychowawcza (powiaty: żuromiński, makowski, pułtuski, nowodworski, ostrowski, łosicki, żyrardowski, białobrzegi, przysuski i zwoleński). W 10 powiatach nie działają placówki wsparcia dziennego (powiaty: żuromiński, mławski, przasnyski, plocki, gostyniński, łosicki, białobrzegi, przysuski, szydłowiecki, lipski). W części powiatów nie funkcjonuje ani jeden dom dziennego pobytu lub klub seniora (powiaty: żuromiński, m. Płock, gostyniński, m. Siedlce, białobrzegi i lipski); powiaty żuromiński i ostrołęcki cechują się najmniejszą liczbą dostępnych lokali mieszkań socjalnych (odpowiednio 1 i 5 lokali); w powiatach: mławskim, makowskim i łosickim nie funkcjonowała ani jedna jednostka reintegracyjna; większość powiatów cechowała się niską dostępnością ZAZ, CIS czy KIS¹⁰. Analiza wyników przeprowadzonych badań wskazuje, że obszar LSR zmagają się z największym zapotrzebowaniem na infrastrukturę społeczną w zakresie: mieszkań socjalnych, DPS, placówek opiekuńczo-wychowawczych, ŚDS; klubów samopomocy, placówek wsparcia dziennego, rodzinnych domów pomocy, placówek wsparcia dziennego, dziennych domów pomocy/pobytu oraz innych jednostek reintegracyjnych.

LGD posiada dobre doświadczenia w realizacji projektów dotacyjnych 2014-2020 na cele społeczne finansowanych ze środków EFRROW, jak i środków poza PROW 2014-2020. Aktualnym problemem społecznym obszaru LSR jest pomoc nielicznym mieszkańcom z problemami społecznymi, choć należy odnotować coroczne zmniejszanie się liczby osób objętych pomocą gminnych ośrodków pomocy społecznej. Analiza wywiadów z członkami stowarzyszenia pokazuje, że problemem w sferze społecznej wydaje się skuteczne docieranie do osób potrzebujących pomocy i ich aktywizacja zawodowa. Rozwarstwienie społeczeństwa i struktury społecznej, wysoki poziom ubóstwa, zbyt mała pomoc specjalistyczna, trudności w dotarciu do rodzin mieszkających w małych miejscowościach i nieuczestniczących w życiu społecznym wydają się być aktualnymi problemami obszaru LSR. Czynnikiem zewnętrznym utrudniającym efektywność programów gminnych jest znaczny transfer świadczeń socjalnych kierowanych w ostatnich latach z programów rządowych, co ogranicza grupę mieszkańców zainteresowanych uczestnictwem w projektach społecznych, które mogą być przedmiotem dofinansowania ze środków EFS+ w perspektywie 2023-2027¹¹. Pożądanym kierunkiem w tym obszarze będzie deinstytucjonalizacja i rozwój spersonalizowanych, zintegrowanych usług społecznych, w tym o charakterze środowiskowym, co będzie działaniem spójnym ze Strategią Polityki Społecznej Województwa Mazowieckiego na lata 2021–2030¹².

¹⁰ Zob. Raport końcowy z badania Wpływ RPO WM 2014-2020 na poprawę dostępności i jakości usług społecznych w województwie mazowieckim, EU-CONSULT, Gdańsk 2022, str. 112

¹¹ Fundusze z FEM w ramach dedykowanych naborów za pośrednictwem LGD obejmować będą poniższe cele i priorytety programu: Priorytet VII – Fundusze Europejskie dla nowoczesnej i dostępnej edukacji na Mazowszu CS 4g (EFS+ - edukacja) oraz Priorytet VIII – Fundusze Europejskie dla aktywnej integracji oraz rozwoju usług społecznych i zdrowotnych na Mazowszu CS 4h (EFS+ – włączenie społeczne), CS 4k (EFS+ – włączenie społeczne), CS 4l (EFS+ – włączenie społeczne).

¹² Załącznik do uchwały nr 92/22 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 21 czerwca 2022 r

W badaniach kwestionariuszowych na potrzeby tworzenia LSR oceniono, że w zakresie potrzeb wspierania aktywnego włączenia społecznego w celu promowania równości szans, niedyskryminacji i aktywnego uczestnictwa, oraz zwiększanie zdolności do zatrudnienia, w szczególności grup w niekorzystnej sytuacji, ważnymi obszarami wsparcia są: Instrumenty aktywnej integracji – wsparcie indywidualne: np. kursy podnoszące kwalifikacje zawodowe, wsparcie doradcze. Szczególnie ważne wydaje się wsparcie aktywnej integracji mieszkańców i odbudowywania relacji międzyludzkich w społecznościach. W okresie 2023-2027 zasadne będzie dedykowanie działań aktywizujących seniorów¹³ (jako grupy w niekorzystnej sytuacji), w szczególności poprzez realizację operacji na rzecz seniorów w zakresie: włączenia społecznego, cyfrowego lub innym. Z kolei – w zakresie wspierania integracji społecznej osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, w tym osób najbardziej potrzebujących, dzieci i młodzieży za najważniejsze i aktualne problemy uznano potrzeby świetlic środowiskowych. Działania w tym obszarze mogą być wydatnym wsparciem aktualnych potrzeb w obszarze pomocy społecznej na obszarze LSR. Mając na uwadze rolę LGD we wspieraniu włączenia społecznego szczególny nacisk zostanie położony na potrzeby seniorów (osoby, które ukończyły 60 rok życia) i ludzi młodych (do 25 roku życia) oraz potrzeby zdiagnozowanych na obszarach objętych LSR grup osób w niekorzystnej sytuacji, tj.: osób z niepełnosprawnościami i ich opiekunów, kobiet, migrantów, rolników z małych gospodarstw lub osób poszukujących zatrudnienia np. mieszkańców osiedli po-PGR.

Wyzwaniem w obszarze odnoszącym się do potrzeby dalszego budowania kapitału społecznego będzie wyzwolenie większego zaangażowania podmiotów NGO w lokalne życie społeczne oraz większego wsparcia finansowego na ich rzecz. Problemem obszaru jest jednak zróżnicowany i niewykorzystany potencjał NGO oraz niewystarczająca współpraca mieszkańców na rzecz planowania rozwoju na szczeblu lokalnym. Badania jakościowe pokazują, że organizacje pozarządowe mają niewystarczające wsparcie organizacyjne i finansowe dla realizacji swoich celów statutowych. Kolejnym czynnikiem jest obserwowany niski stopień włączenia osób młodych w sprawy lokalne. Kolejnym wskaźnikiem oceniającym kapitał społeczny jest frekwencja wyborcza, której średnia wynosiła w wyborach parlamentarnych 2019 r. W dokumencie jakim jest Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 wśród wyzwań zapisano rozwijanie kapitału ludzkiego i społecznego. W tym obszarze poddano analizie nasycenie organizacjami pozarządowymi. Potencjał społeczno-instytucjonalny, czyli kapitał społeczny¹⁴ jest istotnym czynnikiem tworzącym warunki do rozwoju społeczno-gospodarczego w skali mikro (miejscowości, gminy). W tym obszarze poddano analizie nasycenie organizacjami pozarządowymi.

Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 definiuje kapitał społeczny, który funkcjonuje w Polsce jako sieci opartych na wzajemnym zaufaniu powiązań międzyludzkich wraz ze wspólnymi przekonaniem, normami etycznymi, uniwersalnymi wartościami chrześcijańskimi, wspólną tradycją oraz wspólnym dziedzictwem kulturowym. Dzięki pomocy z ARIMR na obszarze LSR powstało wiele KGW, choć lokalny sektor pozarządowy należy ocenić jako relatywnie słaby i wymagający wsparcia dotacyjnego. Organizacje te licznie korzystały ze środków dotacyjnych. Przed wszystkim organizacje pozarządowe składały wnioski na infrastrukturę w obszarze odnowy i promocji korzystając z preferencyjnej formy 100% zwrotu kosztów kalikowanych ze środków PROW 2014-2020. Należy zaznaczyć, że LGD nie korzystało ze wsparcia w formie grantów, jednak taka forma realizacji pomocy szczególnie na rzecz lokalnych organizacji pozarządowych jest pożądana w okresie 2023-2027.

Kolejnym wskaźnikiem oceniającym kapitał społeczny na obszarze LSR jest frekwencja wyborcza. Frekwencja w wyborach lokalnych jest często wykorzystywanym wskaźnikiem kapitału społecznego. Czynne zainteresowanie mieszkańców udziałem w wyborach władz lokalnych świadczy o poczuciu i woli sprawstwa. Frekwencja w

¹³ Przez seniorów należy rozumieć osoby starsze czyli obywateli, którzy ukończyli 60. rok życia zgodnie z art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 11 września 2015 r. o osobach starszych. (Dz.U. 2015 poz. 1705).

¹⁴ Kapitał społeczny najczęściej rozumiany jest jako specyficzny układ relacji społecznych i zaufania między jednostkami pozwalający osiągać jednostkowe korzyści, które w innym przypadku byłyby niemożliwe lub trudniejsze do uzyskania. W efekcie kapitał społeczny może przyczyniać się do dobrostanu całej społeczności.

wyborach samorządowych z 2018 roku w kraju wyniosła 48,83%, woj. mazowieckim 51,62%, natomiast w powiecie żuromińskim 52,92%, powiecie mławskim 58,59% i powiecie ciechanowskim 58,49%. Analiza frekwencji wyborczej pokazuje duży stopień aktywności mieszkańców w życie lokalne. Efektywnemu włączeniu społecznemu, a tym samym aktywizacji społecznej i zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem, służy rozwój podmiotów ekonomii społecznej, instytucji świadczących usługi ukierunkowane na wzrost aktywności osób i rodzin i ich usamodzielnienie. Na terenie LGD w roku na koniec 2020 r. funkcjonowało blisko 200 różnych fundacji i stowarzyszeń, co daje wskaźnik 2,9 na 1000 mieszkańców. Jest to wartość porównywalna do średniej krajowej, która wynosi 2,03 na 1000 mieszkańców.

Funkcjonujące na terenie LSR kluby, placówki wsparcia dziennego, miejsca aktywności lokalnej dla dzieci i młodzieży, czy świadczenie usług asystenckich i opiekuńczych dla osób zależnych, stanowią skuteczną formą pomocy mieszkańcom potrzebującym pomocy i wsparcia społeczne. Uzasadnione jest zatem wdrożenie działań zmierzających do wzrostu dostępu do infrastruktury usług społecznych, powiązanych z procesem aktywizacji społecznej lub zawodowej i deinstytucjonalizacji usług społecznych. Wyzwaniem dla regionu jest niewystarczające w stosunku do potrzeb rynku pracy zainteresowanie mieszkańców kształceniem zawodowym i ustawicznym. Tymczasem, kwalifikacje i umiejętności nieadekwatne do potrzeb rynku pracy skutkują trudnościami z zatrudnieniem, jego utrzymaniem lub zmianą. Odpowiedzią na ten problem będą mogły być środki pomocowe dostępne w ramach CS 4g (EFS+ - edukacja) wspieranie uczenia się przez całe życie, w szczególności elastycznych możliwości podnoszenia i zmiany kwalifikacji dla wszystkich, z uwzględnieniem umiejętności w zakresie przedsiębiorczości i kompetencji cyfrowych, lepsze przewidywanie zmian i zapotrzebowania na nowe umiejętności na podstawie potrzeb rynku pracy, ułatwianie zmian ścieżki kariery zawodowej i wspieranie mobilności zawodowej. Analizy pokazują, że wśród mieszkańców LGD dominują osoby z niskim poziomem wykształcenia – najliczniejsze są grupy osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym i podstawowym (ok. 60%). Wykształceniem wyższym legitymuje się tylko 4% mieszkańców. Poziom wykształcenia i kwalifikacji zasobów pracy to wskaźnik obrazujący potencjał kapitału ludzkiego obszaru LGD dla jego rozwoju, zmian społeczno-gospodarczych i aktywności ekonomicznej ludności. Kompetencje dorosłych mieszkańców są często niewystarczające dla dokonania przekształceń w funkcjonowaniu gospodarstw jak i ewentualnego wyjścia poza sektor rolny. Postępujące narastanie i kumulacja problemów na obszarze LGD stwarza realne zagrożenie dalszego wzrostu poziomu bezrobocia, wzrostu ubóstwa i pogłębiania się różnic rozwojowych pomiędzy miastem a wsią. Niskie i niedopasowane do potrzeb rynku pracy kwalifikacje mieszkańców obszaru LGD ograniczają jednocześnie możliwość znalezienia zatrudnienia poza rolnictwem. Poza tym obserwuje się niewystarczający udział działalności pozarolniczej w strukturze zatrudnienia na obszarze LGD, a szczególnie w gminach wiejskich.

Podsumowując, specyfiką obszaru LSR jest mała atrakcyjność osiedleńcza obszaru, brak zainteresowania potencjalnych inwestorów lokowaniem działalności na obszarze oraz mało atrakcyjny rynek pracy; zagrożeniem natomiast dalszy odpływ ludności w celach zarobkowych. Analizując strukturę wiekową mieszkańców z obszaru LSR widać wyraźnie problem starzenia się społeczeństwa. Przejawia się on m.in. we wskaźnikach pokazujących współczynnik obciążenia osobami w wieku poprodukcyjnym (kończącym karierę zawodową). Biorąc pod uwagę strukturę demograficzną obszaru objętego LSR, strategia powinna inwestować w usługi publiczne mające na celu poprawę dobrostanu starzejącego się społeczeństwa i łagodzenie skutków niekorzystnych zmian demograficznych ludności tego obszaru. Odpowiedzią na wyzwania dotyczące zwiększenia aktywności społecznej będą środki pomocowe dostępne w ramach PS WPR w zakresie aktywnej integracji na poziomie społeczności lokalnej oraz koszty bieżące i animacji. W ramach prowadzonych działań wsparcia zasadne będzie kierowanie pomocy do osób w niekorzystnej sytuacji: kobiet, osób z niepełnosprawnościami lub osób poszukujących zatrudnienia, w tym mieszkańców osiedli po-PGR. Pomoc dostępna w ramach FEM 2021-2027 w ramach EFS+ oddziaływać będzie na zidentyfikowane problemy społeczne.

Analiza jakościowa pokazuje problemy w obszarze aktywności społecznej, szczególnie wśród młodzieży i w relacji do tej grupy społecznej (niewielki stopień zaangażowania w działalność społeczną młodzieży). Z uwagi na

konieczność realizacji zapisów polityk unijnych związanych z tzw. europejskim zielonym ładem¹⁵ w okresie programowania 2023-2027 jednym z kierunków projektów grantowym mogą być działania edukacyjne i aktywizacyjne w obszarze wyzwań klimatycznych i środowiskowych. Analiza danych z badań z mieszkańcami pokazuje, że potrzebne są zintegrowane interwencje w zakresie edukacji, przedsiębiorczości i rynku pracy, powodujące wsparcie szkolnictwa zawodowego w powiązaniu ze sferą gospodarki lokalnej i regionalnej oraz stwarzające warunki do kształcenia ustawicznego mieszkańców i dostosowywania ich kompetencji do zmieniających się uwarunkowań rynkowych. Wymagane są interwencje w zakresie wprowadzania bardziej efektywnych metod i form kształcenia, odkrywania i wspierania talentów, wyboru odpowiedniej ścieżki kształcenia. Niekorzystne trendy związane z depopulacją i emigracją ludzi młodych może złagodzić bądź powstrzymać rozwój lokalnej przedsiębiorczości. Podsumowując analizę uwarunkowań społecznych, jak pokazują wyniki badania ex-post wdrożenia LSR 2014-2020 na kapitał społeczny obszaru LSR jest relatywnie wysoki. Należy jednak zaznaczyć, że LGD nie korzystało w okresie 2014-2020 ze wsparcia w formie grantów. Z tego powodu LGD jako narzędzie aktywizacji mieszkańców i lokalnych organizacji pozarządowych zaplanowało realizację projektów grantowych. Badanie ewaluacji ex-post LSR pokazuje aktualny problem potrzeby aktywizacji dzieci i młodzieży, szczególnie celem poprawy kondycji psychicznej i fizycznej (np. poprzez organizację zajęć sportowych, zajęć tanecznych i gimnastycznych, zajęć artystycznych i terapii integracji sensorycznej, zajęć pozalekcyjnych przy szkołach etc.). Problemem jest sytuacja dzieci, które mają ograniczony dostęp do kultury. Na wyzwania te będzie można oddziaływać środkami pomocowymi.

Uwarunkowania gospodarcze

Obszar LSR znajduje się w strefie oddziaływania miast subregionalnych oraz Warszawy. Ośrodki miejskie uzupełniają lokalny rynek – są dostawcami tych usług, z tego powodu liczba firm działających w tych sekcjach jest niska na obszarze LSR. Problemami lokalnego sektora rolnego identyfikowanymi na etapie konsultacji z mieszkańcami jest słabo rozwinięte przetwórstwo i sprzedaż bezpośrednio do klienta lokalnych produktów rolnych, zwłaszcza przez małe podmioty/gospodarstwa rolne - mimo posiadanych zasobów tych produktów. Istotnym wskaźnikiem prezentującym kondycję lokalnej gospodarki jest liczba podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w REGON.

Gospodarka obszaru LSR skupia się przede wszystkim na rolnictwie i przetwórstwie rolno spożywczym. Duży udział łąk i pastwisk w użytkach rolnych powoduje, że większość gospodarstw towarowych zajmuje się produkcją mleka¹⁶. Stale choć niezbyt dynamicznie rośnie liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON. W 2020 r. na obszarze LGD funkcjonowało ponad 7 tys., podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w rejestrze REGON, z czego ponad połowo w sektorze usługowym 3 tys. W celu oceny uwarunkowań dla obszaru przedsiębiorczości dokonano analizy wskaźnika przedsiębiorczości¹⁷. Obszar LSR nie wyróżnia się niczym szczególnym pod względem wielkości przedsiębiorstw - 94,2% stanowią podmioty mikro, czyli zatrudniające do 9 pracowników, podmioty małe stanowią 4,9% a średnie 0,9% ogółu. Podmioty duże to tylko 0,1%. Udział przedsiębiorstw zatrudniających mniej niż 50 pracowników na terenie gmin wynosi średnio 6,56%. Najkorzystniejszą sytuację w tym zakresie prezentuje gmina Żuromin (9,75%), najmniej korzystna w gminie Szreńsk (5,23%). Do głównych sektorów gospodarki na terenie objętym LSR należą handel hurtowy i detaliczny, naprawy pojazdów samochodów, motocykli itp. (sekcja G), budownictwo (sekcja F) oraz przetwórstwo

¹⁵ Europejski zielony ład to pakiet inicjatyw politycznych, którego celem jest skierowanie UE na drogę transformacji ekologicznej a ostatecznie – osiągnięcie neutralności klimatycznej do 2050 r. Wspiera przekształcenie UE w sprawiedliwe i dostatnie społeczeństwo o nowoczesnej i konkurencyjnej gospodarce.

¹⁶ Przykładem może być gmina Siemiątkowo, powiat żuromiński, gdzie 33% wszystkich gospodarstw towarowych zajmuje się produkcją mleczną.

¹⁷ Wskaźnik przedstawia ilość podmiotów gospodarczych w systemie REGON na 10 tys. mieszkańców. Na wartość wskaźnika będą miały wpływ następujące elementy: wykształcona kadra pracowników, rynek zbytu, atrakcyjne otoczenie do prowadzenia działalności gospodarczej, czyli sprawna administracja, przyjaźnie nastawiona społeczność lokalna, sprawna infrastruktura techniczna i społeczna oraz zachęty podatkowe

przemysłowe (sekcja D). Generalnie można stwierdzić, że struktura podmiotów gospodarczych nie odbiega znacząco od tego co obserwujemy na terenach wiejskich w innych regionach Polski, gdzie np. sekcje G, F i D stanowią odpowiednio 33%, 16% i 12%. Na obszarze działania LGD funkcjonuje również mniej podmiotów gospodarczym w przeliczeniu na 10 tys. osób w wieku produkcyjnym (660) niż średnio w regionie. Wskaźnik ten spada w stosunku do poprzedniego okresu programowania (na 2013 r. wynosił 700). Przyczyną takiej sytuacji może być m.in. lokalizacja dużych miast województwa poza regionem działania LGD, w których jest zazwyczaj najwięcej inwestycji i przedsiębiorców. Fakt, iż prawie we wszystkich gminach obszaru działania LGD liczba podmiotów gospodarczych rośnie może stanowić szansę na poprawę sytuacji pod tym względem w regionie. Wskaźnik ten jest jednak znacznie niższy niż średnia dla całego województwa. Analizując wskaźnik należy dodatkowo wziąć pod uwagę fakt, iż w obrębie terenu działania LGD nie ma dużych miast, w których to zlokalizowanych jest najwięcej przedsiębiorstw. Diagnozowanym problemem jest również niewystarczające wykorzystanie posiadanych zasobów naturalnych i kulturowych dla rozwoju przedsiębiorczości w kontekście generowania nowych miejsc pracy oraz dochodów dla lokalnej społeczności i gospodarki obszaru.

Tabela 8. Udział przedsiębiorstw zatrudniających mniej niż 50 pracowników na obszarze LSR w liczbie mieszkańców LSR, wg. stanu na 31.12.2020 r.

Lp.	Gmina	Liczba ludności	Liczba przedsiębiorstw poniżej 50 pracowników		Udział przedsiębiorstw zatrudniających mniej niż 50 pracowników na terenie gminy	Podmioty gospodarki narodowej w rejestrze REGON na 10 tys. ludności [szt.]
			0-9	1-49		
1.	Biezuń	4 725	363	7	7,83%	787
2.	Głinojeck	7 361	439	18	6,21%	622
3.	Kuczbork-Osada	4 418	196	5	4,55%	455
4.	Lipowiec Kościelny	4 600	262	8	5,87%	589
5.	Lubowidz	6 508	480	11	7,54%	756
6.	Lutocin	4 100	219	8	5,54%	554
7.	Radzanów	3 088	217	13	7,45%	748
8.	Siemiątkowo	3 289	180	5	5,62%	562
9.	Strzegowo	7 268	438	17	6,26%	627
10.	Szeńsk	3 919	201	4	5,23%	528
11.	Wiśniewo	5 132	340	13	6,88%	688
12.	Żuromin	13 736	1 336	3	9,75%	1 004
	Razem/ średnia	68 144	4 671	112	6,56%	660

Źródło: Opracowanie własne na podst. danych GUS

Wyniki spotkań z mieszkańcami pokazują szczególne problemy lokalnych przedsiębiorców. Głównym problemem lokalnych przedsiębiorców wskazywanych w badaniach jakościowych jest wzrost cen materiałów usług i energii, co przy zwiększeniu obciążeń podatkowych, podniesieniu płacy minimalnej powoduje spadek opłacalności prowadzenia działalności i rentowności sprzedaży. Zidentyfikowanym problemem lokalnej gospodarki jest niedostosowanie oferty edukacyjnej do potrzeb rynku pracy. W badaniach z mieszkańcami wskazywano, że potrzeba wsparcia zarówno nowych firm, jak i istniejących przedsiębiorców na rynku jest wciąż bardzo duża. Umiejętności są również niezbędne dla udanego przejścia w kierunku zrównoważonej i sprzyjającej włączeniu społecznemu gospodarki, charakteryzującej się wysokim poziomem zatrudnienia. Niemniej jednak osoby wysoko wykwalifikowane koncentrują się głównie w regionach miejskich. Trwające przemiany na rynkach pracy i doświadczenia lockdownu gospodarki podczas pandemii COVID-19 zwiększyły zapotrzebowanie na elastyczność pracy i zmniejszyły stabilność zatrudnienia. Aby sprostać nowym wymaganiom dotyczącym umiejętności, konieczne są szkolenia i edukacja pracowników. Ogólnie rzecz biorąc, uczestnictwo w działaniach edukacyjnych i szkoleniowych jest znacznie wyższe w regionach miejskich niż wiejskich. Koreluje to z wyzwaniem dotyczącym osób zbyt wcześnie porzucających formalną edukację. Konsultacje społeczne pokazują również, że szczególnie wysoki jest udział osób bez doświadczenia w obsłudze komputera, zwłaszcza w terenach wiejskich.

Szansą w obszarze działań gospodarczych może być zmiana nastawień konsumpcyjnych życia i popularyzacja slow food, slow tourism. Wciąż aktualnym zagrożeniem dla lokalnej branży gospodarczej jest wzrost cen materiałów i usług (inflacja). Na te problemy mogą oddziaływać działania pomocowe EFRROW i EFS+ w zakresie wsparcia przedsiębiorczości na obszarze wiejskim i podejmowanie nowych działalności gospodarczych oraz podnoszenie kompetencji pracowników. Zbyt wysoka stopa bezrobocia szczególnie wśród osób młodych wynikająca m.in. z niedostosowania oferty edukacyjnej do potrzeb lokalnego rynku pracy. Podsumowując analizę uwarunkowań gospodarczych, kwestie gospodarcze obszaru objętego LSR są wyraźnie związane z problemami społecznymi i demograficznymi. Negatywne zjawiska gospodarcze wynikają z odpływu wykształconych mieszkańców, dlatego alokacja środków finansowych i działania naprawcze koncentrować się powinny na sprzyjaniu współpracy między instytucjami publicznymi, podmiotami wspierającymi przedsiębiorstwa i podmiotami społeczeństwa obywatelskiego w celu poprawy sytuacji gospodarczej na szczeblu lokalnym. Strategia powinna wspierać rozwój turystyki, ponieważ sektor ten ma ogromny potencjał w pobudzaniu gospodarki lokalnej, a także jest szansą na ograniczenie negatywnych tendencji migracji siły roboczej.

Rolnictwo może stanowić potencjał dla rozwoju gospodarki, jeżeli poprawie ulegnie jakość w obszarze przetwórstwa. Obszar działania LGD posiada znaczący udział gruntów rolnych, co decyduje o rolniczym charakterze terenu. Wg danych Powszechnego Spisu Rolnego GUS 2020 gospodarstwa rolne zajmują około 129 tys. ha powierzchni ogółem, z czego użytki rolne zajmują 109 tys. ha, co stanowi 82% powierzchni obszaru LSR. Wskaźnik ten jest znacznie korzystniejszy od wskaźnika ogólnopolskiego dla wsi, gdzie zajmują one średnio 51% powierzchni. W strukturze użytków rolnych grunty orne zajmują 53,8%, użytki zielone 19,2%, a sady 0,1%. W strukturze obszarowej dominują gospodarstwa o powierzchni 5-10ha.

Na terenie woj. mazowieckiego drobiarstwo mięsne rozwija się głównie w jego północno-zachodniej części w powiatach: mławskich, sierpeckim, żuromińskim, gdzie znajdują się kurniki na blisko 26 mln sztuk drobiu rzeźnego, co stanowi 70% zasobu województwa. Charakterystyczna dla obszaru LGD jest dobrze rozwinięta produkcja drobiarska (ponad 500 ferm drobiu). Ponadto powiat żuromiński jest w województwie mazowieckim na I miejscu w obsadzie trzody chlewnej na 100 ha użytków rolnych. Ze względu na dużą koncentrację hodowli zwierzęcej posiada on największy potencjał do rozwoju biogazowi. Barię są jednak wysokie koszty instalacji. W PS WPR będą realizowane interwencje zachęcające młode osoby do podejmowania działalności rolniczej. Prowadzone powinny być również kampanie informacyjne zachęcające do udziału we wsparciu. W szczególności kanały dystrybucji informacji uwzględniać będą konieczność dotarcia do grup defaworyzowanych. Przy realizacji wsparcia zapewnione zostanie równouprawnienie kobiet i mężczyzn. Wdrażana będzie koncepcja smart villages, w tym rozwoju biogospodarki. Realizacja wspólnych przedsięwzięć na poziomie lokalnym przyczyni się do większej integracji społeczności mieszkańców małych miejscowości wiejskich. Analiza zmian w otoczeniu społeczno-gospodarczym wskazuje, że cele LSR 2014-2020 powinny być kontynuowane w latach 2023-2027¹⁸. Szczególnie potrzeby w obszarze przedsiębiorczości mieszkańców są aktualne i wciąż wymagające wsparcia. Badania kwestionariuszowe z mieszkańcami pokazują, że opinie ankietowanych na temat warunków życia w gminach z obszaru LSR są jednoznacznie pozytywne. Badanie kwestionariuszowe pokazuje aktualny problem potrzeby realizacji kolejnych programów pomocowych przeznaczanych na rozwój przedsiębiorczości, wsparcia tworzenia pozarolniczych miejsc działalności zawodowej.

W ramach PS WPR 2023-2027, możliwe będzie wsparcie przetwórstwa rolno-spożywczego (działanie Przetwórstwo i marketing produktów rolnych). Szansą rozwoju obszaru LSR mogą być rosnące oczekiwania konsumentów w zakresie jakości żywności oraz rosnący rynek zbytu na żywność wysokiej jakości, w tym m.in. żywność ekologiczną, produkty regionalne i tradycyjne. Aktualnym jednak zagrożeniem będzie utrzymująca się

¹⁸ SSS LGD posiada doświadczenie realizacji projektów dotacyjnych kierowanych na obszar polityki społecznej. Oprócz działań konkursowych LGD realizowało również projekty jako beneficjent. Przykładem może być projekt współpracy pn. „Letnia promocja produktów lokalnych przez podmioty ekonomii społecznej” we współpracy z Mazowieckim Ośrodkiem Wsparcia Ekonomii Społecznej.

niska dochodowość rolnictwa. Ciekawym zakresem wsparcia będzie wykorzystanie środowiskowego i turystycznego potencjału np. poprzez tworzenie ofert tematycznych pobytów średnio- i długoterminowych tj.: „slow Food”. W badaniach jakościowych pojawiały się oczekiwania wsparcia współpracy przedsiębiorców z terenu LSR poprzez rozwój współpracy w wymiarze produkcyjnym, usługowym, społecznym dążąc do wdrożenia formuły tzw. „wielofunkcyjności”. LGD powinno wypracować wspólne rozwiązania sieciujące przedsiębiorców i organizacje pozarządowe z terenu LSR. W ostatnich latach wiele polskich sołectw poszukuje możliwości rozwoju w sektorze pozarolniczym w oparciu o zasoby przyrodnicze, czy kulturowe, w które bogaty jest region. Dobrym przykładem są wioski tematyczne¹⁹. Wioski tematyczne stwarzają nowe możliwości zarobkowania poza rolnictwem.

Uwarunkowania środowiskowo-kulturowe

Obszar SSS-LGD w 25,16% zajęty jest przez lasy, co znacznie odbiega od średniej krajowej (ok. 30%). Wskaźnik lesistości powierzchni LGD jest również dużo niższy od średniej europejskiej. Kompleksy leśne na analizowanym terenie cechują się dużą fragmentaryzacją, co negatywnie wpływa na próby powiększenia wskaźnika lesistości. Przeważającymi formami są lasy dębowe i brzozowe, za wyjątkiem dolin i obszarów podmokłych, gdzie występują olchy. Należy zaznaczyć, iż obszar objęty LSR w całości należy do Zielonych Płuc Polski, gdzie przewiduje się wprowadzenie zasad ekorozwoju. Stwarza to dogodne warunki do bliższej współpracy. Ponadto jest promowana przez Ministerstwo Środowiska w krajach Unii Europejskiej idea rozwinięcia Zielonych Płuc Polski na Zielone Płuca Europy. Teren działania LGD położony jest na nizinie Północno-mazowieckiej w większości w mezoregionie Równina Raciąska. Niewielki północno-wschodni fragment obszaru gminy zajmuje mezoregion Wzniesienia Mławskie, natomiast południowo-wschodni - tzw. Wysoczyzna Ciechanowska.

Obszar LSR jest atrakcyjny pod względem walorów przyrodniczych głównie na terenie Nadnarwiańskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu (NOChK). Rzeki Wkra i Wel stwarzają dogodne warunki do uprawiania turystyki wodnej. Ponadto inne atrakcyjne bogactwa natury sprzyjają uprawianiu aktywnych form turystyki. Na obszarze LSR przeważają grunty rolne oraz leśne, zadrzewione i zakrzewione. Stanowią one potencjał do rozwoju turystyki i rekreacji. Największe atrakcje turystyczne gmin członkowskich to sprzyjające warunki oferty rekreacyjnej sportów wodnych, szlaki piesze, rowerowe, kajakowe oraz bogate tereny nadleśnictw. Dla turystów są dostępne wyznaczone drogi leśne, miejsca biwakowe oraz punkty widokowe. Sieć turystyczną uzupełniają szlaki turystyczne PTTK. Nadleśnictwa prowadzą edukację przyrodniczo-leśną. Z uwagi na uwarunkowania przyrodnicze obszaru popularną formą turystyki jest w szczególności kajakarstwo. Do najbardziej znanych tras kajakowych należy zaliczyć 249 km szlak na rzece Wkrze – stanowiącej bezpośredni prawobrzeżny dopływ Narwi, z czego prawie 100 km przebiega przez obszar LGD. Problemem w dalszym rozwoju tej formy rekreacji jest nadal uboga infrastruktura techniczna. Funkcjonują nieliczne pola namiotowe oraz stacje. Ponadto baza noclegowa przystosowana jest jedynie do sezonu wakacyjnego. Pomimo dynamicznego wzrostu, obszar LSR nadal posiada braki w sieci szlaków pieszych i rowerowych. Priorytetowym zadaniem powinien być rozwój funkcji turystyczno-rekreacyjnych na terenie NOChK. - wsparciem mogą być środki PS WPR 2023-2027 i środki dostępne dla LGD w ramach FEM 2021-2027 Priorytet V – Fundusze Europejskie dla wyższej jakości życia na Mazowszu CS 4vi (EFRR- kultura i turystyka).

W Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego 2030+. Innowacyjne Mazowsze wskazuje się, że wykorzystanie odnawialnych źródeł energii w województwie mazowieckim jest na niskim poziomie. Udział ekologicznej energii elektrycznej w produkcji energii ogółem na Mazowszu stanowi zaledwie 5,4% (w kraju 15,5%)²⁰. Tymczasem, jak stwierdzono w raporcie środowiskowym strategicznej oceny oddziaływania na środowisko²¹ ekstremalne zjawiska

¹⁹ Robocza definicja wsi tematycznej przedstawiona została w raporcie przygotowanym pod kierunkiem J. Brunmayera (Idziak 2011). Określa się nią wieś, której rozwój podporządkowany jest wiodącej idei, tematowi przewodniemu, dzięki któremu staje się ona jedyna w swoim rodzaju i rozpoznawalna. Jest to sposób na tworzenie, przy minimalnych nakładach, nowej oferty wsi, której główne działania skierowane są na doznania, edukację i twórczość.

²⁰ Por. Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego 2030+. Innowacyjne Mazowsze, Załącznik do uchwały nr 72/22 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 24.05.2022 r. str. 31 i nast.

²¹ SEA - Integra, ZaVita, 2021

pogodowe w postaci upałów i fal gorąca w Europie Środkowej znacznie się nasiliły i przewiduje się, że staną się jeszcze częstsze i bardziej długotrwałe; z tego powodu rozwój i eksploatacja odnawialnych źródeł energii OZE to właściwy kierunek działań na rzecz poszanowania energii ze źródeł konwencjonalnych oraz wzrostu efektywności energetycznej. Chociaż niektóre kraje europejskie już w 2018 roku przekroczyły swoje samodzielnie określone cele w zakresie energii odnawialnej na 2020 rok²², konieczne są dalsze wysiłki w celu zwiększenia wykorzystania odnawialnych źródeł energii we wszystkich sektorach²³. Plan gospodarki odpadami dla województwa mazowieckiego 2024²⁴ wskazuje na występowanie na obszarze LSR problemu wyrobów zawierających azbest, w szczególności na pokryciach dachowych budynków mieszkalnych i gospodarczych. Ze względu na jego szkodliwość dla zdrowia człowieka konieczne są działania mające na celu zastępowane azbestu innymi materiałami. W ramach dostępnych dla LGD środków z PS WPR nie ma możliwości bezpośredniego oddziaływania na reedukację azbestowych pokryć dachowych ani wsparcie OZE. Obszarem oddziaływania LGD może być jednak prowadzenie działań proekologicznych i edukacyjnych ponoszących świadomość ekologiczną mieszkańców²⁵.

Podczas konsultacji społecznych i prac Zespołu ds. opracowania LSR²⁶ wskazywano, że zasadne było podejmowanie działań pośrednio wpływających na poprawę jakości środowiska naturalnego obszaru objętego LSR poprzez wsparcie akcji edukacyjnych, promocyjnych, integracyjnych, których celem jest zwiększenie w tym zakresie świadomości mieszkańców, rolników, przedsiębiorców i grup społecznych z gmin członkowskich. Znaczna część obszaru LSR posiada dość korzystne warunki dla wykorzystania energii słonecznej (w ciągu roku ok. 32-34% dni słonecznych), zatem energia ta może stanowić alternatywne źródło energii. Średnioroczne sumy napromieniowania słonecznego całkowitego padającego na jednostkę powierzchni poziomej wynoszą ok. 3700 MJ/m², zaś roczna liczba godzin czasu promieniowania słonecznego 1600. Preferowanym kierunkiem rozwoju energetyki słonecznej jest instalowanie indywidualnych kolektorów na domach mieszkalnych i budynkach użyteczności publicznej. Największe zasoby energii wiatrowej usytuowane są w gminach Żuromin, Lubowidz i Kuczbork-Osada. Warunki rozwoju energii solarnej są korzystne dla całego obszaru LSR; powiat żuromiński ma najkorzystniejsze warunki do jej wykorzystania.

Obszar LSR nie jest położony na szczególnie cennych obszarach przyrodniczych, ale posiada pewien potencjał do rozwoju turystyki wiejskiej. Na obszarze LSR występuje Górznieńsko-Lidzbarski Park Krajobrazowy (Gmina Lubowidz), rezerwat przyrody (gmina Biezuń, gmina Lipowiec Kościelny, gmina Szreńsk) oraz liczne obszary Natura 2000. Na opisywanym terenie znajduje się 148 pomników przyrody, a rezerваты przyrody wraz z parkami krajobrazowymi zajmują powierzchnię 5,8 tys. ha. Najważniejszymi obszarami objętymi ochroną na terenie LGD są: Obszar Chronionego Krajobrazu Nadwkrzańskiego; Górznieńsko-Lidzbarski Park Krajobrazowy oraz Welski Park

²² Podstawowe wymagania w zakresie wykorzystania odnawialnych źródeł energii w celu pokrycia zapotrzebowania na energię wynikają z obowiązku spełnienia wymagań Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/28/WE z dnia 23 kwietnia 2009 roku, w sprawie promowania stosowania energii ze źródeł odnawialnych. Polska została zobowiązana do uzyskania do 2020 roku 15% udziału wytwarzania energii odnawialnej w bilansie energetycznym kraju. W całej Unii Europejskiej do 2020 roku ilość energii ze źródeł odnawialnych ma wzrosnąć do 20%

²³ Obejmuje to przemysł i sektor mieszkaniowy, np. poprzez ułatwienie zdecentralizowanej produkcji energii i wzmocnienie pozycji konsumentów energii odnawialnej oraz społeczności korzystających z energii odnawialnej. Głównym elementem składowym systemu energetyki prosumenckiej są małoskalowe instalacje OZE, które produkują energię elektryczną na potrzeby gospodarstwa oraz nadwyżki mogą sprzedawać do sieci (małe elektrownie wiatrowe – wiatraki o osi pionowej; kolektory słoneczne ogniwa, fotowoltaiczne; pompy ciepła i urządzenia kogeneracyjne (mikrobiogazownie) na gnojowicę i pozostałości z produkcji rolnej).

²⁴ uchwała nr 3/19 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 22 stycznia 2019 r. w sprawie uchwalenia Planu gospodarki odpadami dla województwa mazowieckiego 2024

²⁵ SSS LGD ma dobre doświadczenia w realizacji projektów w obszarze edukacji ekologicznej. LGD realizowało w okresie programowania 2014-2020 projekt współpracy pt. „Wymiana doświadczeń, integracja, edukacja, środowisko naturalne” o akronimie „WIEŚ” Partnerami projektu była LGD Przyjazne Mazowsze oraz Lokalen Aktionsgruppe „Rund um den Drömling” z siedzibą w Oebisfelde.

²⁶ SSS LGD powołała Zespół ds. opracowania LSR na lata 2021-2027 w dniu 6 maja 2022 roku. W skład zespołu zostali powołani członkowie Zarządu stowarzyszenia (6 osób), Przewodniczący Rady oraz pracownicy biura LGD (2 osoby), Dyrektor PUP Żuromin i Dyrektor PUP Mława, pracownicy gmin członkowskich.

Krajobrazowy. Identyfikowanym problemem jest tymczasem niedostatek infrastruktury ukierunkowującej ruch turystyczny i ograniczającej jego negatywny wpływ na środowisko, w tym ścieżek i tras rowerowych oraz oznakowania walorów i atrakcji turystycznych. Na terenie obszaru LSR znajdują się liczne wartościowe obiekty stanowiące o dziedzictwie kulturowym obszaru LSR. Wśród działań bazujących na mocnych stronach warto wykorzystać potencjał środowiska naturalnego w kontekście zarówno rolnictwa jak i turystyki (tu widać silne powiązanie z czynnikiem stanowiącym słabą stronę – czyli z zanieczyszczeniem powietrza wskutek działań przemysłu drobiarskiego).

Wyzwaniem gmin członkowskich LGD jest zarządzanie dziedzictwem kulturowym obszaru LSR. Zasadne będzie wsparcie władz samorządowych w zarządzaniu dziedzictwem kulturowym rozumianym jako planowany proces ochrony i wykorzystania dziedzictwa w rozwoju gospodarczym i społecznym gminy. Zwłaszcza, że stan techniczny wielu obiektów dziedzictwa kulturowego jest zły, co może negatywnie oddziaływać na turystykę. Zabytkowe zespoły folwarczne świadczą o rolniczym charakterze tego regionu. Oprócz tego istnieją liczne dworki i zespoły pałacowe oraz parki, pozostałości po dawnych posiadłościach ziemskich. W samym powiecie żuromińskim zarejestrowanych jest dziewięć parków podworskich. Parki zabytkowe (6 obiektów) chronione są z mocy ustawy z o ochronie dóbr i pozostają pod nadzorem Konserwatora Zabytków. Zlokalizowane są na terenie gminy Kuczbork (Zielona, Chojnowo), Biezuń (Sławęcín) i Żuromin (Poniatowo, Chamsk i Kliczewo Małe). Ze względu na znaczną dewastację istniejącego niewielkiego zbioru obiektów zabytkowych na terenie powiatów, należałoby wspierać inicjatywy prowadzące do rewitalizacji wartościowych miejsc i budynków.

Oferta turystyczno-wypoczynkowa jest słabo zróżnicowana, co przekłada się na wartość wskaźnika Schneidera. Wśród powiatów z terenu LGD najwyższy wskaźnik Schneidera mają kolejno powiaty: ciechanowski (10), później mławski (6,6), a następnie żuromiński (0,3). W tym miejscu należy w szczególności wspomnieć o infrastrukturze rowerowej. Ważna jest również intensyfikacja działań związanych z promocją turystyki. Charakterystyczna dla regionu jest różnorodność środowiska przyrodniczego oraz bogactwo flory i fauny oraz zróżnicowany krajobraz. Godny podkreślenia jest również fakt, że obszar LGD w całości znajduje się na obszarze Zielonych Płuc Polski. Walory środowiska przyrodniczego sprawiają, że w tej części kraju koncentrują się atrakcyjne dla rozwoju usług turystycznych tereny o wysokich wartościach przyrodniczych i krajobrazowych. Aby lepiej z niego korzystać, należy zintensyfikować inwestycje w infrastrukturę turystyczną oraz działania promocyjne skierowane do turystów. Może to znacznie poprawić sytuację gospodarczą regionu. Wsparcie w obszarze zidentyfikowanych wyzwań obszaru LSR zapewnią będą środki pomocowe w ramach FEM na ochronę, rozwój i promowanie publicznych walorów turystycznych i usług turystycznych, ochronę, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury, ochronę, rozwój i promowanie dziedzictwa naturalnego i ekoturystyki poza obszarami Natura 2000 oraz fizyczną odnowę i bezpieczeństwo przestrzeni publicznych.

Tabela 9. Formy ochrony przyrody na obszarze LSR, wg. stanu na 31.12.2020 r.

Lp.	Gmina	Lesistość	Park krajobrazowy	rezerwat przyrody	obszar chronionego Krajobrazu	Obszar Natura 2000
1.	Biezuń	11,1%	nie	tak	tak	PL.ZIPOP.1393.N2K.PLB140008.B
2.	Głinojeck	37,8%	nie	nie	PL.ZIPOP.1393.OCHK.513	nie
3.	Kuczbork-Osada	21,3%	nie	nie	tak	nie
4.	Lipowiec Kościelny	33,6%	nie	tak	tak	PL.ZIPOP.1393.N2K.PLB140002.H PL.ZIPOP.1393.N2K.PLB140010.H PL.ZIPOP.1393.N2K.PLB140008.B
5.	Lubowidz	41,6%	Górzeńsko-Lidzbarski Park Krajobrazowy	nie	tak	PL.ZIPOP.1393.N2K.PLB280012.H PL.ZIPOP.1393.N2K.PLB140008.B
6.	Lutocin	20,6%	nie	nie	tak	PL.ZIPOP.1393.N2K.PLB140008.B
7.	Radzanów	19,8%	nie	nie	tak	PL.ZIPOP.1393.N2K.PLB140008.B
8.	Siemiątkowo	20,0%	nie	nie	tak	PL.ZIPOP.1393.N2K.PLB140008.B
9.	Strzegowo	26,0%	nie	nie	tak	nie

10.	Szreńsk	14,1%		tak	tak	PL.ZIPOP.1393.N2K.PLB140008.B
11.	Wiśniewo	5,9%	nie	nie	tak	PL.ZIPOP.1393.N2K.PLB140008.B
12.	Żuromin	5,3%	nie	nie	tak	PL.ZIPOP.1393.N2K.PLB140008.B
	Razem/średnia	21,4%				

Źródło: Opracowanie własne na podst. danych GUS

Podsumowując analizę uwarunkowań środowiskowo-kulturowych, na obszarze LSR poczyniono wiele inwestycji mających na celu poprawę dostępu do infrastruktury sportowej oraz obiektów kultury, również ze środków LGD w latach 2014-2020. Powtarzającym się problemem obszaru jest jednak niewykorzystany potencjał warunków do rozwoju turystyki, rekreacji i kultury. W okresie 2023-2027 możliwe będzie wsparcie ze środków LSR w ramach PS WPR 2023-2027 na rozwój pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych w szczególności w zakresie gospodarstw agroturystycznych i zagród edukacyjnych oraz małą infrastrukturę gminną. Wsparcie LSR 2023-2027 uzasadnione jest potrzebami obszaru w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego polskiej wsi. Aby osiągnąć efekt synergii wsparcia zachowana zostanie komplementarność z programami regionalnymi i krajowymi zapewniającymi wsparcie głównie JSFP na realizację projektów skierowanych na turystykę i kulturę, w szczególności z programem Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027 (FENIKS) oraz Fundusze Europejskie dla Polski Wschodniej 2021-2027.

Uwarunkowania przestrzenno-funkcjonalne

Wszystkie gminy członkowskie stanowią jednolity, spójny terytorialnie obszar. Każda jednostka administracyjna graniczy bezpośrednio z co najmniej jedną kolejną gminą członkowską. Obszar gmin członkowskich znajduje się na obszarze turystycznym Pasma Wkry. Zgodnie z wnioskami z raportu ewaluacji ex-post LSR analiza finansowa realizacji celów LSR 2014-2020 pokazuje, że wydatkowano niemal wszystkie dostępne środki pomocowe w ramach LSR (EFRROW). Również pod względem rzeczowym realizacja LSR jest na wysokim poziomie. LGD osiągnęło cele ogólne określone w LSR mierzone za pomocą wskaźników monitorowania. Potencjałem obszaru LSR jest również rosnąca rola współpracy międzysektorowej w ramach LGD, pozwalająca na zacieśnienie współpracy międzygminnej oraz międzysektorowej, przekładając się na poprawę spójności obszaru LGD i wzrost tożsamości mieszkańców z regionem²⁷. Silną stroną obszaru LSR są niewątpliwie dobre doświadczenia współpracy władz samorządowych w działaniach na rzecz rozwoju obszaru SSS LGD w poprzednich okresach wdrożenia LSR 2007-2013 i 2014-2020. Ze względu na specyfikę sytuacji społeczno-gospodarczej województwa mazowieckiego teren zaliczany jest do obszaru tzw. Polski Wschodniej, a więc obszarów strategicznej interwencji państwa, na których będą podejmowane działania współfinansowane przez fundusze w ramach wszystkich krajowych programów operacyjnych, w tym PS WPR 2023-2027 oraz Funduszy Europejskich dla Polski Wschodniej 2021-2027.

Strategia rozwoju województwa mazowieckiego 2030+ wyznacza dwa rodzaje OSI: problemowy – obejmujący podregiony NUTS 3 oraz bieguny wzrostu, czyli miejskie obszary funkcjonalne. Co istotne OSI określone na poziomie województwa obejmują również obszary z poziomu krajowego, czyli obszary zagrożone trwałą marginalizacją oraz miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze – Radom, Ciechanów, Ostrołęka, Pułtusk, Ostrów Mazowiecka, Gostynin, Sierpc, Koźnice.

Obszar LSR na poziomie regionalnym zalicza się do OSI problemowego, a dokładnie do Ciechanowskiego obszaru strategicznej interwencji. Założeniem Ciechanowskiego OSI jest rozwój w zakresie następujących obszarów: wsparcie rozwoju społeczno-gospodarczego obszaru, poprawa stanu środowiska. Działania realizowane w ramach pierwszego obszaru, czyli wsparcie rozwoju społeczno-gospodarczego, powinny być oparte w szczególności na: poprawie dostępności do infrastruktury społecznej, zapewnieniu atrakcyjnej oferty edukacyjnej i wzbogaceniu bazy dydaktycznej, wspieraniu współpracy przedsiębiorstw z podmiotami badawczymi i wdrożeniowymi.

²⁷ Por. Raport końcowy z ewaluacji zewnętrznej wdrożenia Lokalnej Strategii Rozwoju SSS LGD, MM CONSULT, Ciechanów 2023

Natomiast w ramach drugiego obszaru, tj. poprawy stanu środowiska, powinny być realizowane między innymi działania ukierunkowane na: zwiększenie udziału energii ze źródeł odnawialnych, rozbudowę i modernizację systemów kanalizacyjnych, gazowych i ciepłowniczych, wymianę nieefektywnych źródeł ciepła i termomodernizację budynków. Ponadto, co istotne w Planie zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego wyodrębniono następujące obszary funkcjonalne, które zawierają się w obszarach strategicznej interwencji wskazanych w strategii wojewódzkiej: miejski obszar funkcjonalny Warszawy, obszary o najniższym dostępie do dóbr i usług, wiejskie obszary funkcjonalne wymagające wsparcia procesów rozwojowych, wiejskie obszary funkcjonalne uczestniczące w procesach rozwojowych. Obszar LSR należy do jednego w wyżej wymienionych obszarów, czyli wiejskich obszarów funkcjonalnych wymagających wsparcia procesów rozwojowych. Są to obszary położone peryferyjnie, o utrudnionym dostępie do ośrodka wojewódzkiego i biorące udział w procesach rozwoju kraju w niewielkim stopniu. Do najważniejszych barier rozwoju w tym przypadku należą głównie: niska dostępność do usług publicznych, zagrożenie walorów przyrodniczych w procesie gwałtownego poszukiwania alternatywnych dróg rozwoju czy niską jakość infrastruktury technicznej. Działania w tym zakresie powinny dążyć do doinwestowania danych jednostek, tak by ograniczyć dysproporcje w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego regionu.

Średni poziom wskaźnika G dla gmin członkowskich wynosił w 2020 r. 1,2 tys. zł i jest to poziom porównywalny w gminach członkowskich, najwyższy poziom wskaźnika G notuje gmina Głinojeck (2 tys. zł), najniższy, bo blisko dwa razy niższy Gmina Lipowiec Kościelny (800 zł). Analizując wysokość dochodów rocznych gmin członkowskich ogółem, najwyższe dochody notują gmina Żuromin (65 mln zł), co jest wyżej o blisko 50% od średniej gmin członkowskich (33 mln zł). Z kolei – najniższy dochód spośród gmin członkowskich ma gmina Siemiątkowo (20 mln zł). Należy podkreślić, że wszystkie gminy z obszaru LSR poprawiły wskaźnik G na przestrzeni ostatnich lat, co świadczy o wzroście samodzielności finansowej JST. Pomimo różnic w dochodach poszczególnych gmin członkowskich wydatkują one zbliżone środki na projekty dotacyjne, średnio 1,2 mln zł rocznie. Odnotować należy istotne zróżnicowanie gmin członkowskich w zakresie potencjału realizacji projektów dotacyjnych (średnio 900 tys. zł rocznie). Największe środki w budżecie gminy na finansowanie i współfinansowanie programów i projektów unijnych za 2020 rok notowane były w Gminie Głinojeck, Gminie Lubowidz, Gminie Strzegowo (ponad 2,5 mln zł rocznie), najniższe natomiast w gminie Lipowiec Kościelny i gminie Siemiątkowo (ponad 100 tys. zł). Analiza pokazuje, że pomimo zróżnicowania dochodów podatkowych gminy członkowskie wydatkują zbliżone środki na mieszkańców pomimo różnego poziomu dochodów – średnio 5,6 tys. zł rocznie na mieszkańca niezależnie od tego, czy jest to gmina wiejska, czy miejsko-wiejska. Kluczowe znaczenie będzie miało zatem przezwyciężenie przepaści między obszarami miejskimi a wsią oraz stworzenie funkcjonalnych obszarów miejskich, które fizycznie połączą rdzenie miast z ich (wiejskimi) zapleciami.

Tabela 10. Dochód podatkowy na obszarze LSR oraz poziom wydatków w gminach, wg. stanu na 31.12.2020 r.

Lp.	Gmina	Dochody ogółem	Wydatki ogółem	Środki w budżecie gminy na finansowanie i współfinansowanie programów i projektów unijnych	Wskaźniki dochodów podatkowych gmin G [jedn.]	Wydatki ogółem budżetu gminy na 1 mieszkańca
1.	Biezuń	25,6 mln zł	24,5 mln zł	123 tys. zł	1 343	5 173 zł
2.	Głinojeck	49,0 mln zł	45,5 mln zł	2,4 mln zł	2 040	6 172 zł
3.	Kuczbork-Osada	23,6 mln zł	21,9 mln zł	469 tys. zł	1 565	4 964 zł
4.	Lipowiec Kościelny	24,2 mln zł	23,4 mln zł	114 tys. zł	827	5 134 zł
5.	Lubowidz	45,5 mln zł	40,4 mln zł	2,5 mln zł	1 151	6 277 zł
6.	Lutocin	22,1 mln zł	20,1 mln zł	135 tys. zł	1 332	4 880 zł
7.	Radzanów	21,0 mln zł	18,8 mln zł	415 tys. zł	1 151	6 134 zł
8.	Siemiątkowo	20,4 mln zł	20,9 mln zł	117 tys. zł	1 147	6 347 zł
9.	Strzegowo	45,7 mln zł	41,1 mln zł	2,9 mln zł	1 332	5 635 zł
10.	Szreńsk	22,9 mln zł	21,8 mln zł	121 tys. zł	1 077	5 543 zł
11.	Wiśniewo	32,9 mln zł	33,9 mln zł	190 tys. zł	1 271	6 607 zł

12.	Żuromin	66,1 mln zł	63,6 mln zł	1,1 mln zł	1 077	4 616 zł
	Średnia	33,2 mln zł	31 372 001	903 tys. zł	1 276	5 623 zł

Źródło: [wskazniki-dochodow-podatkowych-gmin-powiatow-i-wojewodztw-na-2020-r](#) oraz Dane GUS BDL

Potencjalne obszary współpracy to partnerstwa międzygminne wzdłuż łańcuchów wartości, zielona gospodarka i współpraca międzysektorowa. Analizy jakościowe pokazują, że istotną barierą rozwoju tych obszarów jest niska dostępność do podstawowych usług publicznych, zdekapitalizowanie tkanki osadniczej i zagrożenie walorów przyrodniczych w procesie gwałtownego poszukiwania alternatywnych dróg rozwoju oraz słaba jakość infrastruktury. Na obszarze LSR, znajdują się również obszary zdegradowane, charakteryzujące się zniszczoną, zaniedbaną infrastrukturą mieszkaniową, gorszą jakością przestrzeni publicznej, wieloma problemami społecznymi, upadkiem gospodarczym itd. Miejsca takie generują często występowanie negatywnych zjawisk, takich jak np.: bezrobocie, ubóstwo, przestępczość, problemy edukacyjne, brak uczestnictwa w życiu publicznym i kulturze, zniszczenie środowiska naturalnego, niski poziom obsługi komunikacyjnej, brak terenów publicznych. Zasadne jest "ożywienie" obszarów zdegradowanych, przywrócenie im użyteczności lub zmiana ich funkcji oraz poprawa ich stanu. Uwarunkowania przestrzenne obszaru LGD wpływają na konieczność rewitalizacji wybranych terenów obszaru LSR. Wsparcie w tym zakresie oferowane będzie głównie ze środków dostępnych w FEM 2021-2027 z poziomu regionalnego oraz ze środków rządowych.

Podsumowując analizę uwarunkowań przestrzenno-funkcjonalnych, analiza ilościowa i jakościowa pokazała, że w kolejnym okresie 2023-2027 należy podejmować szereg działań w skali lokalnej na rzecz ograniczania ubóstwa i wykluczenia społecznego. Wykorzystać należy potencjał infrastruktury społecznej utworzonej w ramach dotacji LGD 2014-2020 tj. świetlice wiejskie i infrastrukturę społeczną. W ramach działań strategii należy zwiększyć atrakcyjność migracyjną, np. poprzez wspieranie lepszego wykorzystania potencjału związanego m.in. z atrakcyjnością dziedzictwa kulturowego i zasobów naturalnych obszaru LSR.

Uzasadnienie potrzeb rozwojowych i potencjałów obszaru wdrażania LSR

Podstawą do sformułowania potrzeb obszaru LSR była diagnoza, w tym konsultacje społeczne oraz przygotowana na jej podstawie analiza SWOT. Na bazie tych materiałów strukturę logiczną lokalnej strategii rozwoju opracowano na podstawie „metody problemowej” analizując poszczególne problemy etapowo; w pierwszej kolejności dokonano identyfikacji podstawowych problemów dotyczących mieszkańców obszaru LSR i jakości ich życia wynikających z braków w zidentyfikowanych zasobach. Zestawienie głównych obszarów problemowych wraz z wynikami analizy SWOT, z których te problemy wynikają przedstawiono w tabeli poniżej.

Poniżej zaprezentowano tabelaryczną matrycę logiczną powiązań diagnozy obszaru i ludności oraz analizy SWOT, w której zaznaczono wagi poszczególnych obszarów problemowych nadane przez członków LGD w toku dedykowanego badania kwestionariuszowego CAWI zrealizowanego na etapie programowania LSR.

Tabela 11. Analiza SWOT obszaru LSR SSS LGD

Lp.	MOCNE STRONY	ODNIESIENIE DO DIAGNOZY	WAGA	Lp.	SŁABE STRONY	ODNIESIENIE DO DIAGNOZY	WAGA
M1	Zmniejszająca się skala problemów społecznych (liczba świadczeniobiorców pomocy społecznej), w tym w perspektywie długoterminowej także bezrobocia	Uwarunkowania społeczne	5,2	S1	Ujemne saldo migracji spowodowane uzależnieniem niektórych gmin od zewnętrznego rynku pracy przy powolnym wzroście liczby miejsc pracy oraz depopulacja obszaru	Uwarunkowania społeczne	11,8
M2	Obszar z dużym potencjałem do rozwoju turystyki rekreacyjnej (walory przyrodnicze i krajobrazowe bogate w runo lasy, ciekły, zbiorniki wodne, zabytki, inne ciekawe miejsca i lokalne atrakcje turystyczne)	Uwarunkowania środowiskowo-kulturowe	6,5	S2	Wysoka liczba osób korzystających z pomocy społecznej wyrażona w negatywnym poziomie wskaźnika deprywacji lokalnej	Uwarunkowania społeczne	10,0
M3	Możliwość rozwoju turystyki pieszej, rowerowej, wodnej w oparciu o rozbudowaną i zintegrowaną infrastrukturę z wykorzystaniem istniejących (np. ścieżki rowerowe, trasy nordic walking, kajakowe, zagospodarowanie terenu wzdłuż rzeki Wkry)	Uwarunkowania gospodarcze	6,4	S3	Mało atrakcyjny rynek pracy połączony z niedostosowaniem oferty edukacyjnej do potrzeb rynku pracy; ograniczona dostępność podmiotów reintegracji	Uwarunkowania społeczne	10,5
M4	Korzystne warunki dla wykorzystania energii słonecznej (szczególnie w gminach Żuromin, Lubowidz i Kuczbork-Osada)	Uwarunkowania środowiskowo-kulturowe	4,7	S4	Zróżnicowany i niewykorzystany potencjał NGO połączony z brakiem aktywności mieszkańców i aktywizacji społecznej znajdujących się w trudnej sytuacji społecznej	Uwarunkowania społeczne	8,2
M5	Występujący potencjał surowcowy rolnictwa umożliwiający rozwój przemysłu spożywczego, mięsnego (w tym szczególnie produkcji drobiarskiej), mleczarskiego, przetwórstwa rolnego itp.	Uwarunkowania gospodarcze	3,2	S5	Wielowymiarowe niekorzystne tendencje demograficzne: zmniejsza się liczba urodzeń, zwiększa saldo migracji, coraz więcej jest osób w wieku senioralnym	Uwarunkowania społeczne	9,6
M6	Nowoczesne technologie OZE do zastosowania w instytucjach publicznych i gospodarstwach domowych. Część obszaru LSR posiada dość korzystne warunki dla wykorzystania energii wiatrowej	Uwarunkowania środowiskowo-kulturowe	3,4	S6	Dużo wyższy niż średnia dla województwa mazowieckiego oraz całego kraju liczby osób bezrobotnych w stosunku do liczby osób w wieku produkcyjnym	Uwarunkowania społeczne	8,2
M7	Dobre doświadczenia współpracy władz samorządowych w	Uwarunkowania	3,3	S7	Niska dostępność do usług publicznych oraz niska	Uwarunkowania	4,7

	działaniach na rzecz rozwoju obszaru SSSLGD w poprzednich okresach realizacji LSR	przestrzenno-funkcjonalne			jakość infrastruktury technicznej	przestrzenno-funkcjonalne	
M8	Dobrze rozwinięta infrastruktura sportowa (boiska, basen, siłownie, place zabaw)	Uwarunkowania przestrzenno-funkcjonalne	3,0	S8	Aktualne problemy społeczne terenów popegeerowskich	Uwarunkowania społeczne	4,1
				S9	Niewystarczający poziom usług społecznych (edukacja zawodowa, włączenie społeczne)	Uwarunkowania społeczne	4,7
				S10	Niska innowacyjność lokalnych przedsiębiorców	Uwarunkowania gospodarcze	4,4
				S11	Zanieczyszczenie powietrza nieprzyjemnym zapachem z kurników oraz na skutek opalania domów węglem oraz innym niewłaściwym opałem	Uwarunkowania środowiskowo-kulturowe	4,7
				S12	Niewystarczająca oferta rekreacyjna dla młodzieży	Uwarunkowania środowiskowo-kulturowe	2,8
				S13	Słabo rozwinięta infrastruktura turystyczna, w tym niezagospodarowane ciek wodne i słabo rozwinięta sieć ścieżek rowerowych	Uwarunkowania środowiskowo-kulturowe	4,0

Lp.	SZANSE	ODNIESIENIE DO DIAGNOZY	WAGA	Lp.	ZAGROŻENIA	ODNIESIENIE DO DIAGNOZY	WAGA
SZ1	Przykłady „dobrych praktyk” dotyczących zagospodarowania potencjału seniorów a także dostosowania usług i przestrzeni publicznej do zwiększającej się liczby osób starszych	Uwarunkowania społeczne	5,1	Z1	Dalszy odpływ ludności w celach zarobkowych	Uwarunkowania społeczne	6,3
SZ2	Możliwości pozyskania dodatkowych środków EFS+ w ramach FEM i innych EFSI z przeznaczeniem w szczególności na wsparcie aktywizacyjne na rzecz rodzin, społeczności i osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym oraz ich otoczenia oraz usługi	Uwarunkowania społeczne	5,2	Z2	Wzrost kosztów życia (utrzymania się) oraz dalszy wzrost cen materiałów i usług (inflacja)	Uwarunkowania społeczne	6,2

	społeczne i zdrowotne, ale również środków poza PS WPR – tj. Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021–2027, Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego 2021–2027, czy Krajowy Plan Odbudowy (KPO)						
SZ3	Wzrost liczby wykształconych i doświadczonych osób na rynku pracy	Uwarunkowania gospodarcze	4,3	Z3	Starzenie się społeczeństwa znacząco wpływająca na rozwój niektórych rodzajów usług dla tej części społeczeństwa (np. usługi opiekuńcze i zdrowotne)	Uwarunkowania społeczne	4,8
SZ4	Wzrost znaczenia turystyki kwalifikowanej (turystyka przyrodnicza) oraz zmiana modelu życia i popularyzacja slow food oraz slow tourism	Uwarunkowania gospodarcze	4,5	Z4	Wzrost wykluczenia społecznego poprzez nasilenie występowania problemów społecznych i grup defaworyzowanych	Uwarunkowania społeczne	3,2
SZ5	Możliwość pozyskania środków dotacyjnych na stworzenie unikalnej dla tego regionu oferty kulturalnej (wioski tematyczne, zagrody edukacyjne)	Uwarunkowania gospodarcze	4,3	Z5	Niska opłacalność produkcji rolnej, która mogłaby stać się branżą rozwojową ze względu na rolniczy charakter obszaru LSR	Uwarunkowania gospodarcze	3,0
SZ6	Konieczność transformacji gospodarki na przyjazną środowisku oraz opartą na wiedzy (GOW)	Uwarunkowania gospodarcze	2,2	Z6	Wzrost kosztów prowadzenia działalności gospodarczej	Uwarunkowania gospodarcze	3,0
SZ7	Wzrost świadomości ekologicznej mieszkańców	Uwarunkowania środowiskowo-kulturowe	2,2	Z7	Zmniejszające się dochody JST skutkujące brakiem możliwości realizacji projektów inwestycyjnych (wkład własny do projektów dotacyjnych)	Uwarunkowania przestrzenno-funkcjonalne	1,3

Źródło: opracowanie własne

Wyszczególnione mocne strony obszaru LSR wskazują, że gminy członkowskie w podstawowym stopniu zapewniają dostępność do usług dla mieszkańców. Jednakże widoczna większa ilość słabych stron sprawia, że odczuwalna jest bardzo duża potrzeba wsparcia lokalnej społeczności w zakresach rozwoju, podnoszenia jakości życia oraz wykorzystania potencjału kulturowego. Walory rekreacyjne, turystyczne oraz przyrodnicze mogą posłużyć do rozszerzenia działań w zakresie aktywizacji ludności. Wsparcia wymagają organizacje pozarządowe, które są gotowe do podjęcia działań, jednakże nie posiadają środków finansowych mogących zagwarantować podjęcie inicjatyw. Zagrożenie rosnącym ubóstwem wśród mieszkańców sprawia, że nie są w stanie korzystać z płatnych ofert usług publicznych. Tak jak wskazano powyżej, szczególnym wyzwaniem obszaru LSR jest sfera społeczna, z tego powodu LGD planuje pozyskać dodatkowe środki pomocowe w ramach FEM na działania społeczne (EFS+) i poprawę infrastruktury rekreacyjnej i turystycznej (EFRR).

Cele tematyczne odnoszą się do istotnych problemów obszaru LSR głównie w obszarze problemów społecznych, środowiskowych i uwarunkowań przestrzenno-funkcjonalnych wskazujących w pierwszej kolejności na zasadność realizacji celów społecznych i środowiskowo-funkcjonalnych. Obszar LSR wykazuje również potrzeby wsparcia lokalnej przedsiębiorczości i wsparcia małej infrastruktury publicznej celem poprawy warunków osiedleńczych mieszkańców. Wciąż istotne jest podejmowanie działań mających na celu przyciągnięcie na ten teren nowych mieszkańców, dla których istotne znaczenie ma np. stan środowiska przyrodniczego oraz dostępność do podstawowej infrastruktury społecznej i technicznej. Dostrzegalne są również zmiany w liczbie osób w wieku poprodukcyjnym, która to liczba wzrosła na przestrzeni ostatnich lat. Może to powodować konieczność przeznaczania dodatkowych środków na usługi społeczne oraz zapewnienie zagospodarowania czasu wolnego tej grupy mieszkańców. Zidentyfikowane trzy cele tematyczne LSR odnoszą się zatem do głównych problemów obszaru LSR. Zestawienie głównych obszarów problemowych wraz z wynikami analizy SWOT, z których te problemy wynikają przedstawiono w tabeli poniżej. Kolejnym krokiem było przeformułowanie głównych problemów na propozycje ich rozwiązania, czyli cele szczegółowe LSR.

Tabela 12. Zależność między wynikami analizy SWOT obszaru LSR a zidentyfikowanymi głównymi problemami

Obszar problemowy i kierunki działań	Obszar z analizy SWOT
OBSZAR STRATEGICZNY 1. SPOŁECZEŃSTWO	
Zaspokajanie potrzeb społecznych mieszkańców. Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego, zwiększenie mobilności zawodowej i przestrzennej mieszkańców. Wyrównywanie szans edukacyjnych. Wzmocnienie potencjału lokalnego rynku pracy. Wspieranie rodzin w opiece nad dziećmi. Dostosowanie usług publicznych do sytuacji demograficznej i wykorzystanie społecznego potencjału seniorów. Integracja społeczna, zmniejszanie skali problemów społecznych i zapobieganie ich powiększaniu się, przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu, kształtowanie świadomości obywatelskiej w obszarach problemowych	Mocne strony: M1, M7 Słabe strony: S1, S2, S3., S4, S5, S6, S7, S8, S9 Szanse: SZ1, SZ2, SZ7 Zagrożenia: Z1, Z2, Z3, Z4, Z7
OBSZAR STRATEGICZNY 2. PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ	
Wspieranie tworzenia i rozwoju przedsiębiorstw produkcyjnych i usługowych oraz przedsiębiorczości mieszkańców. Rozwój w obszarze rolno-spożywczym, w tym skracanie łańcuchów dostaw. Wykorzystanie i wzmocnienie specjalizacji regionalnych. Wzmocnienie potencjału rozwojowego obszarów wiejskich. Niski poziom przedsiębiorczości i brak pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych w tym ograniczona współpraca słabo rozwinięte przetwórstwo w ramach tzw. krótkich łańcuchów dostaw, niska innowacyjność lokalnych przedsiębiorców	Mocne strony: M5, Słabe strony: S10, S11, S12, Szanse: SZ3, SZ4, SZ5 Zagrożenia: Z5, Z7
OBSZAR STRATEGICZNY 3. INFRASTRUKTURA, ŚRODOWISKO, KULTURA, DZIEDZICTWO, TURYSTYKA	

Wykorzystywanie i rozwój eko-innowacji. Produkcja energii ze źródeł odnawialnych. Przywrócenie czystego środowiska naturalnego i zachowanie wysokich walorów obszarów przyrodniczych. Wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału dziedzictwa kulturowego do zwiększenia atrakcyjności turystycznej. Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego w działalności gospodarczej. Upowszechnianie kultury i twórczości. Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej oraz poprawa dostępu do usług dla lokalnych społeczności	<p>Mocne strony: M2, M5, M6, M7</p> <p>Słabe strony: S10, S12, S13</p> <p>Szanse: SZ3, SZ4, SZ5, SZ6</p> <p>Zagrożenia: Z2, Z8</p>
---	--

Źródło: opracowanie własne

Kolejnym etapem prac nad LSR była identyfikacja możliwych, negatywnych następstw istnienia zidentyfikowanych głównych problemów. W tym zakresie wskazano możliwe następstwa, jakie mogą się pojawić w wyniku nie podjęcia działań mających na celu rozwiązanie wskazanych problemów.

Podsumowaniem przedstawionej logiki strategii jest zawarta w poniżej tabeli zależność przyczynowo - skutkowa pomiędzy wynikami analizy SWOT, problemami oraz potrzebami rozwojowymi regionu. Zaprezentowany materiał stanowi podstawę do wyłonienia celów szczegółowych oraz przedsięwzięć przewidzianych do realizacji w ramach LSR na lata 2023-2027. Poniżej zaprezentowano matrycę obrazującą cele oraz przedsięwzięcia do realizacji w ramach budowanej LSR. Elementy te wynikają z analizy problemów i potrzeb obszaru LGD.

Tabela 13. Zależność przyczynowo - skutkowe pomiędzy wynikami analizy SWOT, problemami oraz potrzebami obszaru LSR

Przyczyny problemu	Propozycja oddziaływania na problem (przedsięwzięcie LSR) wraz ze wskazaniem źródła finansowania	Propozycja rozwiązania problemu (cel szczegółowy LSR)
Brak aktywności mieszkańców i aktywizacji społecznej znajdujących się w trudnej sytuacji społecznej oraz wielowymiarowe niekorzystne tendencje demograficzne: zmniejsza się liczba urodzeń, zwiększa saldo migracji, coraz więcej jest osób w wieku senioralnym	Włączenie społeczne mieszkańców obszaru LSR (PS WPR 2023-2027)	Zaspokajanie potrzeb społecznych mieszkańców obszaru LSR
Ograniczona świadomość obywatelska mieszkańców obszaru LSR; niewystarczające propagowanie i kultywowanie lokalnego dziedzictwa środowiskowego i kulturalnego pomimo istotnych walorów przyrodniczych i turystycznych obszaru	Kształtowanie świadomości obywatelskiej (PS WPR 2023-2027)	Zaspokajanie potrzeb społecznych mieszkańców obszaru LSR
Niedostateczna kultywowanie i propagowanie dziedzictwa kulturowego i walorów naturalnych	Kultywowanie i propagowanie dziedzictwa kulturowego i walorów naturalnych (PS WPR 2023-2027)	Zaspokajanie potrzeb społecznych mieszkańców obszaru LSR
Nierównomierny poziom rozwoju przedsiębiorczości obszaru LSR; brak zidentyfikowanych i wspieranych branż istotnych dla rozwoju obszaru LSR; ograniczona innowacyjność przedsiębiorców	Rozwój przedsiębiorczości (podejmowanie pozarolniczej działalności gospodarczej przez osoby fizyczne, rozwijanie pozarolniczej działalności gospodarczej) (PS WPR 2023-2027)	Rozwój przedsiębiorczości na obszarze LSR
Rozdrobnione, niskotowarowe i ekstensywne rolnictwo	Rozwój pozarolniczych funkcji małych gospodarstw rolnych (gospodarstwa	Rozwój przedsiębiorczości na obszarze LSR

	agroturystyczne, zagrody edukacyjne, gospodarstwa opiekuńcze) (PS WPR 2023-2027)	
Brak praktyk współpracy przedsiębiorców i gastronomii	Rozwój współpracy poprzez tworzenie lub rozwój krótkich łańcuchów żywnościowych (PS WPR 2023-2027)	Rozwój przedsiębiorczości na obszarze LSR
Niewystarczająca współpraca i integracja mieszkańców i organizacji pozarządowych na rzecz planowania rozwoju na szczeblu lokalnym	Przygotowanie koncepcji inteligentnej wsi (PS WPR 2023-2027)	Wzrost atrakcyjności turystycznej, kulturowej, rekreacyjnej i ochrona środowiska obszaru objętego LSR
Niewystarczający rozwój małej ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury rekreacyjnej i turystycznej, brak infrastruktury do prowadzenia działalności kulturalnej ważnej dla edukacji i aktywności kulturalnej	Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej (PS WPR 2023-2027)	Wzrost atrakcyjności turystycznej, kulturowej, rekreacyjnej i ochrona środowiska obszaru objętego LSR
Niewystarczająca ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego obszaru LSR	Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego polskiej wsi (PS WPR 2023-2027)	Wzrost atrakcyjności turystycznej, kulturowej, rekreacyjnej i ochrona środowiska obszaru objętego LSR

Źródło: opracowanie własne

Przewidując w LSR działania na rzecz grup osób w niekorzystnej sytuacji w LSR można zawrzeć również sposób animacji, komunikacji i informowania lokalnej społeczności o działaniach na rzecz grup osób w niekorzystnej sytuacji, stosowanie do definicji wskazanej w PS WPR 2023-2027:

- **Kobiety.** Grupa docelowa obejmuje kobiety wchodzące lub powracające na rynek pracy po przerwie związanej z urodzeniem i wychowaniem dziecka to grupa kobiet, które odbyły urlop macierzyński lub wychowawczy i planują powrót na rynek pracy posiadając dziecko do lat 7, jednak nie mają zatrudnienia. Grupa składa się z kobiet, które bądź to same zwolniły się ze względu na poród i opiekę nad małym dzieckiem, bądź to zostały zwolnione z zakładu pracy i w ostatnim czasie zajmowały się wychowywaniem dziecka. W grupie tej znajdują się również kobiety, które dopiero wchodzą na rynek pracy po urodzeniu i wychowaniu dzieci. Okres pozostawania bez pracy jest dla osób z tej grupy istotną luką w życiu zawodowym i edukacyjnym. Badając potrzeby tej grupy LGD przeprowadziło krótkie wywiady indywidualne i wywiad grupowy. Badanie ściśle wiązało się z sytuacją osób badanych – przedstawicielki tej grupy chętnie wzięły w nim udział ponieważ wiązało się ono bezpośrednio z sytuacją wychowywania dzieci. Do grupy tej dotarto „metodą śnieżnej kuli” (jedna badana osoba wskazała następną osobę z tej grupy). Występujący w całej Polsce niż demograficzny oraz migracje za pracą, które także dotyczą obszar LGD powodują konieczność podjęcia działań w kierunku pracujących młodych kobiet w trosce o demograficzną przyszłość społeczeństwa. Decyzje kobiet o przesuwaniu na później posiadania dziecka oraz wyjazdy do pracy za granicę wielu młodych kobiet niosą za sobą długookresowe i wymierne skutki społeczne. Podczas przeprowadzonych wywiadów fokusowych z młodymi mamami oraz pracownikami GOPS z terenu LSR, zdiagnozowano kilka problemów dotyczących tej grupy społecznej, m.in. zauważono, iż sztywna organizacja czasu pracy i niedostatek opieki instytucjonalnej to główne czynniki powodujące trudności w łączeniu pracy zawodowej i opieki nad dziećmi. Na obszarze LGD jest jeden publiczny żłobek (Gmina Żuromin) Najczęstszą przyczyną korzystania z urlopu wychowawczego w całości lub części okazuje

się konieczność sprawowania opieki nad dzieckiem. Szansa powrotu do pracy jest silnie uzależniona od poziomu wykształcenia kobiet, gdzie kobiety z wykształceniem podstawowym lub zasadniczym zawodowym częściej niż kobiety z wykształceniem średnim i wyższym przechodzą w stan bezrobocia lub bierności zawodowej, a także od statusu zatrudnienia w chwili urodzenia dziecka – rodzaju umowy o pracę. W grupie tej zdiagnozowano takie problemy jak: niechęć do podjęcia pracy w związku z wychowaniem dziecka, powstanie luki w życiorysie zawodowym powodującej brak ciągłości doświadczenia, wzrostu kwalifikacji, uczestnictwa w kształceniu ustawicznym, tzw. stygmatyzację, czyli brak chęci zatrudnienia „młodych mam” przez pracodawców. Ponadto grupę tę cechuje brak motywacji do podjęcia pracy i konieczność zapewnienia opieki nad dzieckiem. Chodzi tu nie tylko o kwestie zostawienia dziecka w przedszkolu czy żłobku, ale także o kwestie godzin pracy tych placówek, odbioru i dowozu dziecka z tych placówek, co na terenach wiejskich jest bardzo utrudnione.

- **Osoby z niepełnosprawnościami.** Sytuacja osób z niepełnosprawnością na rynku pracy jest niekorzystna, co obrazuje niski poziom aktywności zawodowej i relatywnie wysokie bezrobocie osób niepełnosprawnych. Taka sytuacja w efekcie rodzi wiele negatywnych zjawisk wśród osób niepełnosprawnych: pogłębia izolację i bezradność, utrwała postawy roszczeniowe wobec pomocy instytucji publicznych, utrwała negatywne stereotypy społeczne dotyczące pracy osób z niepełnosprawnością. Podczas wywiadu grupowego z przedsiębiorcami zauważono, iż pracodawcy na otwartym rynku nie są w ogóle przygotowani do zatrudniania osób niepełnosprawnych. Począwszy od istniejących stereotypów, pogłębianych obserwowaną sytuacją na rynku, gdzie osoba niepełnosprawna postrzegana jest z założenia jako niepracująca, poprzez ograniczenia dostępu osób z niepełnosprawnością do rynku pracy w związku z istniejącymi barierami architektonicznymi i transportowymi, uniemożliwiającymi samodzielne poruszanie i przemieszczania się. Obejmuje to nie tylko osoby poruszające się na wózkach inwalidzkich, ale również osoby poruszające się o kulach, czy też osoby starsze. Bariery architektoniczne stanowią ograniczenie w dostępie do firm otwartego rynku pracy, jak również w dostępie do szkół i placówek oświatowych na obszarze LGD. W efekcie następuje marginalizacja tej grupy osób – znaczna część osób w wieku produkcyjnym nie uczestniczy w pełni w życiu społeczno-zawodowym, stanowiąc jednocześnie znaczne obciążenie finansowe dla instytucji publicznych. Podczas wywiadu grupowego z przedstawicielami organizacji pozarządowych działających na rzecz osób niepełnosprawnych zauważono, iż stopień niepełnosprawności jest jednym z głównych czynników, który różnicuje aktywność zawodową osób niepełnosprawnych. Natomiast o intensywności oddziaływania niepełnosprawności na sposób życia człowieka w głównej mierze decyduje moment powstania niepełnosprawności oraz jej rodzaj, zakres i dynamika. Uczestnictwo w życiu zawodowym i społecznym osób niepełnosprawnych jest w znacznym stopniu niskie również ze względu na brak samodzielności tych osób, a także potrzebę pomocy innych osób. Zazwyczaj opiekę nad osobą niepełnosprawną w Polsce sprawuje najbliższa rodzina. Taka zależność wpływa na mobilność zawodową i społeczną jednocześnie samej osoby niepełnosprawnej, jak i jej opiekuna/opiekunki. Generuje to powstawanie kolejnych barier – barier mentalnych w samych tych osobach i ich najbliższym otoczeniu, co w efekcie prowadzi do wycofania się z wszelkiej aktywności społecznej i zawodowej. Jak zauważyli uczestnicy wywiadu fokusowego główną przyczyną takiej postawy jest strach przed zmianą dotychczasowej sytuacji i brak wsparcia dla tych osób. Zauważono również, że na obszarze LGD istnieje problem dotyczący osób, które stały się niepełnosprawne w wyniku wypadków czy też chorób. Takie osoby jak i ich najbliższe otoczenie poza wsparciem czysto medycznym i rehabilitacyjnym wymagają bardzo dużego wsparcia psychologicznego a co również istotne stworzenia warunków do integracji społecznej. Często osoby takie, aby mogły dalej normalnie funkcjonować – być aktywne zawodowo, muszą dostosować się do sytuacji – zmienić zawód lub stanowisko pracy takiej osoby musi zostać dostosowane do jej potrzeb. Podstawowym problemem osób niepełnosprawnych wg opinii przedstawicieli organizacji pozarządowych działających na rzecz osób niepełnosprawnych jest fakt samej

niepełnosprawności tych osób, a specyficzną potrzebą tej grupy jest zrównoważenie danej niepełnosprawności w stopniu pozwalającym na samodzielne życie i aktywność zawodową.

- **Osoby poszukujące zatrudnienia, w tym mieszkańców osiedli po-PGR** - środowiska popegeerowskie ze względu na czynniki dotyczące bezrobocia (w tym bezrobocia pokoleniowego), niskiego poziomu wykształcenia oraz postawy bierności w szczególności opierającej się na postawie roszczeniowej, niskich lub złych warunków bytowych i życiowych, ok. 42% całej populacji bezrobotnych; poziom zatrudnienia w firmach funkcjonujących na terenach wiejskich jest znikomy w stosunku do potrzeb wynikających z podaży zasobów pracy. Ponadto poważną barierą jest niski poziom wykształcenia i kwalifikacji, brak właściwych nawyków pracy (szczególnie u osób długotrwale bezrobotnych), poczucie bezradności, brak inicjatywy oraz postawy roszczeniowe wynikające z poczucia wykluczenia społecznego. Do głównych sektorów gospodarki na terenie objętym LSR należą handel hurtowy i detaliczny, naprawy pojazdów samochodów, motocykli itp. (sekcja G), budownictwo (sekcja F) oraz przetwórstwo przemysłowe (sekcja D).
- **Migranci** - grupa docelowa obejmuje osoby przebywające na terenie obszaru LSR pochodzące głównie z terenu objętego działaniami zbrojnymi Ukrainy. Potrzeby tych osób odnoszą się głównie do zapewnienia dostępu do infrastruktury społecznej i możliwości podjęcia działalności gospodarczej.
- **Seniorzy oraz ludzie młodzi**²⁸ - analiza danych GUS dotyczących wieku mieszkańców wskazuje, że grupa osób w wieku nieprodukcyjnym na obszarze LSR jest wysoka – poziom wskaźnika Udział liczby osób w wieku nieprodukcyjnym na obszarze LSR w liczbie mieszkańców obszaru objętego LSR według stanu na koniec 2020 r. wynosi 40,41%. Badania ewaluacyjne oceniające poprawę jakości i dostępności usług społecznych i aktywnej integracji w regionie w ramach RPO WM 2014-2020²⁹ pokazują, że biorąc pod uwagę ostatecznych odbiorców wsparcia, grupą wymagającą szczególnego wsparcia w województwie mazowieckim są osoby starsze oraz potrzebujące wsparcia w codziennym funkcjonowaniu (w tym osoby z niepełnosprawnościami), których liczba stale rośnie.

Rozdział V. Spójność, komplementarność i synergia

Cele tematyczne LSR są spójnej ze Strategią zrównoważonego rozwoju wsi rolnictwa i rybactwa 2030. W strategii przedstawiono pogłębioną analizę możliwości rozwoju obszarów wiejskich, rolnictwa i rybactwa w wymiarze regionalnym, co umożliwiło określenie kluczowych kierunków ich rozwoju do 2030 r. LSR jest również spójna z dokumentem strategicznym rozwoju województwa. Podstawowym dokumentem o randze strategicznej na obszarze LSR jest Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego 2030+ Innowacyjne Mazowsze (SRWM 2030+); dokument ten określa określającym politykę rozwoju Samorządu Województwa Mazowieckiego. W Strategii rozwoju województwa mazowieckiego do 2030 roku zidentyfikowano obszary strategicznej interwencji (OSI), w których występują problemy będące barierą rozwoju regionu wskazując jako OSI problemowe ostrołęcko-siedlecki, płocko-ciechanowski, radomski zgodnie z celami 2.2. Wspieranie obszarów wiejskich o najniższym poziomie dostępu mieszkańców do dóbr i usług warunkujących możliwości rozwojowe oraz 2.3. Restrukturyzacja i rewitalizacja miast i innych obszarów tracących dotychczasowe funkcje społeczno-gospodarcze (KSRR). W strategii wojewódzkiej wskazano pięć celów strategicznych w pięciu różnych obszarach, takich jak: Gospodarka, Dostępność, Środowisko i Energetyka, Społeczeństwo oraz Kultura i Dziedzictwo. Cele strategiczne, które są spójne za założeniami LSR to obszar gospodarka i cel rozwojowy – wzrost konkurencyjności regionu poprzez rozwój działalności produkcyjnej oraz transfer i wykorzystanie nowych technologii oraz obszar społeczeństwo; cel

²⁸ seniorzy (osoby powyżej 60 roku życia), ludzie młodzi (osoby do 25 roku życia).

²⁹ Zob. Raport końcowy z badania Wpływ RPO WM 2014-2020 na poprawę dostępności i jakości usług społecznych w województwie mazowieckim, EU-CONSULT, Gdańsk 2022

rozwojowy – poprawa jakości życia oraz wykorzystanie kapitału ludzkiego i społecznego do tworzenia nowoczesnej gospodarki.

Przedsięwzięcia mające charakter inwestycyjny wskazane w LSR spójne będą z kierunkami działań w obszarze Społeczeństwo odnoszące się do rozwoju kapitału ludzkiego i społecznego, podnoszenia standardów funkcjonowania infrastruktury społecznej oraz zmniejszenia różnic w dostępie do świadczeń zdrowotnych i opiekuńczych, aktywizacji społeczno- -gospodarczej mieszkańców oraz włączenia i integracji społecznej, poprzez szeroką paletę działań społecznych oraz wsparcie kształtowania świadomości obywatelskiej i kultywowanie i propagowanie dziedzictwa kulturowego i walorów naturalnych; w obszarze Gospodarka odnoszących się do wspieranie rozwoju przedsiębiorczości i aktywizację gospodarczą obszarów wiejskich, poprzez udzielanie premii na podejmowanie działalności i rozwój istniejących firm; w obszarze Środowisko i Energetyka odnoszących się do zapewnienia trwałego i zrównoważonego rozwoju oraz zachowanie wysokich walorów środowiska poprzez kształtowanie świadomości ekologicznej i wspierane projekty rozwijających małą infrastrukturę rekreacyjną i turystyczną; w obszarze Kultura i Dziedzictwo odnoszących się do ochrony i wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego, wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego, potencjału kulturowego i turystycznego dla rozwoju gospodarczego i promocji województwa, upowszechnianie kultury i twórczości, kreowanie miast i wsi jako centrów aktywności kulturalnej i turystyczne poprzez ochronę dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego polskiej wsi oraz kultywowanie i propagowanie dziedzictwa kulturowego i walorów naturalnych.

Analiza planowanych kierunków działania LSR pokazuje również spójność z ponadlokalnymi i terytorialnymi dokumentami strategicznymi dotyczącymi obszaru działania LGD tj. Strategią Rozwoju Powiatu Mławskiego na lata 2021-2027. Powiat Żuromiński ani Powiat Ciechanowski³⁰ nie posiadają obowiązującej strategii na okres programowania 2021-2027; na terenie powiatów żuromińskiego, ciechanowskiego ani mławskiego nie została opracowana również strategia ZIT na okres 2021-2027. W ramach analizy spójności i komplementarności LSR wykazano również spójność ze strategiami lokalnymi³¹. Poniżej zaprezentowano zestawienie tabelaryczne:

Tabela 144. Zgodność celów LSR z dokumentami strategicznymi

Dokumenty strategiczne na poziomie regionalnym	Cele tematyczne LSR		
	Cel 1. Zaspokajanie potrzeb społecznych mieszkańców obszaru LSR	Cel 2. Rozwój przedsiębiorczości na obszarze LSR	Cel 3. Wzrost atrakcyjności turystycznej, kulturowej, rekreacyjnej i ochrona środowiska obszaru objętego LSR
Strategia zrównoważonego rozwoju wsi rolnictwa i rybactwa 2030 ³²	Cel szczegółowy II. Poprawa jakości życia, infrastruktury i stanu środowiska	Cel szczegółowy III. Rozwój przedsiębiorczości, pozarolniczych miejsc pracy i aktywnego społeczeństwa	Cel szczegółowy II. Poprawa jakości życia, infrastruktury i stanu środowiska
Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego 2030+.	Obszar Społeczeństwo Kierunek działań 15. Rozwój kapitału ludzkiego i	Obszar Gospodarka: kierunek działań 1 Wspieranie rozwoju	Obszar Środowisko I Energetyka: Kierunek działań 10. Zapewnienie trwałego i zrównoważonego rozwoju

³⁰ Zob. Strategiczny Plan Rozwoju Powiatu Żuromińskiego na lata 2014-2020 oraz Strategia Rozwoju Powiatu Ciechanowskiego do roku 2020

³¹ lokalnymi Gmina Lutocin, Gmina Radzanów, Gmina Wiśniewo nie posiadają aktualnego dokumentu strategii rozwoju gminy na okres programowania 2021-2027

³² Zob. Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa 2030 przyjęta Uchwałą nr 123 Rady Ministrów z dnia 15 października 2019 r. Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa 2030 jest jedną ze strategii rozwoju, o których mowa w ustawie z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2021 r. poz. 1057 oraz z 2022 r. poz. 1079) i zastąpiła Strategię zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na lata 2012–2020 przyjętą uchwałą nr 163 Rady Ministrów z dnia 25 kwietnia 2012 r. (M.P. poz. 839)

Innowacyjne Mazowsze ³³	społecznego, 16. Podnoszenie standardów funkcjonowania infrastruktury społecznej oraz zmniejszenie różnic w dostępie do świadczeń zdrowotnych i opiekuńczych, 17. Aktywizacja społeczno- - gospodarcza mieszkańców, 19. Włączenie i integracja społeczna	przedsiębiorczości, 6. Aktywizacja gospodarcza obszarów wiejskich	oraz zachowanie wysokich walorów środowiska, obszar Kultura i Dziedzictwo: Kierunek działań 20. Ochrona i wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego, 21. Wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego, potencjału kulturowego i turystycznego dla rozwoju gospodarczego i promocji województwa, 22.
Strategia Rozwoju Powiatu Mławskiego na lata 2021-2027 ³⁴	Obszar strategiczny 1. Społeczeństwo Cel 1. Aktywni społecznie mieszkańcy, Cel 3. Dobrze funkcjonująca rodzina i system pieczy zastępczej, Cel 5. Dobra jakość życia osób z niepełnosprawnością, Cel 6. Wysoki poziom usług edukacyjnych	Obszar strategiczny 2. Rolnictwo, Przemysł, Gospodarka Cel 1. Zrównoważony rozwój gospodarczy, Cel 2. Dobre warunki do działalności gospodarczej	Obszar strategiczny 1. Społeczeństwo Cel strategiczny 2. Bogata oferta sportowa, rekreacyjna i kulturalna Obszar strategiczny 3. Przestrzeń i Transport Cel 3. Dostępna infrastruktura rekreacyjna, Cel 4. Przyjazna i estetyczna przestrzeń publiczna Obszar strategiczny 4. Środowisko i Energetyka Cel 4. Programy chroniące środowisko naturalne Obszar strategiczny 5. Kultura, Dziedzictwo, Turystyka Cel 1. Dziedzictwo kulturowe jako fundament lokalnego patriotyzmu, Cel 2. Turystyka w oparciu o walory środowiska
Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Biezuń na lata 2021-2030 ³⁵	Cel strategiczny 1. Rozwój społeczno-gospodarczy	Cel strategiczny 1. Rozwój społeczno-gospodarczy	Cel strategiczny 2. Usprawnienie struktury przestrzenno-funkcjonalnej Cel strategiczny 3. Atrakcyjna przestrzeń dla mieszkańców i turystów
Strategia Rozwoju Gminy Miejsko-Wiejskiej Głinojeck do roku 2030 ³⁶	Cel strategiczny 1. Poprawa warunków życia i pracy mieszkańców gminy	Cel strategiczny 1. Poprawa warunków życia i pracy mieszkańców gminy Cel strategiczny 3. Tworzenie warunków do osiągnięcia wysokiej pozycji konkurencyjnej gminy na Mazowszu	Cel strategiczny 2. Dążenie do spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej gminy oraz do jej zrównoważonego rozwoju

³³ Por. Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego 2030+. Innowacyjne Mazowsze, Załącznik do uchwały nr 72/22 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 24.05.2022 r.

³⁴ Por. Strategia Rozwoju Powiatu Mławskiego na lata 2021-2027, Uchwała nr XXXIII/234/2022 Rady Powiatu Mławskiego z dnia 10 lutego 2022 roku

³⁵ Zob. Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Biezuń na lata 2021-2030, Uchwała nr XXV/208/2021 Rady Miejskiej w Biezuńiu z dnia 7 kwietnia 2021 roku

³⁶ Zob. Strategia Rozwoju Gminy Miejsko-Wiejskiej Głinojeck do roku 2030, uchwała nr VIII/69/2015 Rady Miejskiej w Głinojecku z dnia 10 listopada 2015 r.

Strategia Rozwoju Gminy Kuczbork-Osada na lata 2017-2026 ³⁷	Cel strategiczny II. Zapewnienie bezpieczeństwa socjalnego i publicznego oraz dążenie do integracji społecznej oraz tworzenie równych szans rozwoju społecznego wszystkim mieszkańcom	Cel strategiczny I. Zrównoważony rozwój gospodarczy gminy	Cel strategiczny III. Poprawa stanu środowiska naturalnego i ładu przestrzennego oraz rozwój infrastruktury technicznej
Strategia Zrównoważonego Rozwoju Gminy Lipowiec Kościelny na lata 2016-2026 z perspektywą do 2030 roku ³⁸	Cel strategiczny 2. Wspieranie włączenia społecznego mieszkańców Gminy	Cel strategiczny 1. Zrównoważony rozwój gospodarczy gmin	Cel strategiczny 3. Rozwój infrastruktury technicznej oraz poprawa stanu środowiska naturalnego
Strategia Rozwoju Gminy Lubowidz na lata 2016-2025	Sfera społeczna Priorytet 1. Budowa i modernizacja infrastruktury społecznej sprzyjającej integracji i włączeniu społecznemu Priorytet 2. Aktywizacja mieszkańców gminy Priorytet 3. Rozwój usług społecznych	Sfera gospodarcza Priorytet 1. Rozwój infrastruktury gospodarczej umożliwiającej napływ inwestycji oraz wzmacniającą funkcjonowanie i współpracę małych i średnich przedsiębiorstw Priorytet 3. Rozwój przemysłu w oparciu o przetwórstwo rolne i kooperację	Sfera gospodarcza Priorytet 2. Rozwój funkcji turystyczno-rekreacyjnej Sfera społeczna Priorytet 4. Rewitalizacja społeczna, ekonomiczna i przestrzenna obszarów problemowych Sfera infrastrukturalna Priorytet 3. Rozwój i modernizacja infrastruktury ochrony środowiska
Strategia Rozwoju Gminy Siemiątkowo na lata 2021-2027 ³⁹	Cel strategiczny 1. Wysoki poziom życia mieszkańców poprzez rozwój infrastruktury technicznej	Cel strategiczny 2. Rozwój rolnictwa ekologicznego i agroturystyki	Cel strategiczny 1. Wysoki poziom życia mieszkańców poprzez rozwój infrastruktury technicznej Cel strategiczny 2. Wysoki poziom bezpieczeństwa i poprawa funkcjonalności w przestrzeni publicznej
Strategia rozwoju Gminy Strzegowo na lata 2016-2020 z uwzględnieniem lat 2021-2030 ⁴⁰	Cel strategiczny I.5 Równość mężczyzn i kobiet na rynku pracy we wszystkich dziedzinach, w tym dostęp do zatrudnienia, rozwój kariery, godzenie życia zawodowego i prywatnego Cel strategiczny I.6 Trwała integracja na rynku pracy	Cel strategiczny I.5 Równość mężczyzn i kobiet na rynku pracy we wszystkich dziedzinach, w tym dostęp do zatrudnienia, rozwój kariery, godzenie życia zawodowego i prywatnego	Cel strategiczny II.1 Odbudowa i ochrona dziedzictwa kulturowego obszarów wiejskich Cel strategiczny II.2. Zwiększenie obecności kultury w życiu codziennym Cel strategiczny IV.2 Ograniczenie skutków powodzi i suszy na obszarach wiejskich

³⁷ Zob. Strategia Rozwoju Gminy Kuczbork-Osada na lata 2017-2026, Uchwała nr XXXVII/259/2018 Rady Gminy w Kuczborku – Osadzie z dnia 25 maja 2018 roku

³⁸ Zob. Strategia Zrównoważonego Rozwoju Gminy Lipowiec Kościelny na lata 2016-2026 z perspektywą do 2030 roku, Uchwała nr XXI.2016 Rady Gminy w Lipowcu Kościelnym z dnia 27 września 2016 roku

³⁹ Zob. Strategia Rozwoju Gminy Siemiątkowo na lata 2021-2027

⁴⁰ Zob. Strategia rozwoju Gminy Strzegowo na lata 2016-2020 z uwzględnieniem lat 2021-2030, Uchwała nr XIII/84/2015 Rady Gminy Strzegowo z dnia 30 grudnia 2015 roku

	<p>ludzi młodych</p> <p>Cel strategiczny I.8</p> <p>Włączenie społeczne i zwalczanie ubóstwa oraz integracja z rynkiem pracy</p> <p>Cel strategiczny I.10</p> <p>Podnoszenie poziomu wiedzy oraz wzrostu aktywności społeczeństwa w zakresie bioróżnorodności biologicznej</p>		<p>Cel strategiczny V.4 Podnoszenie standardów funkcjonowania infrastruktury społecznej na rzecz rozwoju infrastruktury społecznej</p> <p>Cel strategiczny V.5 Podnoszenie standardów funkcjonowania infrastruktury społecznej na rzecz kultury</p>
Strategia rozwoju gminy Sześć na lata 2016-2022 ⁴¹	Cel strategiczny II: Wzrost jakości usług publicznych i wzmacnianie kapitału społecznego	Cel strategiczny III: Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka powiązana z aktywnością mieszkańców	Cel strategiczny I: Modernizacja i rozbudowa infrastruktury technicznej i komunikacyjnej z poszanowaniem środowiska naturalnego
Strategia Rozwoju Gminy i Miasta Żuromin do 2030 ⁴²	<p>Cel strategiczny 1. Zaspokajanie potrzeb społecznych mieszkańców Gminy i Miasta Żuromin</p> <p>Cel strategiczny 2. Zapobieganie marginalizacji i wykluczeniom społecznym</p>	Cel strategiczny 3. Rozwój przedsiębiorczości w Gminie i Mieście Żuromin	<p>Cel strategiczny 4. Wzrost potencjału gospodarczego oparty na ochronie środowiska</p> <p>Cel strategiczny 5. Rozwój infrastruktury technicznej</p>

Źródło: opracowanie własne

Określenie celów i przedsięwzięć LSR, na których realizację LGD zamierza ubiegać się o wsparcie z innych programów

LGD zamierza ubiegać się o wsparcie w ramach dostępnych środków dla LGD ze środków EFS+ FEM. Wsparcie ze środków zewnętrznych poza PS WPR 2023-2027 (EFRROW) realizowane będzie w ramach ze środków EFS+ przedsięwzięcia 1.1. Włączenie społeczne mieszkańców obszaru LSR. LGD planuje pozyskać środki wsparcia na poniższe typy operacji: Aktywizacja społeczna i zawodowa osób biernych zawodowo oraz zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym przy zastosowaniu usług aktywnej integracji oraz aktywizacja społeczna i zawodowa w ramach podmiotów integracji społecznej (FEM), Wsparcie dla pracodawców w celu tworzenia ułatwień dla zatrudniania osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym oraz osób biernych zawodowo (FEM), Usługi społeczne na rzecz rodzin (FEM). Odnośnie natomiast planowanych inwestycji infrastrukturalnych ze środków EFRR planowane jest pozyskanie środków na rozwój infrastruktury szlaków turystycznych w ramach środków EFRR FEM Przedsięwzięcie realizowane w tym zakresie zaplanowane zostało w ramach przedsięwzięcia 3.1. Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej. LGD planuje pozyskać środki wsparcia w ramach typu operacji Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej, w tym infrastruktury do prowadzenia działalności kulturalnej ważnej dla edukacji i aktywności kulturalnej (FEM). Kolejnymi źródłami finansowania celów tematycznych LSR spoza PS WPR, będą Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021–2027 oraz Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego 2021–2027.

Opis sposobu integrowania różnych sektorów, partnerów, zasobów, branż działalności gospodarczej w celu kompleksowej realizacji przedsięwzięć

Przedsięwzięcia LSR mają bardzo zróżnicowany charakter. Jakkolwiek służą wspólnie realizacji celów strategicznych, to jednak – w wymiarze praktycznym – mogą ze sobą kolidować, merytorycznie lub przestrzennie,

⁴¹ Zob. Strategia rozwoju gminy Sześć na lata 2016-2022, uchwała nr XV/81/2016 Rady Gminy w Sześciu z dnia 27 czerwca 2016 roku

⁴² Zob. Strategia Rozwoju Gminy i Miasta Żuromin do 2030,

osłabiając się wzajemnie albo rodząc problemy w realizacji. Stąd potrzeba zaplanowania efektywnych mechanizmów faktycznej koordynacji i integracji różnorodnych przedsięwzięć (zarówno „twardych” jak i „miękkich”), a także łagodzenia napięć, jakie mogą zaistnieć między poszczególnymi przedsięwzięciami, czy też rezultatami realizacji. W LSR zintegrowano różne działania służące realizacji celów LSR, w związku z czym zachowana została komplementarność dokumentu w aspektach odnoszących się do zaplanowanych przedsięwzięć. Kompleksowe rozwiązanie problemów jest nadrzędnym celem realizowanych przedsięwzięć, występujących na obszarze LSR. Poniżej zaprezentowano mechanizmy zachowania komplementarności przedsięwzięć na poziomie lokalnej strategii w ujęciu przestrzennym, problemowym, instytucjonalno-proceduralnym oraz w ujęciu źródeł finansowania.

W ramach procesu programowania LSR analizie poddano mechanizmy i narzędzia służące zapewnieniu koordynacji komplementarności LSR z innymi interwencjami finansowanymi w ramach funduszy unijnych oraz innych środków wsparcia zewnętrznego. Komplementarność i zintegrowanie z projektami finansowanymi z innych programów zostanie zapewniona na etapie wyboru projektów. Jednym z kryteriów wyboru projektów będzie komplementarność. Istotnym elementem w zakresie zapewniania komplementarności jest jej promowanie oraz zwiększanie świadomości jej wagi wśród wnioskodawców i beneficjentów. Pracownicy biura LGD będą zbierać i aktualizować informacje o dostępnych środkach pomocowych komplementarnych do LSR w celu zwiększenia efektywności zintegrowania wsparcia. Jednym z zadań biura LGD znajdzie się planowanie i monitorowanie komplementarności. Planuje się zamieszczenie na funpage LGD okresowych informacji o aktualnych naborach projektów dotacyjnych z funduszy komplementarnych do PS WPR tj. środków europejskich dostępnych z poziomu regionalnego FEM i innych EFSI w przypadku pozyskania. Poza tymi środkami pomocowymi LGD będzie otwarta na pozyskanie finansowania przedsięwzięć z kolejnych programów. Oprócz ww. źródeł i instrumentów finansowania jako źródła finansowania Strategii należy brać pod uwagę także różnorodne programy/fundusze krajowe i regionalne, min.: Rządowy Fundusz Inwestycji Lokalnych, Rządowy Fundusz Rozwoju Dróg Samorządowych, Program Inwestycji Strategicznych, Program Rozwoju Organizacji Obywatelskich 2018-2030, Program Fundusz Inicjatyw Obywatelskich NOWEFIO na lata 2021-2030, Narodowy i Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Programy krajowe Ministerstwa Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu, itd.) oraz środki Samorządu Województwa.

Komplementarność przedsięwzięć w ujęciu lokalności podejścia do rozwiązania problemów

Przedsięwzięcia ujęte w LSR skoncentrowane są na rozwiązanie określonych problemów istniejących na wybranych obszarach problemowych tj. społeczeństwo (obszar strategiczny 1), przedsiębiorczość (obszar strategiczny 2), infrastruktura, środowisko, kultura, dziedzictwo, turystyka (obszar strategiczny 3). Poszczególne przedsięwzięcia umiejscowione zostały w trzech celach odpowiadających obszarom dopełniają się wzajemnie w ujęciu przestrzennym, a także zostały skonstruowane w oparciu o cel, są kompatybilne względem siebie. Planowane przedsięwzięcia są komplementarne względem obszaru, na którym będą realizowane, a w szczególności odnoszą się do obszaru, który jest objęty największą koncentracją problemów i negatywnych zjawisk. Realizowana jest tym samym jedna z cech podejścia Leader tj. lokalne podejście. Cele zostały sformułowane na podstawie specyficznej sytuacji danego obszaru, jego silnych i słabych stron opisanych w Analizie SWOT. Dodatkowym narzędziem integrującym podmioty działające na obszarze będzie tzw. „aktywizacja obszarowa”, tj. realizowana przez LGD w ramach działań takich jak: spotkania informacyjne, spotkania aktywizacyjne, spotkania robocze - eksperckie, informacje i komunikaty upowszechniane za pośrednictwem narzędzi informatycznych, publikacje informacyjno-promocyjne

Komplementarność przedsięwzięć w ujęciu oddolności podejścia

W ramach przedsięwzięć LSR ujęto wszystkie formy wsparcia, zarówno projekty konkursowe, jak i projekty grantowe i operacje własne, co pozwoli na dodatkowe oddolne zaangażowanie lokalnych partnerów.

Zaangażowanie lokalnych uczestników obejmuje całą wspólnotę, społeczne i gospodarcze grupy interesu i reprezentatywne instytucje publiczne. Oddolne podejście opiera się dwóch działaniach („animacja” i szkolenie lokalnych grup) i pojawia się na różnych etapach programu. Analiza członków LGD i partnerów działających na obszarze LSR dokonana na etapie programowania miała na celu wskazanie osób, które mogą włączyć się w tworzenie i wdrażanie LSR. Analizie poddano przede wszystkim instytucje, organizacje pozarządowe i lokalnych przedsiębiorców. Udział partnerów społecznych, gospodarczych i publicznych zapewniono w organie decyzyjnym (Radzie LGD). Dobór przedsięwzięć również uwzględnia skierowanie ich do wszystkich sektorów – zob. tabela określająca grupy docelowe LSR. Na etapie realizacji LSR zaplanowano aktywne włączenie wszystkich członków LGD poprzez umożliwienie zgłaszania nowych pomysłów do realizacji LSR. W Statucie wskazano, że w celu zapewnienia partnerskich relacji w LGD i efektywnej współpracy różnych podmiotów wdrażających LSR relacje między członkami LGD na etapie wdrażania LSR są oparte na pogłębionym partnerstwie i skutecznej komunikacji, zasady wymiany informacji oraz sposób komunikacji pomiędzy członkami LGD komunikacja prowadzona będzie w sposób zapewniający dostępność osobom ze szczególnymi potrzebami przez stosowanie uniwersalnego projektowania lub racjonalnych usprawnień, w tym za pośrednictwem środków komunikacji elektronicznej wraz z informacją o metodach umożliwiających skorzystanie z takich środków komunikacji.

Komplementarność przedsięwzięć w ujęciu partnerskiego podejścia

LGD przewiduje w LSR zachęcanie do współpracy i zgłaszania nowych inicjatyw/ pomysłów. W Statucie wskazano na możliwości zgłaszania nowych pomysłów na działalność stowarzyszenia przez członków LGD. Podczas corocznych warsztatów refleksyjnych również poruszane będą kwestie zgłaszane przez poszczególnych członków lub partnerów uczestniczących w realizacji LSR. LGD przewiduje premiowanie projektów realizowanych w partnerstwie (zob. Rozdział VII. Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru). LGD planuje realizację projektów w partnerstwie z udziałem partnerów zagranicznych oraz krajowych z spoza obszaru objętego daną LSR. LGD posiada doświadczenie realizacji projektów partnerskich, w tym z partnerami krajowymi i partnerami zagranicznymi spoza obszaru LSR. W latach 2016-2022 zrealizowane zostały liczne projekty międzynarodowe, które będą podstawą do dalszej realizacji projektów partnerskich, szczególnie w obszarze dziedzictwa kulturowego.

Komplementarność przedsięwzięć w ujęciu innowacyjności

W LSR zwrócono uwagę na problemy dotyczące niskiego poziomu innowacyjności lokalnej gospodarki. W konsekwencji, w ramach przyjętych kryteriów oceny operacji zastosowano w LSR kryterium innowacyjności. Zaplanowano preferowanie rozwiązań kreatywnych, w przeciwieństwie do rozwiązań imitujących i pozornych – powstających w wyniku autorskiego pomysłu, dotyczących nowych produktów, usług, procesów lub organizacji. Dodatkowo, innowacyjnym rozwiązaniem stosowanym przez LGD będzie wspólna identyfikacja wizualna. Jej stosowanie przez beneficjentów będzie dodatkowo punktowane. Stosowanie atrakcyjnego loga przyczyni się z pewnością do zwiększania rozpoznawalności LGD.

Komplementarność przedsięwzięć w ujęciu integracyjnego podejścia

Przedsięwzięcia przedstawione w LSR wzajemnie się uzupełniają, dopełniając w osiągnięciu wyznaczonego celu. Wszystkie przedsięwzięcia wykazują synergię lub komplementarność w osiągnięciu celów LSR oraz oddziałując pozytywnie na siebie uzupełniając swoje efekty i potęgując je, a zależności zostały opisane i uzasadnione zakresem i specyfiką przedsięwzięć oraz celami LSR (tabela oddziaływania poniżej).

Tabela 15. Ocena powiązań pomiędzy przedsięwzięciami LSR

	1.1	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2.	2.3	3.1	3.2	3.3
1.1										
1.2										
1.3										
1.4										
2.1										
2.2										
2.3										
3.1										
3.2										
3.3										

+2 – bardzo silne powiązanie	
+1 – silne powiązanie	
0 – neutralne powiązanie	

Źródło: opracowanie własne

Szczególnie wysoki stopień komplementarności międzyprogramowej (integrującej podejście do oddziaływania na zidentyfikowane problemy) odnotowano w ramach przedsięwzięć zaplanowanych do finansowania ze środków FEM oraz PS WPR. Zaplanowano wykorzystanie projektów infrastrukturalnych realizowanych w ramach celu 3. do aktywizacji i rozwoju przedsiębiorczości zaplanowanego w ramach celu 2. Jednym z kryteriów wyboru projektów będzie komplementarność. Istotnym elementem w zakresie zapewniania komplementarności jest jej promowanie oraz zwiększanie świadomości jej wagi wśród wnioskodawców i beneficjentów. Pracownicy biura LGD będą zbierać i aktualizować informacje o dostępnych środkach pomocowych komplementarnych do LSR w celu zwiększenia efektywności zintegrowania wsparcia. Jednym z zadań biura LGD będzie planowanie i monitorowanie komplementarności. Planuje się zamieszczenie na funpage LGD okresowych informacji o aktualnych naborach projektów dotacyjnych z funduszy komplementarnych do PS WPR np. środków europejskich dostępnych z poziomu regionalnego FEM kolejnych poza tymi dedykowanymi LGD, Fundusze Europejskie dla Polski Wschodniej 2021-2027, Funduszy krajowych, FIO, funduszy Samorządu Województwa. Potencjalnym źródłem finansowania będzie również Krajowy Plan Odbudowy (KPO) – w ramach Funduszu Odbudowy w zakresie komponentu A Odporność i konkurencyjność gospodarki, cel szczegółowy A4. Zwiększenie dopasowania strukturalnego, efektywności i odporności kryzysowej rynku pracy, Reforma A4.5. Przedłużanie kariery zawodowej i promowanie pracy po przekroczeniu ustawowego wieku emerytalnego.

Komplementarność przedsięwzięć w ujęciu tworzenia powiązań i współpracy

Cele strategiczne LSR obejmują w sposób spójny całość obszaru i całą społeczność zamieszkującą gminy członkowskie LGD. Problemy demograficzne i społeczne dotyczą wszystkich gmin członkowskich LGD w różnym ich nasileniu i złożoności. Wspólne działania nastawione są na współpracę i rozwój społeczności wszystkich partnerskich gmin i powiatów LGD, które mają dobre doświadczenia w realizacji projektów partnerskich (projektów współpracy w okresie 2014-2020 – zob. opisy diagnostyczne). Korzyści jakie LSR może osiągnąć w wyniku działań innych podmiotów, które będą komplementarne wobec LSR polegać będą na otwarciu się mieszkańców i przedsiębiorców na nowe możliwości działania i realizacji własnych zadań. Niezależnie do działań konkursowych LGD zaplanowało partnerstwo w ujęciu wewnętrznym. LGD reprezentując partnerskie podejście do

podmiotów z obszaru objętego LSR przewiduje w Statucie możliwość: zgłaszania pomysłów na realizację nowych projektów przez LGD lub podmioty inne niż LGD w ramach LSR. LSR planuje realizację projektów grantowych przede wszystkim w obszarze smart villages. Należy zaznaczyć, że LGD nie korzystało ze wsparcia w formie grantów⁴³. Realizacja projektów grantowych była postrzegana jako trudna i czasochłonna ze strony LGD przy działaniach realizowanych ze środków EFS i EFRR. Przede wszystkim dotyczy to nakładu pracy personelu LGD jakiego wymaga ciągła opieka nad grantobiorcami na każdym etapie wnioskowania, realizacji i rozliczenia zadania. LGD pomagała licznym organizacjom w rozliczeniu pozyskanych środków. Taka forma wsparcia organizacji pozarządowych będzie kontynuowana w okresie 2023-2027.

Komplementarność przedsięwzięć w ujęciu lokalnego finansowania i zarządzania

W LSR zaplanowano wybór dostępnych źródeł finansowania odnoszący się do zdiagnozowanych problemów obszaru LSR, wskazując jako główne źródło finansowania PS WPR. Jako dodatkowe źródło finansowania wskazano środki FEM, przede wszystkim w obszarze włączenia społecznego. Ten zakres bowiem nie jest finansowany w znacznym zakresie ze środków EFRROW. Oprócz środków w obszarze społecznym spoza PS WPR, zaplanowano również szerokie wykorzystanie środków EFSI - Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021–2027, Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego 2021–2027, Krajowy Plan Odbudowy (KPO). Inne środki, w tym: FIO, norweskie, amerykańskie czy szwajcarskie, środki programów transgranicznych, środki z innych fundacji. Zadania finansowane z innych źródeł niż bezpośrednio, przyczynią się do realizacji celów określonych w ramach RLKS.

Rozdział VI. Cele i wskaźniki

W poniższym rozdziale przedstawiono propozycję wskaźników stanowiących miarę realizacji celów oraz przedsięwzięć LSR. Wskaźniki wyznaczono na dwóch poziomach tj. produkty (na poziomie przedsięwzięć) oraz rezultaty (na poziomie celów). Wskaźniki mają swoje źródło w zapisach programów finansujących LSR monofunduszowej PS WPR (EFRROW). Cele LSR zostały sformułowane oparciu o konsultacje społeczne i powiązanie ich z analizą potrzeb i potencjału obszaru w zintegrowany sposób. Dobór przedsięwzięć odpowiada celom, jakie zaplanowano do realizacji w ramach LSR. Zakres tematyczny wsparcia interwencji zostanie określony szczegółowo w Wytycznych opracowanych przez MRIRW, poniżej zaprezentowano jednak warunki brzegowe do planowanych przedsięwzięć.

Tabela 16. Opis zakresu poszczególnych przedsięwzięć LSR

Przedsięwzięcie	Zakres wsparcia	Główne warunki wsparcia
P.1.1. Włączenie społeczne mieszkańców obszaru LSR	Włączenie społeczne seniorów (osoby powyżej 60 roku życia), ludzi młodych (osoby do 25 roku życia) i osób w niekorzystnej sytuacji (osoby z niepełnosprawnościami i ich opiekunowie, kobiety, migranci, rolnicy z małych gospodarstw niskotowarowych lub osoby poszukujące zatrudnienia np. mieszkańcy osiedli po-PGR) Typ projektu/ działanie/ zakres wsparcia wg PS WPR: 7. Włączenie społeczne łączenie społeczne seniorów, ludzi młodych i osób w niekorzystnej sytuacji	Projekty konkursowe: min. kwota kosztów projektu 50 tys. zł; max kwota dotacji 500 tys. zł; dofinansowanie do 100 %, a w przypadku JST poziom dofinansowania wynosi 75%, wyłączone zostały projekty obejmujące budowę lub modernizację dróg, targowisk, sieci wodno-kanalizacyjnych, przydomowych oczyszczalni ścieków)
P.1.2. Kształtowanie świadomości obywatelskiej	Kształtowanie świadomości obywatelskiej (z wyłączeniem inwestycji infrastrukturalnych): o znaczeniu zrównoważonego rolnictwa, o znaczeniu gospodarki rolno-spożywczej, o znaczeniu zielonej gospodarki, o znaczeniu	Projekty konkursowe: min. kwota kosztów projektu 50 tys. zł; max kwota dotacji 500 tys. zł; dofinansowanie do 100 %, a w przypadku Jednostek Sektora Finansów Publicznych (JSFP) poziom dofinansowania wynosi 75%, wyłączone zostały

⁴³ Por. Raport z badania ex-post SSS LGD, MM CONSULT, Warszawa 2022

	<p>biogospodarki, o znaczeniu ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego polskiej wsi, o znaczeniu wzmacniania programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego, innej</p> <p>Typ projektu/ działanie/ zakres wsparcia wg PS WPR: 6. Kształtowanie świadomości obywatelskiej</p>	<p>projekty obejmujące budowę lub modernizację dróg, targowisk, sieci wodno-kanalizacyjnych, przydomowych oczyszczalni ścieków).</p>
<p>P.1.3. Kultywowanie i propagowanie dziedzictwa kulturowego i walorów naturalnych</p>	<p>Kultywowanie i propagowanie dziedzictwa kulturowego i walorów naturalnych</p> <p>Typ projektu/ działanie/ zakres wsparcia wg PS WPR: 7. Kształtowanie świadomości obywatelskiej</p>	<p>Projekty konkursowe: min. kwota kosztów projektu 50 tys. zł; max kwota dotacji 500 tys. zł; dofinansowanie do 100 %, a w przypadku JSFP poziom dofinansowania wynosi 75%, wyłączone zostały projekty obejmujące budowę lub modernizację dróg, targowisk, sieci wodno-kanalizacyjnych, przydomowych oczyszczalni ścieków).</p>
<p>P.2.1. Rozwój przedsiębiorczości</p>	<p>Podejmowanie pozarolniczej działalności gospodarczej przez osoby fizyczne</p> <p>Typ projektu/ działanie/ zakres wsparcia wg PS WPR: 1a. Rozwój przedsiębiorczości, w tym rozwój biogospodarki lub zielonej gospodarki.</p>	<p>Projekty konkursowe: min. kwota kosztów projektu 50 tys. zł, max poziom dofinansowania 65%</p> <p>Możliwości odnosić się będzie do zakresu wpisującego się w cel tematyczny LSR Cel 1. Zaspokajanie potrzeb społecznych mieszkańców obszaru LSR. Z pomocy wykluczone będą operacje dotyczące świadczenia usług dla rolnictwa. Maksymalna kwota dofinansowana w ramach przedsięwzięcia na pojedynczą operację wynosić będzie 100 tys. zł.</p> <p>Poziom dofinansowania- zgodnie z obowiązującymi przepisami.</p> <p>Premiowane będą operacje innowacyjne zgodnie z definicją określoną w LSR, w rozdziale IV</p>
	<p>Rozwijanie pozarolniczej działalności gospodarczej.</p> <p>Typ projektu/ działanie/ zakres wsparcia wg PS WPR: 1b. Rozwój przedsiębiorczości, w tym rozwój biogospodarki lub zielonej gospodarki.</p>	<p>Projekty konkursowe: min. kwota kosztów projektu 50 tys. zł; max poziom dofinansowania 65%</p> <p>Możliwości odnosić się będzie do zakresu wpisującego się w cel tematyczny LSR Cel 1. Zaspokajanie potrzeb społecznych mieszkańców obszaru LSR. Z pomocy wykluczone będą operacje dotyczące świadczenia usług dla rolnictwa. Maksymalna kwota dofinansowana w ramach przedsięwzięcia na pojedynczą operację wynosić będzie 150 tys. zł.</p>
<p>P.2.2. Rozwój pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych</p>	<p>Rozwój pozarolniczych funkcji małych gospodarstw rolnych w zakresie tworzenia lub rozwoju gospodarstw agroturystycznych, zagród edukacyjnych</p> <p>Typ projektu/ działanie/ zakres wsparcia wg PS WPR: 2a. Rozwój pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych</p>	<p>Projekty konkursowe: min. kwota kosztów projektu 50 tys. zł; max poziom dofinansowania 85%.</p> <p>Możliwości odnosić się będzie do zakresu wpisującego się w cel tematyczny LSR Cel 1. Zaspokajanie potrzeb społecznych mieszkańców obszaru LSR. Z pomocy wykluczone będą operacje dotyczące świadczenia usług dla rolnictwa. Maksymalna kwota dofinansowana w ramach przedsięwzięcia na pojedynczą operację wynosić będzie 150 tys. zł.</p>

P.2.3. Rozwój współpracy w ramach krótkich łańcuchów żywnościowych	Rozwój współpracy poprzez tworzenie lub rozwój krótkich łańcuchów żywnościowych Typ projektu/ działanie/ zakres wsparcia wg PS WPR: 2b. Rozwój współpracy w ramach krótkich łańcuchów żywnościowych	Projekty konkursowe: min. kwota kosztów projektu 50 tys. zł; max poziom dofinansowania 85%. Maksymalna kwota dofinansowana w ramach przedsięwzięcia na pojedynczą operację wynosić będzie 150 tys. zł.
P.3.1. Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej i usług publicznych	Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej: infrastruktury kulturalnej, infrastruktury rekreacyjnej, infrastruktury turystycznej, infrastruktury sportowej, innej infrastruktury. Typ projektu/ działanie/ zakres wsparcia wg PS WPR: 5. Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej	Projekty konkursowe: min. kwota kosztów projektu 50 tys. zł; dofinansowanie do 100 %, a w przypadku JSFP poziom dofinansowania wynosi 75%, wyłączone zostały projekty obejmujące budowę lub modernizację dróg, targowisk, sieci wodno-kanalizacyjnych, przydomowych oczyszczalni ścieków). Operacje własne: max kwota dotacji 300 tys. zł; dofinansowanie do 100 %. Projekty konkursowe: Maksymalna kwota dofinansowana w ramach przedsięwzięcia na pojedynczą operację wynosić będzie 500 tys. zł.
	Poprawa dostępu do usług dla lokalnych społeczności, z wyłączeniem inwestycji infrastrukturalnych oraz operacji w zakresach dotyczących rozwoju przedsiębiorczości, rozwoju pozarolniczych funkcji małych gospodarstw rolnych oraz rozwoju współpracy poprzez tworzenie lub rozwój krótkich łańcuchów żywnościowych Typ projektu/ działanie/ zakres wsparcia wg PS WPR: 3. Poprawa dostępu do usług dla lokalnych społeczności	Projekty konkursowe: min. kwota kosztów projektu 50 tys. zł; max kwota dotacji 500 tys. zł; dofinansowanie do 100 %, a w przypadku JSFP poziom dofinansowania wynosi 75%, wyłączone zostały projekty dotyczące świadczenia usług dla rolnictwa.
P.3.2. Przygotowanie koncepcji inteligentnej wsi	Projekty grantowe: dotacja na przygotowanie koncepcji smart village wynosi 4 tys. zł, ryczałt, nie ma wkładu własnego Typ projektu/ działanie/ zakres wsparcia wg PS WPR: 5. Przygotowanie koncepcji inteligentnej wsi	Projekty grantowe: dotacja na przygotowanie koncepcji smart village wynosi 4 tys. zł, ryczałt, nie ma wkładu własnego.
P.3.3. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego polskiej wsi	Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego polskiej wsi. Typ projektu/ działanie/ zakres wsparcia wg PS WPR: 8. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego polskiej wsi	Projekty konkursowe: min. kwota kosztów projektu 50 tys. zł; max kwota dotacji 500 tys. zł; dofinansowanie do 100 %, a w przypadku JSFP poziom dofinansowania wynosi 75%, wyłączone zostały projekty obejmujące budowę lub modernizację dróg, targowisk, sieci wodno-kanalizacyjnych, przydomowych oczyszczalni ścieków). Projekty grantowe: min. kwota kosztów projektu 10 tys. zł; max kwota dotacji 50 tys. zł; dofinansowanie do 100 %. Operacje własne: max kwota dotacji 300 tys. zł; dofinansowanie do 100 %.

Źródło: opracowanie własne na podstawie PS WPR

W PS WPR ustanowiono, zgodnie z rozporządzeniem (UE) 2021/2115⁴⁴ zestaw wskaźników rezultatu, stosowanych do ustalenia i monitorowania realizacji celów. Katalog wskaźników rezultatu został określony w załączniku I do rozporządzenia 2021/2115. Dla potrzeb wdrażania interwencji Leader zostało wybranych tylko kilka wskaźników, których katalog zamieszczono w poniższym rozdziale w zakresie, jaki wynika z celów LSR.

Rozdział VII. Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru

Ogólna charakterystyka wewnętrznej organizacji pracy LGD

Szczegółowe informacje dotyczące procedury wyboru operacji (wyboru Grantobiorców, wyboru operacji własnych, wybór partnerów do realizacji projektów partnerskich, zasady realizacji operacji własnych LGD) zostaną opracowane po podpisaniu tzw. „Umowy ramowej” zawieranej pomiędzy LGD a Samorządem Województwa⁴⁵. Poniżej odniesiono się do najważniejszych kwestii formalnych jakie spełniały będą procedury.

- W ramach opracowanej dokumentacji przygotowane zostaną procedury dla poszczególnych rodzajów operacji realizowanych w ramach LSR: Procedura oceny i wyboru projektów w ramach naborów konkursowych, Procedura oceny i wyboru projektów w ramach nabór grantowych, Procedura realizacji operacji własnych, Procedura wyboru operacji partnerskich. Procedury zostaną także dostosowane do wymagań wytycznych obowiązujących w ramach EFRROW (PS WPR),
- Organem decyzyjnym odpowiedzialnym za ocenę i wybór operacji oraz ustalenie kwoty wsparcia będzie Rada LGD. Skład i zadania Rady określa Statut przyjmowany przez WZC. Procedury przewidują prowadzenie rejestru interesów członków organu decyzyjnego, pozwalającego na identyfikację charakteru powiązań z wnioskodawcami i poszczególnymi projektami, Procedury przewidują zachowanie parytetów sektorowych na każdym etapie oceny. Do pracy Rady wykorzystywana jest elektroniczna aplikacja dotycząca obsługi wniosków, korzystająca z nowoczesnych technologii i rozwiązań.
- Organizacja pracy LGD uwzględniac będzie oddelegowanie do pomocy Radzie LGD pracownika biura LGD lub zewnętrznego eksperta którego zadaniem będzie wsparcie organizacyjno-prawne nad prawidłowym przebiegiem procesu oceny i wyboru, poprawności sporządzania dokumentacji, zgodności formalnej.
- Zakłada się prowadzenie konsultacji z mieszkańcami LSR, w tym członkami LGD w sprawie opracowania procedur LGD i ich zmian (dotyczy to również aktualizacji dokumentu LSR). Zakłada się możliwie szeroką partycypację i otwartość prowadzonych konsultacji na propozycje członków LGD, partnerów społeczno-gospodarczych i mieszkańców obszaru LSR zgodnie z Kanonem Konsultacji⁴⁶.

⁴⁴ rozporządzenie (UE) 2021/2115 z dnia 2 grudnia 2021 r. ustanawiające przepisy dotyczące wsparcia planów strategicznych sporządzanych przez państwa członkowskie w ramach wspólnej polityki rolnej (planów strategicznych WPR) i finansowanych z Europejskiego Funduszu Rolniczego Gwarancji (EFRG) i z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) oraz uchylającym rozporządzenia (UE) nr 1305/2013 i (UE) nr 1307/2013 (Dz. Urz. UE L 435 z 06.12.2021, str. 1).

⁴⁵ § 3 ust. 6 pkt 2 projektu Umowy ramowej wskazuje, że w terminie 60 dni od dnia zawarcia umowy ramowej LGD zobowiązana jest do przekazania do zatwierdzenia do Zarządu Województwa: a) procedur wyboru i oceny operacji w ramach LSR, b) regulaminu organu decyzyjnego, c) procedury ustalania niebudzących wątpliwości interpretacyjnych kryteriów wyboru operacji, d) procedur wyboru i oceny Grantobiorców uwzględniających kryteria wyboru Grantobiorców w ramach projektów grantowych, niebudzący wątpliwości interpretacyjnych szczegółowy opis wyjaśniający ich znaczenie oraz sposób oceny wraz z procedurą ustalania lub zmiany tych kryteriów, jeżeli LGD przewiduje w LSR realizację projektów grantowych, e) planu szkoleń członków organu decyzyjnego i pracowników biura LGD w zakresie niezbędnym do zadań wynikających z ich kompetencji

⁴⁶ Konsultacje są częścią procesu budowania wspólnoty lokalnej. Polega on na poznawaniu perspektyw i potrzeb innych, na wspólnym namyśle nad konkretnymi rozwiązaniami i działaniami, wreszcie na przekonaniu, że celem tych działań jest wspólne dobro. Więcej na temat Kanonu Konsultacji [Kanon konsultacji](#)

- Wnioski w sprawie zmian zapisów w Procedurach wdrożeniowych lub LSR będą mogli zgłaszać członkowie LGD, organy Stowarzyszenia oraz mieszkańcy obszaru LSR. Zgłaszanie będą sformalizowane i przyjmowane jest na formularzu - dostępnym na stronie internetowej oraz w biurze LGD.
- Działania animacyjne, informacyjne i promocyjna oraz doradztwo na rzecz wnioskodawców (beneficjentów) będą dostosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. LGD podejmie starania aby działania te były zgodnie z Wytycznymi dotyczącymi realizacji zasad równościowych w ramach funduszy unijnych na lata 2021-2027⁴⁷.
- Wsparcie realizowane będzie z poszanowaniem zasad horyzontalnych UE, o których mowa w art. 10 TFUE. Wsparcie będzie udzielane wyłącznie projektom i beneficjentom, którzy przestrzegają przepisów antydyskryminacyjnych, o których mowa w art. 9 ust. 3 rozporządzenia (WE) nr 2021/1060. W przypadku, gdy beneficjentem będzie jednostka samorządu terytorialnego (lub podmiot przez nią kontrolowany lub od niej zależny), która podjęła jakiegokolwiek działania dyskryminujące, sprzeczne z zasadami, o których mowa w art. 9 ust. 3 rozporządzenia (WE) nr 2021/1060, wsparcie w ramach polityki spójności nie będzie mogło być udzielone. Realizacja LSR będzie zgodna z Konwencją ONZ o Prawach Osób Niepełnosprawnych oraz z zapisami Karty Praw Podstawowych w szczególności w integracji osób z niepełnosprawnościami (art. 26) oraz zabezpieczenia społecznego i pomocy społecznej (art. 34).
- W celu wyboru operacji LGD będzie stosować kryteria i procedury, które są niedyskryminacyjne, przejrzyste, gwarantują równouprawnienie płci i uwzględniają postanowienia Karty praw podstawowych Unii Europejskiej, jak również zasady zrównoważonego rozwoju. Do przestrzegania zasad horyzontalnych zobowiązani będą również beneficjenci projektów. Realizowane w projektach działania będą uwzględniać wymogi dotyczące zasady równości szans i zapobiegania dyskryminacji. Realizowane projekty powinny charakteryzować się wysoką jakością i kompleksowością udzielanego wsparcia, zapewniać wysoki poziom jego dostosowania do potrzeb i umiejętności osób uczestniczących w projektach oraz uwzględniać ich indywidualne predyspozycje i możliwości. Na etapie realizacji projektu sposób wdrażania tych zasad będzie sprawdzany w procesie monitorowania, ewentualnej kontroli, czy ewaluacji.
- Wsparcie w ramach LSR będzie zgodne z zapisami ustawy z 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności. W zakresie nieuregulowanym w ww. ustawie wsparcie będzie zgodne z zapisami ustawy z 28 kwietnia 2022 r. o zasadach realizacji zadań finansowanych ze środków europejskich w perspektywie finansowej 2021–2027.

Kluczowe założenia i etapy poszczególnych procedur będą przedstawiały się następująco:

- Procedura konkursowa: Ustalenie wysokości dostępnych środków (nie dotyczy ogłoszenia o pierwszych naborach wniosków); przekazanie informacji do ZW o zamiarze ogłoszenia naboru wniosków o przyznanie pomocy w ramach konkursu otwartego; Podanie do publicznej wiadomości informacji o naborze wniosków; Nabór wniosków; Przygotowanie dokumentacji po zakończonym naborze wniosków; Ocena wniosków złożonych w naborze; Protest; Informacja do wnioskodawców: o wybraniu bądź niewybraniu projektów; Przekazanie dokumentów do ZW; Protest (Wniesienie protestu i ustosunkowanie się do niego, Posiedzenie Rady); Ponowny wybór operacji przez LGD (W przypadku, gdy ZW po rozpatrzeniu protestu uzna za stosowne) - Ponowny wybór operacji w wyniku skierowania do LGD sprawy przez ZW; Pozostawienie protestu bez rozpatrzenia.
- Procedura – projekty grantowe: Zawarcie umowy o przyznanie pomocy na realizację projektu grantowego; Podanie do publicznej wiadomości informacji o naborze wniosków; Nabór wniosków;

⁴⁷ Zob. Wytyczne dotyczące realizacji zasad równościowych w ramach funduszy unijnych na lata 2021-2027, Minister Funduszy i Polityki Regionalnej, Warszawa 2022

Przygotowanie dokumentacji po zakończonym naborze wniosków; Ocena wniosków złożonych w naborze; Informacja do wnioskodawców: o dokonanej ocenie i możliwości wniesienia protestu; Rozpatrzenie odwołań od decyzji Rady oraz wybór operacji do finansowania; Informacja do wnioskodawców o końcowych wynikach oceny; Przekazanie dokumentacji dotyczącej Grantobiorców do ZW; Uzupelnienie braków formalnych we wnioskach; Zawarcie umów z grantobiorcami,

- Procedura – operacje własne: Podanie do publicznej wiadomości informacji o zamiarze realizacji operacji własnej; Złożenie wniosku do ZW; Wyniki oceny; Ocena wniosku o przyznanie pomocy na projekt własny; posiedzenie Rady; Przekazanie dokumentacji do SW.

Sposób ustanawiania i zmiany kryteriów wyboru

Kryteria wyboru operacji w ramach realizacji LSR zostaną ustanowione po podpisaniu umowy ramowej, w drodze przeprowadzonych konsultacji społecznych, przy zastosowaniu następujących metod partycypacyjnych: warsztaty konsultacyjne, ocena partycypacyjna. W wyniku konsultacji oraz mając na uwadze uwarunkowania i wymagania funduszy finansujących, ustalone zostaną kryteria, które będą – zgodnie z zapisami Statutu – zatwierdzone przez WZC. Proces tworzenia kryteriów zostanie oparty o zapisy przygotowanej LSR, w tym w oparciu o preferencje wskazane w części przedsięwzięć wyznaczonych w ramach Strategii. W przypadku zmiany kryteriów wyboru operacji procedura w tym zakresie będzie oparta o następujące założenia: w przypadku gdy w trakcie monitoringu i/lub ewaluacji prac nad wdrażaniem Strategii zaistnieją okoliczności związane z potrzebą zmiany założeń kryteriów wyboru operacji, Zarząd LGD przygotowuje propozycję zmian mogących poprawić zaistniałą sytuację. Następnie propozycje te zostaną podane konsultacją społeczną w postaci informacji zamieszczonej na stronie internetowej o proponowanych zmianach, z możliwością przesyłania swoich opinii co do ich zakresu (z wyznaczonym terminem na ostateczne wnoszenie swoich uwag przez zainteresowanych strony). Po przeprowadzonych konsultacjach i uwzględnieniu płynących z nich wniosków, nastąpi proces aktualizacji założeń kryteriów, którego końcowym elementem będzie zatwierdzenie zmian przez upoważniony do tego organ Stowarzyszenia. Opisany powyżej proces zapewnia tym samym społeczności lokalnej powszechny i systematyczny udział w konsultacjach nad kształtem i zmianami kryteriów.

Wskazanie w jaki sposób w kryteriach wyboru operacji zostanie uwzględniona innowacyjność i inkluzyjność

LGD planuje uwzględnienie w lokalnych kryteriach wyboru, w szczególności kryterium innowacyjności. Innowację można rozumieć na wiele sposobów. W badaniach i literaturze wyróżnia się szereg typów i sposobów klasyfikacji innowacji. W projektach dofinansowywanych ze środków publicznych często uznawane są wytyczne Podręcznika Oslo Manual: „Innowacja jest to wdrożenie nowego lub istotnie ulepszanego produktu (wyrobu lub usługi), nowego lub istotnie ulepszanego procesu, nowej metody marketingu lub nowej metody organizacji, w zakresie praktyk biznesowych, organizacji miejsca pracy bądź relacji ze środowiskiem.” Innowacyjność operacji realizowanej na terenach wiejskich wymaga jednak modyfikacji definicji innowacyjności - przez innowacyjność rozumiana będzie zmiana mająca na celu wdrożenie nowego na obszarze objętym LSR lub znacząco udoskonalonego produktu, usługi, procesu, organizacji lub nowego sposobu wykorzystania lub zmobilizowania istniejących lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych, kulturowych czy społecznych (kontekst lokalny). W taki sposób definiowana jest innowacyjność w PS WPR. Takie definiowanie innowacyjności wynika wprost z analizy potencjałów obszaru LSR (parz. Rozdział IV.). Wskazano tam na zbyt małą kreatywność lokalnych przedsiębiorców (słaba strona obszaru LSR); wychodząc naprzeciw tym uwarunkowaniom planuje się premiowanie operacji, które będą związane z kreatywnym, a nie pozornej. LGD podejmować będzie działania skierowane na animowanie do wdrażania innowacji. Przedmiotem szkoleń poprzedzających nabory konkursowe na przedsięwzięcia, gdzie stosowane będzie kryterium innowacyjności będzie wyjaśnienie znaczenia innowacyjności operacji preferowanych w LSR, praca z wnioskodawcami będzie uwzględniać prezentację dobrych przykładów innowacyjnych projektów. LGD prowadzić będzie również bazę projektów innowacyjnych

finansowanych ze środków LSR. Projekty innowacyjne charakteryzuje często wysoka kompleksowość, konieczność ciągłego uczenia się i weryfikowania początkowych założeń, jak również ponoszenie wysokich nakładów kapitałowych, które też trudno na początku przewidzieć. Z tego powodu LGD będzie świadczyło wsparcie doradcze dla beneficjentów LSR również na etapie wdrożenia i rozliczenia operacji.

Zaplanowano metodykę wdrożenia innowacyjności w projektach wspieranych ze środków LSR opartą o poszczególne kroki:

Krok 1: Zidentyfikowano problem na etapie diagnozy i analizy potencjałów obszaru LSR, gdzie wskazano na ograniczoną innowacyjność szczególnie lokalnych przedsiębiorców oraz przeważnie odtwórcze działania innowacyjne w obszarze animacji społeczności lokalnej.

Krok 2: Przyjęto definicję innowacyjności. Stopień oryginalności zmian wprowadzanych w ramach innowacyjności może być różny, obejmując **kreatywne rozwiązania**, które powstają na podstawie autorskich pomysłów, dotyczące nowych produktów, usług, procesów lub organizacji; **rozwiązania imitujące**, które są wzorowane na wcześniej istniejących usługach, procesach lub organizacjach, ale dotyczą nowego sposobu wykorzystania lub mobilizacji istniejących lokalnych zasobów, przyrodniczych, historycznych, kulturowych lub społecznych oraz **zmiany pozorne**, które w rzeczywistości nie są innowacjami w skali LSR. Są to drobne zmiany, które oferują jedynie pozorne nowości. **W LSR preferowane będą operacje zapewniające kreatywne rozwiązania, niż rozwiązania imitujące i zmiany pozorne.** W LSR innowacyjne rozwiązania stanowią dodatkową szansę dla rozwoju obszaru LGD. Innowacyjność charakteryzuje się nowatorskim, niestandardowym, eksperymentalnym podejściem do lokalnych zasobów i tradycji, przyczyniając się do pozytywnych zmian na obszarze LGD. Tworzenie innowacyjnych operacji w LSR ma na celu pobudzenie postępu i przyczynianie się do warunków sprzyjających pozytywnym transformacjom społeczno-gospodarczym.

Krok 3: Zaplanowano zasadność uprawdopodobnienia wystąpienia innowacyjności na etapie oceny i wyboru operacji. Zastosowanie kryterium innowacyjności założono w P.2.1. Rozwój przedsiębiorczości, P.2.2. Rozwój pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych, P.2.3. Rozwój współpracy w ramach krótkich łańcuchów żywnościowych. Dzięki innowacjom w LSR możliwe jest wykorzystanie potencjału obszaru LGD w nowatorski sposób. Otwarcie na nowe idee, eksperymentowanie z nietypowymi rozwiązaniami oraz adaptacja nowoczesnych technologii i praktyk organizacyjnych są kluczowe dla osiągnięcia pozytywnych efektów rozwojowych na obszarze LGD. W przypadku przedsięwzięcia dotyczącego przedsiębiorczości wprowadzenie innowacji na rynek jest jednym z celów projektu. Warunek ten jest uznawany za spełniony, gdy Wnioskodawca przedstawi **opinię dotyczącą innowacyjność projektu**, wydany przez podmiot zewnętrzny. Wnioskodawca powinien również opisać, w jaki sposób innowacja jest związana z realizowanym projektem.

Krok 3: przetestowano swoje rozwiązania, celem sprawdzenia czy innowacyjność działa. Na tym etapie poddano analizie doświadczenia LGD z wdrożeniem projektów innowacyjnych. Zgodnie z raportem z ewaluacji ex-post⁴⁸ dzięki wsparciu w ramach RLKS zrealizowano szereg nowych pomysłów, stanowiących udoskonalenia na poziomie lokalnym. W dużej mierze wynikało to z przyjętego kryterium innowacyjności. Przeważnie realizowano coś czego nie było na danym terenie.

Krok 4: doradztwo i promocja innowacyjności. Planuje się dedykowany innowacyjności moduł podczas szkoleń organizowanych przed konkursami, celem praktycznego wskazania sposobu zapewnienia innowacyjności projektów konkursowych – wnioskodawcom prezentowane będą ciekawe i twórcze rozwiązania kreowania innowacyjności w usługach z wykorzystaniem dedykowanych narzędzi⁴⁹; podczas wdrożenia operacji, stale

⁴⁸ Zob. Raport z ewaluacji ex-post SSS LGD, 2022

⁴⁹ Przykładowo Tablica trendów konsumenckich, Trendy konsumenckie pomagają generować innowacyjne pomysły. Trendwatching.com

świadczony będzie doradztwo w biurze LGD uwzględniające praktyczne aspekty innowacyjności projektu; planuje się publikację na stronie internetowej LGD dobrych praktyk projektów innowacyjnych, nie tylko ze środków LSR, lecz również z kraju, aby motywować wnioskodawców do działania i wdrażania innowacji

Krok 5: sprawozdawczość, ocena i ewaluacja rezultatów innowacyjności. Podczas corocznych warsztatów refleksyjnych prezentowane będą efekty projektów innowacyjnych. W ramach działań monitoringowych i sprawozdawczych planuje się raportowanie rezultatów wsparcia LSR z uwzględnieniem innowacyjności. W zakresie prowadzonych działań ewaluacyjnych uwzględniony będzie obszar badawczy odnoszący się do oceny efektów wsparcia LSR projektów innowacyjności.

Kryterium operacji realizowanych w partnerstwie na obszarze LSR zostanie zastosowane, jako jedna z preferencji w przypadku naborów wniosków w ramach P.3.1. Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej i usług publicznych. Świadczy o tym m.in. relatywnie niska aktywność organizacji pozarządowych na obszarze LGD, w tym NGO działających w sferze kultury oraz niewystarczająca współpraca mieszkańców na rzecz planowania rozwoju na szczeblu lokalnym. W LSR nie wyodrębniono przedsięwzięć, które będą realizowane tylko i wyłącznie w ramach operacji partnerskich dopuszczając również formę realizacji konkursowej i innej dostępnej.

Informacja o ewentualnej realizacji projektów grantowych i smart villages

Wybór Grantobiorców do realizacji zadań w ramach projektów grantowych LGD będzie się odbywał przy zastosowaniu Procedury wyboru i oceny Grantobiorców uwzględniającej kryteria wyboru grantobiorców. W przypadku projektów grantowych przewidziano realizację za ich pomocą następujących przedsięwzięć LSR: P.3.2. Wsparcie tworzenia koncepcji Smart Villages, P.3.3. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego polskiej wsi. Szczegółowe kwestie dotyczące założeń tych przedsięwzięć, rodzaju beneficjentów oraz kwoty budżetu na ich realizację przedstawiono w Rozdziale VI LSR.

Zgodność z FEM 2021-2027 i z innymi programami EFSI w przypadku pozyskania dodatkowych środków na realizację LSR

W przypadku pozyskania środków dodatkowych z FEM i innych EFSI na realizację celów LSR kryteria wyboru tych operacji będą zgodne z kryteriami wyboru projektów w odniesieniu do danego celu, typu projektu i właściwego funduszu (EFS+ lub EFRR) określonego w danym programie.

Główną formą wdrożenia LSR będą projekty konkursowe. Ogłaszanie konkursów zapewni otwartość procesu i umożliwi każdemu zainteresowanemu podjęcie próby ubiegania się o dofinansowanie. Konkurencyjny charakter konkursu stymuluje również jakość i innowacyjność przedstawianych projektów. Konkursy opierają się na ściśle określonych kryteriach oceny, co zapewnia sprawiedliwość i transparentność w procesie selekcji projektów. Wszyscy wnioskodawcy są traktowani równo i mają równe szanse na otrzymanie finansowania. Ogłaszanie konkursów skutecznie angażuje lokalną społeczność, organizacje pozarządowe, przedsiębiorców, instytucje publiczne i inne podmioty w proces inwestycyjny. Konkursy stanowią zachętę do zgłaszania projektów, mobilizując lokalne potencjały i pomysły na rozwój.

LGD przewiduje premiowanie projektów realizowanych w partnerstwie, tj. operacji realizowanych przez co najmniej 2 podmioty oraz obejmujących realizację wspólnego przedsięwzięcia. W tym celu przewiduje się działania doradcze i komunikacyjne w celu poszukiwania i kojarzenia partnerów oraz zachęcania do współpracy z innymi podmiotami. Kryterium operacji realizowanych w partnerstwie na obszarze LSR zostanie zastosowane, jako jedna z preferencji w przypadku naborów wniosków. W LSR przewidziano organizację konkursów na projekty realizowane z partnerami z obszaru LSR, ale również z udziałem partnerów krajowych z spoza obszaru objętego daną LSR, a także partnerów zagranicznych. Uzasadnieniem organizacji konkursów na projekty realizowane w partnerstwie z partnerami spoza LSR jest możliwość. Projekty partnerskie planuje się do realizacji, jako dodatkowa forma wdrożenia poza projektami konkursowymi w P.2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz

projektach finansowanych ze środków EFRR P.2.3. Rozwój infrastruktury do prowadzenia działalności kulturalnej ważnej dla edukacji i aktywności kulturalnej oraz prace konserwatorskie i restauratorskie zabytków, P.3.1 Budowa infrastruktury na rzecz ochrony środowiska, P.3.2. Poprawa estetyki i funkcjonalności przestrzeni publicznej.

Uzasadnienie zasadności realizacji projektów partnerskich w tych obszarach jest tematyka dziedzictwa kulturowego. Podstawowym jednak uzasadnieniem realizacji operacji w partnerstwie i projektów partnerskich są korzyści, w tym wzajemne dzielenie się wiedzą, wzajemną wymianę doświadczeń, dostęp do różnorodnych źródeł finansowania oraz trwałe efekty. Wdrażanie operacji w partnerstwie jest zatem skutecznym podejściem, które sprzyja zrównoważonemu rozwojowi lokalnej społeczności. Partnerstwo pozwoli na współpracę między członkami partnerstwa (NGO's, instytucje publiczne, przedsiębiorstwa). Partnerzy mogą wzajemnie się uzupełniać, korzystając z różnych zasobów, kompetencji i perspektyw. Współpraca ta tworzy synergiczne efekty, zwiększając potencjał i skuteczność realizowanych operacji. W projekcie partnerskim partnerzy mają możliwość dzielenia się swoją wiedzą, doświadczeniem i dobrymi praktykami. To prowadzi do wzajemnego uczenia się i podnoszenia kompetencji, co przekłada się na lepszą jakość realizowanych operacji. Projekty partnerskie pozwalają również na osiągnięcie większego zasięgu i wpływu w porównaniu do działań podejmowanych przez pojedyncze podmioty. Wspólna praca nad projektem partnerskim prowadzi do budowania trwałych efektów, które przetrwają po zakończeniu samych operacji. Partnerstwo może prowadzić do długoterminowego rozwoju i współpracy pomiędzy różnymi podmiotami; będzie również szansę osiągnięcia pożądanego efektu komplementarności i synergii środków pomocowych⁵⁰. Ostatecznie, projekty partnerskie mogą otworzyć drogę do różnorodnych źródeł finansowania. Partnerzy mogą wносить wkład finansowy, zasoby, infrastrukturę lub otwierać możliwość dostępu do dotacji, grantów lub innych źródeł finansowych. To zwiększa dostępność środków finansowych i umożliwia realizację bardziej ambitnych operacji. Na potrzeby poszukiwania i kojarzenia partnerów LGD planuje zamieszczenie bazy partnerów lokalnych na stronie internetowej LGD, udostępniać informację o możliwości realizacji projektów partnerskich w materiałach informacyjnych KSOW oraz współpracować z innymi LGD z terenu woj. mazowieckiego celem wymiany wzajemnych informacji na temat możliwości realizacji projektów w partnerstwie. Zaplanowano współpracę z innymi podmiotami poprzez animowanie podmiotów z obszaru objętego LSR do współpracy z innymi podmiotami (nie tylko z LGD) poprzez szkolenia oraz okresowe spotkania aktywizacyjne.

LGD przewiduje możliwość realizacji operacji własnych w P.3.3. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego polskiej wsi. Realizacja operacji własnych przez LGD przynosi wiele korzyści, takich jak wykorzystanie lokalnych zasobów i wiedzy, budowanie zaufania i generowanie trwałych efektów, rozwój kompetencji oraz promowanie samodzielności i roli LGD jako aktywnego inicjatora lokalnych działań. LGD, jako lokalna organizacja, ma bliski kontakt z lokalną społecznością i zna jej potrzeby oraz problemy. Działając z własnej inicjatywy, LGD może bardziej precyzyjnie dostosować operacje do lokalnych realiów, uwzględniając specyficzne potrzeby i priorytety mieszkańców. Realizowanie operacji własnych daje LGD większą elastyczność i umożliwia szybsze podejmowanie decyzji oraz reagowanie na zmieniające się warunki lokalne. LGD nie musi polegać na zewnętrznych partnerach, czy instytucjach, co przyspiesza proces wdrażania operacji. LGD posiada wiedzę o lokalnych zasobach, potencjałach i umiejętnościach, które mogą być wykorzystane do realizacji operacji. Działając samodzielnie, LGD może skuteczniej wykorzystać te zasoby, włączając lokalne społeczności w proces tworzenia i wdrażania operacji. Realizowanie operacji własnych przez LGD umożliwi również nabycie doświadczenia, budowę kompetencji. Prowadzić to będzie do wzmocnienia roli LGD, jako aktywnego inicjatora lokalnych działań. Dzięki sprawności organizacyjnej LGD zapewniona zostanie trwałość realizowanych projektów.

⁵⁰ Komplementarność zdefiniowano, jako wzajemne uzupełnianie się interwencji oraz koordynację działań realizowanych w ramach projektu. Synergia z kolei rozumiana jest jako ścisła współpraca różnych interwencji, wartość dodana wykraczająca poza sumę wszystkich rezultatów osiągniętych w poszczególnych przedsięwzięciach. Zob. więcej Raport końcowy z badania „Ocena komplementarności pomocy udzielonej w ramach Celów Tematycznych 8-11 w kontekście interwencji Europejskiego Funduszu Społecznego, EVALU Warszawa 2023 r.

LGD przewiduje możliwość realizacji projektu grantowego w ramach P.3.2. Wsparcie tworzenia koncepcji Smart Villages; grant na przygotowanie koncepcji smart village wynosi 4 tys. zł, ryczałt, nie ma wkładu własnego. Projekty grantowe są wygodną metodą wdrażania operacji dla lokalnej społeczności. Wnioskodawcami tego zakresu będą organizacje pozarządowe (koła gospodyń wiejskich oraz OSR), przyczyni się to do aktywnego włączenia społeczności lokalnej.

Rozdział X. Plan działania

W poniższym rozdziale znajduje się zwięzła charakterystyka przyjętego harmonogramu osiągnięcia poszczególnych celów i wskaźników wskazująca czas realizacji kluczowych efektów wdrażania LSR. Zgodnie z projektem Umowy ramowej plan działania uwzględnia osiągnięcie kamieni milowych, na okres do 30 czerwca 2026 r. kiedy wsparcie na wdrażanie LSR w ramach PS WPR powinno zostać udzielone w wysokości odpowiadającej 40% (I kamień milowy) oraz w wysokości odpowiadającej 80% na okres do 31 grudnia 2027 r. (II kamień milowy). Zakłada się, że na każdym etapie realizacji umowy ramowej kwoty określone w § 5 Umowy ramowej mogą zostać podwyższone na zasadach określonych odrębnie przez instytucję zarządzającą danym programem. Szczegółowa informacja o planie działania LSR obejmująca harmonogram osiągnięcia poszczególnych wskaźników LSR znajduje się w tabeli Plan działania stanowiącej załącznik do LSR.

Rozdział IX. Plan finansowy LSR

Zaplanowana do realizacji LSR jest monofunduszową lokalną strategią rozwoju finansowaną ze środków PS WPR. Dla wsparcia z EFSI stanowiących bezpośrednio źródło finansowania LSR w latach 2021- 2027 skorzystano z załączonego formularza Budżet LSR i formularza Plan wykorzystania budżetu LSR. Zastosowanie dostępnych funduszy w ramach RLKS pozwala na kompleksowe rozwiązywanie lokalnych problemów oraz umożliwia realizację projektów o zróżnicowanym charakterze. Wybierane operacje będą zaspokajały lokalne potrzeby zdiagnozowane w trakcie konsultacji społecznych. Na podstawie doświadczeń z okresu programowania 2014-2020 oraz zwiększony zakres obowiązków wynikających przede wszystkim z obsługi Rady LGD ustalono podział środków odpowiadający sukcesywnemu osiągnięciu wskaźników w poszczególnych latach wdrożenia LSR. Plan finansowy zakłada realizację działań w każdym roku wdrażania LSR w większości przedsięwzięć. Z uwagi na ograniczone środki finansowe w celu 2, na inwestycje infrastrukturalne założono wydatkowanie środków w pierwszych dwóch latach LSR (2024-2025). Potencjalne źródła finansowania uzasadnione są stwierdzonymi potrzebami i zakresem wsparcia wskazanym w LSR. LGD planuje pozyskanie potencjalnych / pośrednich źródeł finansowania przedsięwzięć wynikających z LSR, w tym także EFSI w zakresie nie objętym RLKS, które nie stanowią źródła finansowania:

- FEM, EFS+- Priorytet VII – Fundusze Europejskie dla nowoczesnej i dostępnej edukacji na Mazowszu CS 4g (EFS+ - edukacja) Priorytet VIII – Fundusze Europejskie dla aktywnej integracji oraz rozwoju usług społecznych i zdrowotnych na Mazowszu CS 4h (EFS+ – włączenie społeczne) CS 4k (EFS+ – włączenie społeczne) CS 4l (EFS+ – włączenie społeczne)
- FEM, EFRR - Priorytet V – Fundusze Europejskie dla wyższej jakości życia na Mazowszu CS 4vi (EFRR- kultura i turystyka)
- Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021–2027 w ramach priorytetu VII Kultura Cel szczegółowy 4.6 Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych
- Krajowy Plan Odbudowy (KPO) – w ramach Funduszu Odbudowy w zakresie komponentu A Odporność i konkurencyjność gospodarki, cel szczegółowy A4. Zwiększenie dopasowania strukturalnego, efektywności

i odporności kryzysowej rynku pracy, Reforma A4.5. Przedłużanie kariery zawodowej i promowanie pracy po przekroczeniu ustawowego wieku emerytalnego

- o Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego 2021–2027 w ramach celu szczegółowego ESO4.7. Wspieranie uczenia się przez całe życie, w szczególności elastycznych możliwości podnoszenia i zmiany kwalifikacji dla wszystkich, z uwzględnieniem umiejętności w zakresie przedsiębiorczości i kompetencji cyfrowych, lepsze przewidywanie zmian i zapotrzebowania na nowe umiejętności na podstawie potrzeb rynku pracy, ułatwianie zmian ścieżki kariery zawodowej i wspieranie mobilności zawodowej (EFS+).

Tabela 57. Źródła finansowania i plan działania są w bezpośredni sposób powiązane z celami i przedsięwzięciami

Wymiar problemowy	Cel tematyczny LSR	Przedsięwzięcie LSR	Źródło finansowania
Wymiar społeczny	1. Zaspokajanie potrzeb społecznych mieszkańców obszaru LSR	P.1.1. Włączenie społeczne mieszkańców obszaru LSR	EFROW w przypadku pozyskania dodatkowych środków - FEM, EFS+ - Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego 2021–2027 w ramach celu szczegółowego ESO4.7. Wspieranie uczenia się przez całe życie, w szczególności elastycznych możliwości podnoszenia i zmiany kwalifikacji dla wszystkich, z uwzględnieniem umiejętności w zakresie przedsiębiorczości i kompetencji cyfrowych, lepsze przewidywanie zmian i zapotrzebowania na nowe umiejętności na podstawie potrzeb rynku pracy, ułatwianie zmian ścieżki kariery zawodowej i wspieranie mobilności zawodowej (EFS+)
Wymiar społeczny	1. Zaspokajanie potrzeb społecznych mieszkańców obszaru LSR	P.1.2. Kształtowanie świadomości obywatelskiej	EFROW
Wymiar społeczny	1. Zaspokajanie potrzeb społecznych mieszkańców obszaru LSR	P.1.3. Kulturowanie i propagowanie dziedzictwa kulturowego i walorów naturalnych	EFROW
Wymiar społeczny	1. Zaspokajanie potrzeb społecznych mieszkańców obszaru LSR	P.1.4. Wzmocnienie potencjału partnerstwa LGD	EFROW
Wymiar	2. Rozwój przedsiębiorczości na	2.1. Rozwój	EFROW

gospodarczy	obszarze LSR	przedsiębiorczości	w przypadku pozyskania dodatkowych środków - Krajowy Plan Odbudowy (KPO)
Wymiar gospodarczy	2. Rozwój przedsiębiorczości na obszarze LSR	2.2. Rozwój pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych	EFROW
Wymiar gospodarczy	2. Rozwój przedsiębiorczości na obszarze LSR	P.2.3. Rozwój współpracy w ramach krótkich łańcuchów żywnościowych	
Wymiar środowiskowo-kulturowo-przestrzenny	3. Wzrost atrakcyjności turystycznej, kulturowej, rekreacyjnej i ochrona środowiska obszaru objętego LSR	P.3.1. Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej i usług publicznych	EFROW w przypadku pozyskania dodatkowych środków - FEM, EFRR - Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021–2027 w ramach priorytetu VII Kultura Cel szczegółowy 4.6 Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych
Wymiar środowiskowo-kulturowo-przestrzenny	3. Wzrost atrakcyjności turystycznej, kulturowej, rekreacyjnej i ochrona środowiska obszaru objętego LSR	P.3.2. Wsparcie tworzenia koncepcji Smart Villages	EFROW
Wymiar środowiskowo-kulturowo-przestrzenny	3. Wzrost atrakcyjności turystycznej, kulturowej, rekreacyjnej i ochrona środowiska obszaru objętego LSR	P.3.3. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego polskiej wsi	EFROW

Źródło: opracowanie własne

Rozdział X. Monitoring i ewaluacja

Monitorowanie procesu wdrażania strategii

Monitorowanie jest procesem, który ma na celu analizowanie stanu zawansowania LSR i jej zgodności z postawionymi celami strategicznymi. Istotą monitorowania jest wyciąganie wniosków z tego, co zostało i nie zostało zrobione. Jest nią także modyfikowanie dalszych poczynań w taki sposób, aby osiągnąć zakładany cel w przyszłości. Istotnym elementem monitorowania jest wypracowanie technik zbierania informacji oraz opracowanie odpowiednich wskaźników, które będą odzwierciedlały efektywność prowadzonych działań. Dbałość o aplikacyjny charakter strategii wiąże się również z opracowaniem sposobu mierzenia efektów jej wdrażania.

W Rozdziale VI Cele i wskaźniki przedstawione zostały wskaźniki, które umożliwiają monitorowanie każdego celu strategicznego i poszczególnych przedsięwzięć. Monitoring prowadzony będzie na każdym poziomie interwencji, tj. pojedynczego projektu, przedsięwzięcia, celu oraz całej LSR. Monitoring będzie miał dwójaki charakter: monitoring finansowy – weryfikujący płynność, terminowość i prawidłowy rozkład wydatkowania funduszy oraz monitoring rzeczowy – sprawdzenie w jakim stopniu rzeczywiste wartości wskaźników (produktu i rezultatu) odbiegają od wielkości zakładanych. W konsekwencji zakres monitoringu będzie obejmował zebranie danych za dany okres, dotyczących przede wszystkim: realizacji finansowej LRS, realizacji rzeczowej LSR, funkcjonowania LGD w procesie wdrażania Strategii. Analiza danych monitoringowych będzie stanowiła podstawę do kreowania wniosków oraz rekomendacji i zaleceń które pozwoliłyby na generalne usprawnienie działania LGD, przede wszystkim w kierunku bardziej efektywnego wykorzystania dostępnych w ramach LSR środków w kontekście przyjętych celów Strategii. Wnioski te będą następnie służyły jako materiał wyjściowy do ewentualnej zmiany sposobów działalności LGD lub założeń LSR. Monitorowanie, by stać się skutecznym narzędziem w procesie wdrażania Strategii, będzie charakteryzować się następującymi zasadami: wiarygodność, aktualność, obiektywność, realizm oraz koordynacja informacji, elastyczność monitorowania a także normatywność i operacyjność monitorowania.

Procedury monitoringu

Procedura monitoringu opiera się na cyklicznym procesie zbierania i analizowania danych. Z chwilą rozpoczęcia monitoringu uprawniony podmiot, czyli Biuro LGD będzie zbierać dane, które następnie poddane zostaną analizie. Analiza wyników stanowi podstawę do ich interpretacji. Określa, w jakim zakresie zgodne są z założonymi stanami i wartościami. W przypadku stwierdzenia przekroczeń wartości, analizowane są przyczyny zaistniałych zdarzeń i następuje analiza czy konieczna jest modyfikacja założeń wyjściowych. Monitoring realizowany będzie w oparciu, co najmniej o poniższe podstawowe kryteria: wykorzystanie budżetu LSR, ilość i jakość składanych wniosków, efektywność realizacji operacji wybranych do dofinansowania (osiągnięcie wskaźników, udział podpisanych umów z beneficjentami w stosunku do limitu środków, postęp w wydatkowaniu środków przez beneficjentów) oraz rodzaj operacji (odsetek operacji w wyniku których powstaną miejsca pracy). Coroczne sprawozdanie z realizacji LSR powstawać będzie do końca lutego następnego po okresie sprawozdawczym. Uprawniony organ - Zarząd LGD podejmuje następnie decyzję, czy konieczne jest jakakolwiek akcja zmierzająca do likwidacji odchyień w ramach LSR. W przypadku stwierdzenia niezgodności dotyczących samej LSR, Zarząd LGD proponuje projekt działań korygujących lub propozycje zmian LSR WZC lub Zarządowi LGD w zakresie uprawnień statutowych).

Ocena (ewaluacja) stopnia osiągnięcia celów strategicznych

Według Komisji Europejskiej ewaluacja to „ocena interwencji publicznej pod kątem jej rezultatów, oddziaływania oraz potrzeb, które miała zaspokoić”⁵¹. Kryteria, na podstawie których będzie przeprowadzana ewaluacja funkcjonowania LGD i realizacji LSR będą obejmowały poniższe obszary problemowe tj. skuteczność, efektywność, użyteczność oraz trwałość. Procedura ewaluacji opierać się będzie na okresowym zbieraniu danych i ocenie, czy wdrażanie strategii przebiega zgodnie z planem. Zgodnie z wyznaczonymi w procedurach terminami (ewaluacja wewnętrzna i ewaluacja zewnętrzna ex-post) Zarząd LGD (biuro LGD) rozpoczyna procedurę ewaluacji zbierając dane, następnie następuje ich analiza, która stanowi podstawę do ich interpretacji. W przypadku stwierdzenia przekroczeń wartości, analizowane są przyczyny zaistniałych zdarzeń i następuje analiza czy konieczna jest modyfikacja założeń wyjściowych. Podstawowym narzędziem ewaluacji LSR będzie ewaluacja wewnętrzna (bieżąca, realizowana samodzielnie). Ewaluacja wewnętrzna stanowić będzie uzupełnienie monitoringu o konieczną interpretację (identyfikację przyczyn ewentualnych problemów), ocenę i rekomendacje działań. Ewaluacja wewnętrzna będzie realizowana w oparciu o spotkanie wykorzystujące narzędzia o charakterze refleksyjno-analitycznym w postaci warsztatu refleksyjnego. Podstawowym materiałem do pracy będą

⁵¹ European Commission, Focus on Results: Strengthening Evaluation of Commission Activities, SEC2000/1051, Bruksela 2000.

zestawienia i materiały z procesu realizacji LSR przygotowane przez pracowników LGD. Warsztat przeprowadzany będzie na początku każdego roku kalendarzowego, tak, aby wypracowane wnioski mogły zasilić o dodatkowe informacje sprawozdanie roczne z realizacji LSR za rok poprzedni. Uczestnikami warsztatu refleksyjnego będą pracownicy biura LGD, członkowie Zarządu i Rady LGD (wskazane będzie zapewnienie udziału przedstawicieli wszystkich interesariuszy). Wyniki ewaluacji wewnętrznej stanowiąc będą element monitoringowego sprawozdania rocznego z realizacji LSR.

Ewaluacja zewnętrzna⁵² (zlecona zewnętrznym ewaluatorom) zaplanowana została jednokrotnie, w latach 2026-2027 jako ewaluacja ex-post, aby była możliwość włączenia wyników badania do systemu LGD w kolejnym okresie programowania. Ewaluacja przeprowadzona zostanie przez niezależnego ewaluatora, posiadającego odpowiednie doświadczenie w realizacji badań ewaluacyjnych. Wyniki przeprowadzonego badania sporządzone zostaną w formie raportu końcowego. Raport będzie zawierał syntetyczne i przekrojowo omówione wyniki badań a przedstawione rekomendacje będą sformułowane na podstawie wniosków wynikających z przeprowadzonych badań, mających pokrycie w informacjach prezentowanych w raporcie. Raport ewaluacyjny będzie zawierać elementy ujęte w Podręczniku monitoringu i ewaluacji LSR opracowanym przez MRiRW⁵³. Uprawniony organ – WZC podejmuje następnie decyzję, czy konieczne jest jakakolwiek akcja zmierzająca do likwidacji odchyłeń. Raport z badania LSR będzie zamieszczony na stronie internetowej LGD oraz przesłany (w wersji elektronicznej, edytowalnej) do MRiRW oraz SW. Wraz z raportem, LGD prześle do MRiRW/SW informacje na temat sposobu realizacji rekomendacji i zaleceń.

Wykaz wykorzystanej literatury

- 1) Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027 oraz Wytyczne szczegółowe w zakresie przyznawania wypłaty i zwrotu pomocy finansowej w ramach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027 dla interwencji I.13.1 LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS) – komponent Wdrażanie LSR (projekt), Wytyczne szczegółowe w zakresie przyznawania wypłaty i zwrotu pomocy finansowej w ramach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027 dla interwencji I.13.1 LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS) – komponent Zarządzenie LSR,
- 2) Program Fundusze Europejskie dla Mazowsza 2021-2027 oraz Szczegółowy Opis Priorytetów Programu Fundusze Europejskie dla Mazowsza 2021-2027
- 3) Program Fundusze Europejskie dla Polski Wschodniej 2021-2027
- 4) Regulamin konkursu na wybór Strategii Rozwoju Lokalnego Kierowanego Przez Społeczność (LSR) wraz z załącznikami Zarząd Województwa Mazowieckiego
- 5) Raport końcowy z badania Wpływ RPO WM 2014-2020 na poprawę dostępności i jakości usług społecznych w województwie mazowieckim, EU-CONSULT, Gdańsk 2022
- 6) Raport Końcowy z ewaluacji zewnętrznej wdrożenia Lokalnej Strategii Rozwoju Stowarzyszenie Społecznej Samopomocy-Lokalna Grupa Działania, MM CONSULT, Ciechanów 2023
- 7) Raport z badania ewaluacyjnego wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju oraz potencjału turystycznego i gospodarczego Stowarzyszenia Społecznej samopomocy – Lokalna Grupa Działania, Tomasz Wysocki, Marki 2013
- 8) Raport z badania Ewaluacja instrumentu RLKS w ramach RPO WK-P na lata 2014-2020 w kontekście doświadczeń perspektywy 2014-2020 i wskazania założeń wsparcia na lata 2021-2027, Pracownia badań SOMA, Warszawa 2019

⁵² W Podręczniku monitoringu i ewaluacji LSR zwana również ewaluacją ex-post

⁵³ Podręcznik Monitoringu i Ewaluacji Lokalnych Strategii Rozwoju wykonany przez EGO – Evaluation for Government Organizations S.C. na zlecenie Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa, marzec 2017 r., wersja skrócona

- 9) ustawa z 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności
- 10) Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)
- 11) Wytyczne dotyczące realizacji zasad równościowych w ramach funduszy unijnych na lata 2021-2027, Minister Funduszy i Polityki Regionalnej, Warszawa 2022

Formularz 1: Cele i przedsięwzięcia

Budżet (w EUR)	Budżet (w zł) liczony roboczo 1 EUR = 4,5 zł)	Przedsięwzięcia w ramach celu szczegółowego 1. Zaspokajanie potrzeb społecznych mieszkańców obszaru LSR	grupy docelowe	sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)
100 000,00 EUR	450 000,00 PLN	<u>P.1.1</u> Włączenie społeczne mieszkańców obszaru LSR	<ul style="list-style-type: none"> seniorzy (osoby powyżej 60 roku życia) ludzie młodzi (osoby do 25 roku życia), osoby w niekorzystnej sytuacji (osoby z niepełnosprawnościami i ich opiekunowie, kobiety, migranci, rolnicy z małych gospodarstw niskotowarowych osoby poszukujące zatrudnienia np. mieszkańcy osiedli po-PGR) 	Projekty konkursowe Animacja
50 000,00 EUR	225 000,00 PLN	<u>P.1.2.</u> Kształtowanie świadomości obywatelskiej	<ul style="list-style-type: none"> Organizacje społeczne i związki wyznaniowe, Administracja publiczna 	Projekty konkursowe Granty Operacje własne Animacja
100 000,00 EUR	450 000,00 PLN	<u>P.1.3.</u> Kulturowanie i propagowanie dziedzictwa kulturowego i walorów naturalnych	<ul style="list-style-type: none"> Organizacje społeczne i związki wyznaniowe, Administracja publiczna 	Projekty konkursowe Projekty partnerskie Animacja
50 000,00 EUR	225 000,00 PLN	<u>P.1.4.</u> Wzmocnienie potencjału partnerstwa LGD	<ul style="list-style-type: none"> Mieszkańcy obszaru LSR, Organizacje społeczne i związki wyznaniowe Administracja publiczna Przedsiębiorstwa 	Projekty konkursowe Operacje własne Animacja
300 000,00 EUR	1 350 000,00 PLN	Razem		

Budżet (w EUR)	Budżet (w zł) liczony roboczo 1 EUR = 4,5 zł)	Przedsięwzięcia w ramach celu szczegółowego 2. Rozwój przedsiębiorczości na obszarze LSR	grupy docelowe	sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)
538 000,00 EUR	2 421 000,00 PLN	<u>P.2.1.</u> Rozwój przedsiębiorczości (premie, rozwijanie działalności	<ul style="list-style-type: none"> osoby planujące podjęcie działalności gospodarczej przedsiębiorcy 	Projekty konkursowe Animacja

		gospodarczej)	• osoby w niekorzystanej sytuacji na obszarze LSR	
200 000,00 EUR	900 000,00 PLN	<u>P.2.2.</u> Rozwój pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych (gospodarstwa agroturystyczne, zagrody edukacyjne)	• rolnicy i domownicy małych gospodarstw rolnych • przedsiębiorcy • administracja publiczna • NGO's (jako członkowie grupy operacyjnej obok rolników)	Projekty konkursowe Animacja
50 000,00 EUR	225 000,00 PLN	<u>P.2.3.</u> Rozwój współpracy w ramach krótkich łańcuchów żywnościowych	• rolnicy i domownicy małych gospodarstw rolnych • przedsiębiorcy • administracja publiczna • NGO's	Projekty konkursowe Animacja
788 000,00 EUR	3 546 000,00 PLN	Razem		

Budżet (w EUR)	Budżet (w zł) liczony roboczo 1 EUR = 4,5 zł)	Przedsięwzięcia w ramach celu szczegółowego 3 . Wzrost atrakcyjności turystycznej, kulturowej, rekreacyjnej i ochrona środowiska obszaru objętego LSR	grupy docelowe	sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)
600 000,00 EUR	2 700 000,00 PLN	<u>P.3.1.</u> Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej	• Administracja publiczna	Projekty konkursowe Animacja
12 000,00 EUR	54 000,00 PLN	<u>P.3.2.</u> Wsparcie tworzenia koncepcji Smart Villages	• Organizacje społeczne i związki wyznaniowe	Granty Animacja
300 000,00 EUR	1 350 000,00 PLN	<u>P.3.3.</u> Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego polskiej wsi	• Organizacje społeczne i związki wyznaniowe	Projekty konkursowe Animacja
912 000,00 EUR	4 104 000,00 PLN	Razem		

Formularz 2: Plan działania

CEL	Lata	do 31.12.2024		do 31.12.2025		do 31.12.2026		do 31.12.2027		do 31.12.2028		do 31.12.2029		Program
	Nazwa wskaźnika	Wartość jednostki miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość jednostki miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość jednostki miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość jednostki miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość jednostki miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość jednostki miary	% realizacji wskaźnika narastająco	
Cel 1. Zaspokajanie potrzeb społecznych mieszkańców obszaru LSR														
Przedsięwzięcie 1.1. Włączenie społeczne mieszkańców obszaru LSR	Liczba zrealizowanych projektów w zakresie włączenia społecznego mieszkańców obszaru LSR	2 sztuki	22%	4 sztuki	44%	9 sztuk	100%	9 sztuk	100%	9 sztuk	100%	9 sztuk	100%	PS WPR
Przedsięwzięcie 1.2. Kształtowanie świadomości obywatelskiej	Liczba zrealizowanych projektów w zakresie kształtowania świadomości obywatelskiej	0 sztuk	0%	4 sztuki	100%	4 sztuki	100%	4 sztuki	100%	4 sztuki	100%	4 sztuki	100%	PS WPR
Przedsięwzięcie 1.3. Kultywowanie i propagowanie dziedzictwa kulturowego i walorów naturalnych	Liczba zrealizowanych projektów w zakresie kultywowania i propagowania dziedzictwa kulturowego lub walorów naturalnych	2 sztuki	22%	4 sztuki	44%	9 sztuk	100%	9 sztuk	100%	9 sztuk	100%	9 sztuk	100%	PS WPR
Przedsięwzięcie 1.4. Wzmocnienie potencjału partnerstwa LGD	Liczba zrealizowanych projektów (sztuki) (wskaźnik własny)	1 sztuka	25%	2 sztuki	50%	3 sztuki	75%	4 sztuki	100%	4 sztuki	100%	4 sztuki	100%	PS WPR
Wskaźnik rezultatu 1.1.	R.42 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego	30 osób		60 osób		135 osób		135 osób		135 osób		135 osób		PS WPR

Wskaźnik rezultatu 1.2, 1.3, 1.4	R.1 Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom: liczba osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy lub biorących udział w grupach operacyjnych europejskiego partnerstwa innowacyjnego (EPI) wspieranych w ramach WPR, by zwiększyć zrównoważoną efektywność gospodarczą, społeczną, środowiskową, klimatyczną i w zakresie gospodarowania zasobami	0 osób		20 osób		40 osób		60 osób		60 osób		60 osób		PS WPR
Cel 2. Rozwój przedsiębiorczości na obszarze LSR														
Przedsięwzięcie 2.1. Rozwój przedsiębiorczości (premie, rozwijanie działalności gospodarczej)	Liczba operacji polegających na utworzeniu nowej działalności gospodarczej bądź rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa	0 sztuk	0%	10 sztuk	41%	24 sztuki	100%	24 sztuki	100%	24 sztuki	100%	24 sztuki	100%	PS WPR
Przedsięwzięcie 2.2. Rozwój pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych (gospodarstwa agroturystyczne, zagrody edukacyjne)	Liczba operacji polegających na utworzeniu bądź rozwoju gospodarstw agroturystycznych lub zagrod edukacyjnych	0 sztuk	0%	0 sztuk	0%	6 sztuk	100%	6 sztuk	100%	6 sztuk	100%	6 sztuk	100%	PS WPR
Przedsięwzięcie 2.3. Rozwój współpracy w ramach krótkich łańcuchów żywnościowych	Liczba zrealizowanych projektów w ramach krótkich łańcuchów żywnościowych	sztuki	0%	sztuki	0%	1 sztuka	50%	2 sztuki	100%	2 sztuki	100%	2 sztuki	100%	PS WPR
Wskaźnik rezultatu 2.1, 2.2	R.37 Wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach wiejskich: nowe miejsca pracy objęte wsparciem w ramach projektów WPR	0 utworzone miejsca pracy		0 utworzone miejsca pracy		10 utworzonych miejsc pracy		10 utworzonych miejsc pracy		24 utworzone miejsca pracy		24 utworzone miejsca pracy		PS WPR
Wskaźnik rezultatu 2.3	R.10 Lepsza organizacja łańcucha dostaw: odsetek gospodarstw uczestniczących w grupach producentów, organizacjach producentów, lokalnych rynkach, krótkich cyklach łańcucha dostaw i systemach jakości objętych wsparciem WPR	0 gospodarstw/rolników		0 gospodarstw/rolników		1 gospodarstwo/rolnik		2 gospodarstw o/rolnik		2 gospodarstwo/rolnik		2 gospodarstwo/rolnik		PS WPR

Cel 3. Wzrost atrakcyjności turystycznej, kulturowej, rekreacyjnej i ochrona środowiska obszaru objętego LSR														
Przedsięwzięcie 3.1. Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej i usług publicznych	Liczba wspartych działań dotyczących przestrzeni publicznej lub dostępu do usług dla lokalnych społeczności	0 sztuk	0%	6 sztuk	50%	12 sztuk	100%	12 sztuk	100%	12 sztuk	100%	12 sztuk	100%	PS WPR
Przedsięwzięcie 3.2. Przygotowanie koncepcji inteligentnej wsi	Liczba wspartych koncepcji Smart Village	0 sztuk	0%	6 sztuk	50%	12 sztuk	100%	12 sztuk	100%	12 sztuk	100%	12 sztuk	100%	PS WPR
Przedsięwzięcie 3.3. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego polskiej wsi	Liczba operacji w zakresie dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego polskiej wsi	0 sztuk	0%	6 sztuk	50%	12 sztuk	100%	12 sztuk	100%	12 sztuk	100%	12 sztuk	100%	PS WPR
Wskaźnik rezultatu 3.1	R.41 Łączenie obszarów wiejskich w Europie: odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR	0 Liczba osób		0 Liczba osób		2000 Liczba osób		2000 Liczba osób		2000 Liczba osób		2000 Liczba osób		PS WPR
Wskaźnik rezultatu 3.2	R.40 Inteligentna przemiana gospodarki wiejskiej: liczba wspieranych strategii inteligentnych wsi	0 Liczba strategii		12 Liczba strategii		12 Liczba strategii		12 Liczba strategii		12 Liczba strategii		12 Liczba strategii		PS WPR
Wskaźnik rezultatu 3.3	R.27 Realizacja celów środowiskowych lub klimatycznych poprzez inwestycje na obszarach wiejskich: liczba operacji przyczyniających się do realizacji na obszarach wiejskich celów w zakresie zrównoważenia środowiskowego oraz osiągnięcia celów w dziedzinie łagodzenia zmiany klimatu i przystosowywania do niej	0 operacji		6 operacji		12 operacji		12 operacji		12 operacji		12 operacji		PS WPR

Formularz 3: Budżet LSR

PLANOWANA WYSOKOŚĆ ŚRODKÓW NA WDRAŻANIE LSR I ZARZĄDZANIE LSR				
Zakres wsparcia	Program/Fundusz			Środki ogółem (EUR)
	PS WPR	EFRR*	EFS+*	
Wdrażanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. b rozporządzenia nr 2021/1060)	2 000 000,00	0,00	0,00	2 000 000,00
Zarządzanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. c rozporządzenia nr 2021/1060)	462 500,00	0,00	0,00	462 500,00
Razem	2 462 500,00	0,00	0,00	2 462 500,00
<p>* Wysokość środków danego funduszu na RLKS dostępnych dla LGD w danym województwie będzie wyższa o wartość wkładu krajowego, którego procentowy udział w tej kwocie jest określony dla danego FEW.</p> <p>** W wierszu odpowiadającemu danemu EFSI, z którego LSR nie będzie finansowana, należy wstawić wartość „0”.</p>				

Formularz 4: Plan wykorzystania budżetu LSR

fundusz	środki zakontraktowane (w Euro) do:													
	31.12.2024		31.12.2025		30.06.2026		31.12.2026		31.12.2027		31.12.2028		31.12.2029	
	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR
EFROW	500 000	25%	500 000	25%	100 000	5%	100 000	5%	400 000	20%	400 000	20%	0,00	0%
EFS+	0	0%	0	0%			0	0%	0	0%	0	0%	0,00	0%
EFRR	0	0%	0	0%			0	0%	0	0%	0	0%	0,00	0%
RAZEM	500 000	25%	500 000	25%			100 000	5%	400 000	20%	400 000	20%	0,00	0%